

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΗ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ 159.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΠΟΥ ΕΡΧΕΤΑΙ

Α'.

Ἀπὸ τὸν περασμένο Σεπτέμβριο ἡ στήλη τούτη καταγίνεται σὲ μίαν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀνθρωπιστικὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς μας. Καιρὸς τώρα νὰ κλείσωμε τὴν ἔρευνα αὐτή, ὄχι βέβαια γιατί ἐξαντλήθηκε τὸ ἀνεξάντλητο θέμα, μὰ γιατί κι' ἄλλα ζητήματα μᾶς περιμένουν. Ἄς ἔλθωμε λοιπὸν στὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐρευνητικὴ μας πορεία.

Ξεκίνημά μας, καὶ στὰ συμπεράσματα ὅπως καὶ στὴν ὅλην ἔρευνα, εἶναι ἡ θεμελιώδης διαπίστωση: Ἄν θέλωμε—καὶ μπορούμε νὰ μὴ θέλωμε;—ἓνα αὔριο καλύτερο ἀπὸ τὸ σήμερο πρέπει νὰ ἔχωμε ἓναν αὐριανὸν ἄνθρωπο καλύτερον ἀπὸ τὸν σημερινό. Ὅχι μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ντισειστικῆ «ὑπερανθρώπου»—κάτι τέτοια ὠδήγησαν στοὺς φασισμούς—ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀναγεννήσεως, τῆς νέας ζωῆς, «ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ ὑπερνικηθῆ». Στὴ θέσι του πρέπει νὰ ἔλθῃ, ὄχι μόνο σὰν πρόσταγμα ἢ μόνο σὰν ἐπαγγελία ἀλλὰ σὰν πραγματικότητα, ὁ ἄνθρωπος πού περιπατεῖ «ἐν καινότητι ζωῆς» κι' ἔτσι θὰ μπορῆ νὰ διαμορφώσῃ τοὺς καινούργιους καιροὺς, δηλαδὴ νὰ παλαίψῃ μὲ τοὺς καιροὺς πού περνᾶμε τώρα, νὰ τοὺς νικήσῃ, νὰ τοὺς δαμάσῃ.

Καὶ θὰ χρειασθῆ πολὺ νὰ παλαίψῃ ὁ ἄνθρωπος, ὁ νέος ἀνθρώπινος τύπος πού ἔρχεται, πού πρέπει νὰ ἔρχεται, γιὰ νὰ γράψῃ τοὺς καινούργιους χρόνους, γιὰ νὰ δώσῃ νέα ζωὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν σημερινὴν κατάπτωσι πού δὲν μπορεῖ πιά νὰ κρατήσῃ παραπέρα. Πρέπει νὰ ἀντικρούσῃ νικηφόρος ὄχι μόνο τὰ ἐρεῖπια τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ τρίτου πο-

λέμου, τοῦ «ψυχροῦ» μὰ φοβερώτερον ἀπὸ τοὺς θερμοὺς. Πρέπει ἀκόμα νὰ παλαίψῃ μὲ τὶς δημιουργικὰς ἐξελίξεις, μὲ τὶς πνευματικὰς διαμορφώσεις πού ἔφεραν οἱ ἀλλεπάλληλοι δημιουργικοὶ σεισμοὶ τοῦ αἰῶνος μας.

Γιατί, ἀλήθεια, σεισμόπληκτη εἶναι ὄχι μόνον ἡ χώρα μας. Σεισμόπληκτη εἶναι κι' ἡ ἐποχὴ μας. Γεμάτη σεισμοὺς πού, ὅμως, μποροῦν νὰ γίνωνν δημιουργικοί. Ἀπὸ ὅλους μας αἰσθητὸς, χαρακτηριστικὸ τῶν καιρῶν μας, ἔρχεται ὁ κοινωνικὸς σεισμὸς μὲ τὸ κοινωνικὸ ζήτημα, καὶ τὴν πάλῃ, τὴν ἀνησυχία, τὴν κοσμογονία πού φέρνει καὶ στὴν ἀνθρωπότητα μὰ καὶ στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ καθ' ἑνός μας τὸ ζήτημα αὐτό. Μὰ ὄχι λιγώτερο δημιουργικὸς, ἀληθινὰ κοσμογονικὸς, εἶναι ὁ σεισμὸς στὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνικὴ πρόοδο, πού κορυφώνεται μ' ἐκεῖνο τὸ ἀφάνταστο κι' ὅμως πραγματικὸ, πού λέγεται «ἀτομικὴ ἐνέργεια», πού ἔρχεται νὰ ἀλλάξῃ ὀλοτελα τὴν ἐμφάνισι τοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ τρίτος σεισμὸς, παλαιὸς ἀλήθεια, μὰ μὲ καινούργιες τώρα δονήσεις, ἡ πάλῃ τῶν διδασχῶν, τῶν κοσμοθεωριῶν. Εἰδικώτερα, ἡ πάλῃ πού εἶδαμε σὲ προηγούμενο ἀρθρο⁽¹⁾ ἀνάμεσα στὴν «καινὴ διδασχὴ», πού ἔφερε στὸν Ἄρειο Πάγο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ τὴν ἀρχαία διδασχὴ, τὴν «ἐλληνική».

Ὁ τρίτος αὐτὸς σεισμὸς σὰν νὰ μὴ γίνεταί αἰσθητὸς ὅπως οἱ ἄλλοι, λὲς καὶ μόνο οἱ «εἰδικοί» τὸν παίρνουν εἶδησι, κυττάζοντας τὸν σειсмоγράφο. Κι' ὅμως εἶναι

(1) «Ἀκτίνες» 1954, σελ. 385 ἑπ.

ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ ὅλους καὶ θὰ ἔχη τὸν πρῶτο ρόλο στὴν διαμόρφωσι τῆς νέας ἐποχῆς. Γιατί τὸ ἐπίκεντρό του βρῖσκεται ὁλόκληρο στοῦ πνεύματος τῆ σφαῖρα. Κι' ἐκδηλώσεί του δὲν εἶναι νέα συγκρούσεις τῶν διδασχῶν, ἀλλὰ, ἀντίθετα, νέα νοοτροπία γιὰ τὴν διαμάχη πού παρέδωσαν οἱ αἰῶνες. Ἀτενίζοντας τὰ χαλάσματα πού ἔφερε ἡ σύγκρουσις αὐτῆ ἀρχίζομε τώρα νὰ νοιώθωμε ὅτι δὲν ἔχει νόημα ὁ πνευματικὸς αὐτὸς ἐμφύλιος πόλεμος τοῦ πολιτισμοῦ μας. Αὐτὴ ἡ ἐπίγνωσις, πού ἔρχεται νὰ συγκλονίσῃ ὅλων μας τὴν ψυχὴ, εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα πνευματικὸ γεγονὸς τῆς ἐποχῆς μας. Γιατί αὐτὴ ἡ ἐπίγνωσις θὰ φέρῃ τὴν δημιουργία ἐκεῖνη πού θ' ἀποτελῆ τὴν ἀπάντησι στοὺς δύο ἄλλους σεισμοὺς πού εἶδαμε.

Καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτὴ θὰ εἶναι ὁ νέος ἄνθρωπος, ὁ «ἄρτιος ἄνθρωπος» πού θὰ δημιουργήσῃ τὸ καλύτερο αὔριο, γιατί θὰ μπορέσῃ ν' ἀντισταθῇ καὶ νὰ «σταθῇ» στοὺς σεισμοὺς, νὰ νικήσῃ στὴ μεγάλη μάχη τῶν καιρῶν μας. Καὶ μόνο ἀπὸ τὴν νίκη στὴν πάλη αὐτὴ θὰ βγῆ ἡ καινούργια ἐποχὴ, οἱ «καινοὶ οὐρανοὶ» καὶ ἡ «καινὴ γῆ ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ».

Β'.

Πρέπει νὰ τελειώσῃ πιά ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὶς δύο διδασχῆς, τὴν ἀρχαία καὶ τὴν «καινὴ», τὴν χριστιανικὴ. Αὐτὴ ἡ εἰρήνευσις θάνα ὁ πολεμικὸς παιὰν γιὰ τοὺς καλοὺς, τοὺς δημιουργικοὺς ἀγῶνες. Αὐτὴ θὰ εἶναι τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν δημιουργία πού μᾶς χρειάζεται, γιὰ τὸν νέον ἄνθρωπο πού ζητᾶμε. Γιατί τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν δὲν τὸν ἔχομε. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς ἐποχῆς μας. Ὅτι δὲν ἔχομε τὸν ἄνθρωπο, τὸν σύγχρονον ἀνθρώπινο τύπο, τὸν ἀντίστοιχο στοῦ μεγαλεῖο (τραγικὸ μεγαλεῖο ἀλλὰ μεγαλεῖο) τῆς ἐποχῆς μας.

Ὅχι! Δὲν τὸν ἔχομε, σὰν τύπο κοινωνικὸ φυσικὰ, ὄχι σὰν σπάνιες καὶ κοινωνικὰ ἀσήμαντες ἐξαιρέσεις, δὲν τὸν ἔχομε σήμερα τὸν ἄρτιον ἄνθρωπο, πού θὰ χαράξῃ τὸν δρόμο ἀνάμεσα στὰ γκρεμίσματα, τοὺς σεισμοὺς, τὶς ἐπαναστάσεις. Στὸν αἰῶνα μας τὸ πᾶν εἶναι ἐπαναστάσις: στὴν φιλοσοφία, στὴν ἐπιστήμη, στὶς

κοινωνικῆς ζυμώσεις, στὴν οἰκονομία, στὴν τεχνικὴ. Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρώπινος τύπος, πού θὰ εἶναι ἱκανὸς ν' ἀντιμετωπίσῃ μὲ δύναμι καὶ μεγαλειὸς τὶς ἐπαναστάσεις αὐτῆς καὶ νὰ τὶς μετασηματίσῃ σὲ δημιουργία ζωῆς καὶ καινούργιας, αὐτὸς ὁ ἀνθρώπινος τύπος... τὸν ἀναζητοῦμε μὰ δὲν ὑπάρχει!

Καὶ δὲν ὑπάρχει διότι... μὰ πῶς νὰ ὑπάρξῃ; Νὰ ξεπροβάλλῃ ἔτσι μόνος του, αὐτομάτως; Ἐδῶ δὲν δεχόμεστε τὴν ὑλικὴ αὐτόματη γένεσι καὶ θὰ δεχθοῦμε τὴν πνευματικὴ; Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος εἶναι καρπὸς ἐνσυνείδητης προσπαθείας. Μὰ ἡ συμφορὰ πού μᾶς ἐσώρευσε ἡ «πάλη τῶν διδασχῶν», εἶναι ἀκριβῶς ὅτι μὲ τὸν πόλεμο ἀνάμεσα σὲ «καινὴ» καὶ «παλαιὰ» διδασχὴ ἡ προσπάθεια αὐτὴ παραμελήθηκε. Γι' αὐτὸ, στὴν προσπάθεια πού λέγεται κατάρτισις τοῦ ἀνθρώπου καὶ μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ἀνθρωπισμὸς, στὴν «παιδεία», ἐκεῖ θὰ γίνῃ ἡ συνεργασία πού θ' ἀντικαταστήσῃ τὴν πάλη τῶν διδασχῶν.

Κι' αὐτὸ πρέπει οἱ σύγχρονοι «ἀνθρωπισταὶ» νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν μὲ κάθε συνέπεια. Ὅσοι τρέφουν τὸ εὐγενικὸ ὄνειρο νὰ δοῦν τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα παράγοντα ἐνεργὸ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ πρέπει νὰ τὸ πάρουν ἀπόφασι. Δὲν μπορεῖ, δὲν εἶναι σοβαρὸ, μὰ δὲν εἶναι καὶ «ἐλληνικὸν» νὰ γίνετα λόγος γιὰ ἀναβίωσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς... θεολογίας (γιὰ ἐπανάληψι τοῦ πειράματος τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου). Μὰ ἀνόητη καὶ βάρβαρη καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα ὀλότελα ἀντίθετη ἀκροβασία θὰ ἦταν, ἀκόμα, καὶ τὸ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ ἀρχαία φιλοσοφία σὰν ὄπλο γιὰ νὰ κτυπηθῇ τὸ χριστιανικὸ δόγμα. Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ τομεὺς ὅπου ἡ ἀρχαία φιλοσοφία θὰ φανῇ δημιουργὸς τῶν νέων καιρῶν. Ἡ παιδεία, αὐτὸς εἶναι ὁ τομεὺς τῆς (2). Ἡ παι-

(2) Ἀπὸ τὴν πλουσιώτατη σχετικὴ βιβλιογραφία ἀρκετὸ νὰ παραπέμψω ἐδῶ καὶ πάλι στοῦ κλασσικὸ, ἀλήθεια, ἔργο του Werner Jaeger, *Paideia* (α' ἔκδοσι. 1934), καθὼς καὶ τὸ βιβλίον του Livingstone *Greek Ideals and Modern Life*, 1935 (ἑλληνικὴ ἔκδοσις τῆς «Ἀποστολικῆς Διακο-

δεῖα, καρπὸς τῆς ἀνθρωπολογικῆς φιλοσοφίας ὅπως τὴν ἐθεμελίωσε ὁ Σωκράτης κἀνοντας ἔτσι τὴν καταστροφὴ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ξεκίνημα γιὰ τὴν πνευματικὴ δημιουργία πού μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ στὴν σειρὰ τούτων τῶν ἀρθρων.

Τὸ καταστάλαγμα αὐτῆς τῆς παιδείας εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἀρετῆς, ὅπως μᾶς τὴν δίνουν ὁ Πλάτων ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά, ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τὴν ἄλλη.

«Ὁ δὴ πρῶτον αὐ τῶν θεῶν ἡγεμονοῦν ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ φρόνησις, δευτέρον δὲ μετὰ νοῦν σάφρων ψυχῆς ἕξις ἐκ δὲ τούτων μετ’ ἀνδρείας κραθέντων τρίτον ἂν εἴη δικαιοσύνη, τέταρτον δὲ ἀνδρεία...»⁽³⁾.

«...Μέρη δὲ ἀρετῆς δικαιοσύνη, ἀνδρεία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πραότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δὲ μεγίστας εἶναι ἀρετὰς τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἰ περ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετικῆ»⁽⁴⁾.

Δὲν ἔχει κανένα νόημα νὰ θέλῃ κανεὶς ν’ ἀρνηθῆ, δὲν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πού μᾶς δίνει σὰν ἰδανικὴ ἢ κλασικὴ παιδεία εἶναι ἀπαραίτητα καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς «καινῆς διδαχῆς», τὸν «ἄρτιον ἄνθρωπον» ὅπως τὸν θέλει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος⁽⁵⁾, γιὰ τὸν ἀληθινὰ χριστιανὸ ἄνθρωπο. Ὁποῖος δὲν ἔχει κἀν τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς, ὅπως εἶδαμε ὅτι τὴν ἠθέλε τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πνεῦμα, πὼς θὰ εἶναι ἄρτιος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ πὼς θὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού θὰ σταθῆ στὶς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, καὶ θ’ ἀνθέξῃ στὸ τράνταγμα τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας; Ὅσο δὲν μπορεῖ νὰ πειραχθῆ τὸ χριστιανικὸ δόγμα στ’ ὄνομα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, ἄλλο τόσο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνθρωπισμός, προσπάθεια γιὰ τὸν «ἄρτιον» ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῆ ἡ «παιδεία» τῶν ἀρχαίων. Σ’ αὐτὴ τὴν ἀμοιβαία ἀναγνώρισι θὰ γίνῃ ἡ μεταξὺ τῶν δύο διδασκῶν εἰρήνη.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνωμε, γιὰτὶ πρέπει νὰ τελειώνωμε, μὲ τὸ θέμα τῆς «πάλης τῶν διδασκῶν», ἃς ἀφήσωμε νὰ μᾶς μιλήσῃ ἕνα

Πνεῦμα πού ἀκτινοβολεῖ τῶν διδασκῶν αὐτῶν τῆ θαυματουργικῆ σύνθεσι, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: Νομίζω, λέει, ὅτι ὅλοι ὅσοι ἔχουν κάποιον λογικὸ θὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι τὸ πρῶτο πού πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμε εἶναι ἡ παιδεία καὶ ἡ μαθητεία μας εἰς τὰ ἀγαθὰ. Καὶ δὲν ἐννοῶ μόνο αὐτὴν τὴν παιδεύει τὴν εὐγενέστερη, τὴν ἰδική μας (τὴν χριστιανική) πού ...ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὴ σωτηρία..., ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλη ἐννοῶ, τὴν ἕξωθεν (τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων) πού οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς περιφρονοῦν καὶ ἀποπτύουν μὲ τὴν κατηγορία πὼς ἡ παιδεύει αὐτὴ εἶναι τάχα ἐπιβουλος καὶ σφαλερὰ καὶ μᾶς ρίχνει μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ τὰ λένε αὐτὰ γιὰτὶ κακῶς γνωρίζουν τὰ πράγματα. Διότι, ὅπως τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ καὶ τὸν ἀέρα καὶ ὅσα τὰ παρόμοια δὲν πρέπει νὰ τὰ περιφρονήσωμε, ἐπειδὴ μερικοὶ τὰ ἐνόμισαν θεούς, ἀλλὰ, ὅσον εἶναι χρῆσιμο ἀπὸ αὐτὰ νὰ καρποῦμεθα γιὰ νὰ ζοῦμε καὶ γιὰ νὰ τ’ ἀπολαμβάνωμε... δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ περιφρονήσωμε τὴν (ἐλληνική) παιδεύει, ἐπειδὴ μερικοὶ ἔτσι τὸ θέλουν. Ἀλλὰ ἐκείνους πού τὰ λένε αὐτὰ θὰ τοὺς θεωρήσωμε ἀξέστοι καὶ ἀπαιδεύτους, πού θὰ ἤθελαν ὅλοι νὰ εἶναι ἀξέστοι καὶ ἀπαιδεῦτοι, ὅπως αὐτοί, γιὰ νὰ κρύβεται ἔτσι ἡ ἰδικὴ τους κατάσταση καὶ νὰ ξεφύγουν τὸν ἔλεγχο τῆς ἀπαιδεύει τῶν⁽⁶⁾.

(6) Μigne τόμ. 36, σελ. 507, (ἐπιτάφιος στὸν Μέγα Βασίλειο). Νὰ τὸ κείμενο: «Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἀνωμολογήσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παιδεύει τὸν παρ’ ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον· οὐ ταύτην μόνην τὴν εὐγενέστεραν καὶ ἡμετέραν ἦ... μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, ... ἀλλὰ καὶ τὴν ἕξωθεν, ἢν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν διαπτύουσιν ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ Θεοῦ πρόρω βάλλουσαν, κακῶς εἰδότες. Ὡσπερ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ κακῶς τινὲς ἐξειλήφασιν ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες διὰ τοῦτο περιφρονήτεον, ἀλλ’ ὅσον χρῆσιμοι αὐτῶν καρπούμενοι πρὸς τὴ ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν... Οὐκ οὐκ ἀτιμαστέον τὴν παιδεύειν ὅτι τοῦτο δοκεῖ τισὶν· ἀλλὰ σκαιούς καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτέον τὸν ὅτως ἔχοντας, οἱ βούλονται ἂν ἀπαντας εἶναι καθ’ ἑαυτοὺς ἢ ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ’ αὐτοὺς κρύπτηται καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδεύει ἐλέγχους διαδιδράσκουσιν».

νίας» μὲ τὸν τίτλο: Ἑλληνικὰ Ἰδανικὰ καὶ σύγχρονη ζωὴ, 1950).

(3) Πλάτωνος, Νόμοι, 631.

(4) Ἀριστοτέλους, Ρητορικῆ, I, IX, 3.

(5) Βλ. Β’ Τιμοθ. γ’ 17.

Γ'.

Μα εκτός από την ήρεμη, την αρμονική αυτή «παιδεία» που μας δίνει ή παράδοσις που σήμερα την ονομάζουμε «ελληνοχριστιανικό πολιτισμό» ο σύγχρονος άνθρωπος έχει μπροστά του ή μάλλον έχει μέσα του, θέλει δέν θέλει, και μιαν άλλη παιδεία. Είναι ή «έν ράβδω» παιδεία, ή σκληρή παιδεία που δίνουν οι επαναστατικοί καιροί της γενεάς μας, οι κοινωνικοί αγώνες. Αυτοί μας προβάλλουν τον δάσκαλο που είδαμε στο τελευταίο μας άρθρο⁽⁷⁾. Είναι ο άνθρωπος των κοινωνικών αγώνων. Είναι ο σύγχρονος επαναστάτης, που παρουσιάζει τα προσόντα που είδαμε στο άρθρο εκείνο: την μαχητική δύναμη, την αυταπάρνησι, την επίγνωσι, τήν συντριβή του «εγώ», την έξαφάνισι του άτομισμού για σκοπούς που αποβλέπουν στο σύνολο.

Είναι στο ενεργητικό των αγωνιστών τέτοιων αγώνων, ότι παραπάνω από την συντριβή που κάνουν στον αντίπαλο, συντρίβουν τον εγωισμό μέσα στον έαυτό τους. Και αντί για τις στενά ατομικές επιδιώξεις, έστω και για την ατομική σωτηρία και τήν ατομική μόνο επιτυχία της αιωνιότητας «παιδεύουν» τον άνθρωπο να έχη όριζόντες ευρύτερους από το «εγώ», να είναι κοινωνικός με την έννοια ότι το κοινό καλό το κάνει πόθο κι' επιδιώξι του ατόμου, επιδιώξι μέχρι θυσίας και της ζωής ακόμα. Με την χριστιανική διαπαιδαγώγησι, αυτή ή κοινωνική στροφή, αυτό το αίσημα της κοινωνικής ευθύνης με τις παράγωγες αρετές της ενότητος, της αγωνιστικής πειθαρχίας και ακόμα και της δυνάμεως, θα αποτελέση των νεωτέρων χρόνων κατόρθωμα άνεκτίμητο. Δείχνει μιá πρόοδο πνευματική (έστω και στο όνομα του υλισμού καμμιά φορά!) που μπορεί να σταθή σαν κατάκτησις του αιώνος μας δίπλα στις τόσες τεχνικές προόδους του. Αυτό π ρ έ π ρ ε ι να διαμορφωθή σ' επίτευγμα πνευματικό. Θα είναι το πνευματικό επίτευγμα του αιώνος μας. "Αν ρωτούσαμε, τί λοιπόν έχει να παρουσιάση ο αίων μας σαν πνευματικό αντίβαρο στην τό-

ση τεχνική πρόοδο που έσημείωσε, θα λέγαμε πως ή πνευματική αυτή πρόοδος που ίσοφαρίζει ή μάλλον ξεπερνά την τεχνική, θα είναι ακριβώς ή υπερνίκησις του ατομισμού. Θα είναι ή λύτρωσις από το έγωϊστικό, ατομιστικό «αστικό πνεύμα».

Σ' ένα άρθρο του για το αστικό πνεύμα ο Μπερντιάεφ παρατηρεί πως είναι άναπόφευκτη ή ρήξις ανάμεσα στον Χριστιανισμό και τον αστικό κόσμο, τον αστό⁽⁸⁾. "Αλήθεια αυτή, που πρέπει να την δεχθούμε κι' όσοι δέν δεχόμαστε κατά τά λοιπά τις θεωρίες του Ρώσσου αυτού φιλοσόφου. "Ακριβώς ο αστός είναι ένα εμπόδιο για την εμφάνισι του «έν καινότητι ζωής περιπατούντος» ανθρώπου που θα μπορέση ν' αντικρούση νικηφόρος τους νέους καιρούς. Μια τέτοια νίκη δέν θα κερδηθή από το μεμονωμένο έγωκεντρικό άτομο, άλλ' από την ενότητα, την «κοινωνίαν» που την απεργάζεται το πνεύμα, όταν ο έγωκεντρισμός θυσιασθή. Το ξεκίνημα για τη νέα ζωή είναι ή λύτρωσις από τον έχθρό που λέγεται αστός, ήγουν όν έγωκεντρικόν. Γιατί μόνο με την κοινωνική θεμελίωσι της ζωής του ατόμου παίρνει νόημα κι' έλπίδα εκείνο που δίνει στον σύγχρονο άνθρωπο το δικαίωμα να είναι υπερήφανος: "Η δίψα της δικαιοσύνης, ειδικώτερα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Κι' ή δίψα αυτή θα είναι ουσωδέστατο συστατικό του αληθινού ανθρωπισμού που θα διαμορφώση τον νέον άρτιον άνθρωπο, κι' έτσι την αύριο που θάνα καλύτερη από την χθές.

Δ'.

Χιμαιρικό ωστόσο θα ήταν να νομίσουμε πως από τον άνθρωπο της κλασικής «παιδείας» θα φθάσαμε τάχα στον σημερινό κοινωνικό αγωνιστή έτσι, per saltum, χωρίς να λάβουμε ύπ' όψιν τους τόσους αιώνες που πέρασαν και τον ανθρώπινο τύπο που διεμόρφωσαν, τον άνθρωπο του σημερινού πολιτισμού, τον σημερινό μέσον άνθρωπο. Τίποτε πιο πλανημένο, από το να νομίσουμε πως ο άνθρωπος αυτός είναι τάχα κατώτερος, άχρηστος για την διαμόρ-

(8) N. Berdiaeff, De l' esprit bourgeois (γαλλική μετάφρασις E. Bellençon) 1949, σελ. 61.

(7) «Ακτίνες» 1955 σελ. 49 έπ..

φωσι τοῦ ἰδανικοῦ καινούργιου ἀνθρώπου. Αὐτός ὁ σύγχρονος χιλιόβασιανισμένος μέσος ἄνθρωπος, εἶναι μιὰ ἀξία. Κι' ὁποῖος «ἀνώτερος» τάχα τὸν περιφρονεῖ, δείχνει, μ' αὐτὴ του ἀκριβῶς τὴν φαρισαϊκὴν οἴησι, πὼς διαφέρει ἀπὸ τὸν μέσο συνάνθρωπό του πρὸς τὰ κάτω καὶ ὄχι πρὸς τὰ πάνω. Ὁ ἀληθινὰ ἀνώτερος ἀξιοποιεῖ, δὲν περιφρονεῖ αὐτὸν τὸν σύγχρονο παλαιστῆ τῆς ζωῆς.

Δὲν δόθηκε ἡ εὐκαιρία—δὲν ἔπρεπε νὰ πολυτραβήξῃ τῶν ἄρθρων τούτων ἡ σειρά—γιὰ ν' ἀσχοληθοῦμε εἰδικὰ μὲ τὸν σύγχρονο μέσον ἄνθρωπο. Κι' ὅμως ἔχει τὶς ἀναμφίβολες ἀρετὲς του. Κι' ὁ ἀληθινὰ πνευματικὸς ἐργάτης ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθῆ ἀπ' αὐτόν, ὅπου τὸν συναντήσῃ. Στὴ δουλειὰ καὶ στὴν ψυχαγωγία, στὴν ἀναστροφή καὶ στὸ λεωφορεῖο, στὴ φιλία καὶ στὸν ἀνταγωνισμό, στὴ λιακάδα καὶ στὴ συννεφιά, ὅπου τὸν βρῆ μπροστά του, ὁ καλὸς μαθητὴς (δηλαδὴ ὁ σοφὸς πνευματικὸς ἐργάτης) θὰ δῆ πόσα ἔχει νὰ διδαχθῆ, πόσα νὰ μαζέψῃ γιὰ νὰ μορφώσῃ μέσα του τὸ ἰδανικό, τὴν εἰκόνα, καὶ ἀκόμα νὰ χαράξῃ τὴν πορεία γιὰ τὸν καινούργιον ἄρτιον ἄνθρωπο. Ναί, τοῦτος ὁ βιοπαλαιστῆς πού μπορεῖ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν βιοπάλη του νὰ μὴν καταλαβαίνει, ὅμως μᾶς δείχνει μιὰν εἰδικὴν ἀγνότητα πού τὴν διαμορφώνει ἀκριβῶς ἡ βιοπάλη καὶ πού τὴν χάνεις ἀπὸ μπροστά σου ἀκριβῶς ὅταν συναναστρέφεσαι τοὺς ἀνθρώπους πού τάχα στέκουν «παραπάνω» ἀπὸ τὴ βιοπάλη αὐτῆ. Ἀκόμα καὶ μὲ τὴν ἁμαρτωλότητά του (κατ' ἀντίθεσι, τάχα, πρὸς τὴν ἀμαρτησία μας;) ἔχει κάτι διδακτικὸ καὶ πολύτιμο ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Εἶναι ἁμαρτωλός, μὰ δὲν εἶναι διεφθαρμένος. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι πρότυπο ἠθικῆς, μπορεῖ ἀκόμα νὰναι ξεπεσμένος, ὥστε νὰ τὸν δείχνουν ἢ ν' ἀποφεύγουν νὰ τὸν δοῦν, σὰν δείγμα ἠθικὰ ξεπεσμένου ἀνθρώπου, σὰν τὸν Σαμαρείτη, ὅμως διεφθαρμένος, ἠθικὰ ἀναίσθητος ἄνθρωπος, ἀμοταλ, δὲν εἶναι. Ξέρει ποῖος εἶναι, τὸ ὁμολογεῖ ἔστω καὶ μόνο στὸν ἑαυτό του καὶ πόθο του ἔχει, τὰ παιδιὰ του τοῦλάχιστον νὰ μὴν καταντήσουν σὰν κι' αὐτόν. «Οὐ θέλει οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάραι». Φοβᾶται νὰ μπῆ στὴν

Ἐκκλησία «μὴν πέσουν οἱ πολυέλαιοι καὶ τὸν πλακώσουν»—πόσο καλύτερος θάταν ὁ κόσμος ἀν τέτοιος φόβος εἶχε διαδοθῆ κι' ἀνάμεσα στὴν παντοειδῆ «πνευματικὴ ἡγεσία»!

Τόσων αἰώνων πέρασμα, τόσοι ἀγῶνες, τόση πάλη διαμορφώνει τὸν ἄνθρωπον αὐτὸ χωρὶς ἀξιώσεις μὰ καὶ χωρὶς ἐκεῖνο πού ὁ Κύριος ἐπολέμησε πρῶτ' ἀπὸ ὅλα, τὴν ὑπόκρισι (δὲν εἶναι ὑποκριτῆς ὁ Σαμαρείτης). Βρίσκει νόημα στὴ ζωῆ, ὅπως εἶναι, ὅμως ἀκούει μὲ χαρὰ ὅταν τοῦ λέν γιὰ κάτι πού θὰ τὴν βελτιώσῃ, θὰ τὴν ἀνεβάσῃ. Ξέρει νὰ χαμογελά, μ' ὅλο τὸν σταυρὸ πού βαστάζει (κι' ἂς μὴ τὸ λείψι ἀλλοι τὸ λέν, χωρὶς νὰ βαστάζουν κανένα σταυρὸ ποῖος εἶναι ἄρα γε «πλησίον» τοῦ Ἐσταυρωμένου;)

Μ' ὅλο του τὸν ρεαλισμὸ δὲν περιφρονεῖ τὸ ἀνώτερο καὶ τοῦλάχιστον δὲν τὸ καπηλεύεται, οὔτε τὸ ἀρνεῖται (ὁ τύπος τοῦ ἀρνητοῦ, τοῦ ἀθέου εἶναι ἐξωκοινωνικὸς τύπος, ἀνθρώπου τάχα ἐξαιρετικὰ «φωτισμένου»). Δὲν προβάλλει γιὰ καθοδηγητῆς. Μὲ τὴν πηγαία ντομπροσύνη του φανερόνεται αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶναι: Ὁ τ ε λ ὶ ν η ς. Ὁ ἀνθρώπινος δηλαδὴ τύπος, πού θὰ μᾶς ἀποτοξινώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπαίσια τοξίνη τοῦ φαρισαϊσμοῦ. Ἔτσι ὁ σημερινὸς μέσος ἀνθρώπινος τύπος θὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν ἄλλο ἐχθρὸ (ἄσπερον ἀπὸ τὸν ἀστὸ πού εἶδαμε παραπάνω) ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ πού λέγεται Φ α ρ ι σ α ῖ ο ς.

Γιὰ νὰ δοῦμε καλὲς μέρες, γιὰ νὰ δοῦμε τὸν καινούργιον ἄνθρωπο πού θὰ διαμορφώσῃ τὴν νέαν ἐποχὴ, πρέπει νὰ ὑπερνικηθῆ, μαζὺ μὲ τὸν ἀστὸ, καὶ ὁ Φαρισαῖος!

Μὰ μένει κι' ἄλλος ἕνας...

Ε'.

Ἡ ἀρχαία «παιδεία», ἡ σύγχρονη ἐποχὴ, οἱ σημερινοὶ ἀγῶνες, περισσότερο ἀκόμα ἢ σημερινὴ ἀ γ ω ν ί α, θὰ συνθέσουν τὴν νέα «παιδεία» πού θὰ δώσῃ τὸν σύγχρονον ἄρτιον ἄνθρωπο, τὸν νικητὴ σὲ τούτων τῶν καιρῶν τὴν μοναδικὴ γιὰ τὴν ἱστορία πάλη. Ναί, ἀλλὰ ποῖος θὰ κάμῃ τὴν σύνθεσι; Ποῖος θὰ φέρῃ τὰ ἐτερόκλητα, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἀντιφατικὰ αὐτὰ στοι-

χειὰ σὲ σύνθεσι ἀρμονική, ποιὸς θὰ ἀνεγείρῃ μ' αὐτὰ τὸ οἰκοδόμημα πού θέλομε; Μὰ ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὸν Θεμέλιο; Ἡ σύνθεσις τόσων ἀντιθέσεων! Coincidentia oppositorum! Εἶναι τὸ σύγχρονο «δήλιον πρόβλημα» πού ἀπλούστατα δὲν λύεται ἀπὸ κανέναν ἄλλο παρὰ ἀπὸ τὴν «Καينὴ Διδαχὴ» πού ἔφερε στὸν Ἄρειο Πάγο ὁ Παῦλος, ἀπὸ τὴν διδαχὴ πού δαμάζει τὸ ἀνθρώπινο μὲ τὴν Δύναμι πού εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία.

Αὐτὴ ἡ διδαχὴ καλεῖται τώρα νὰ ἐμφυσῆσθαι πνοὴν ζωῆς σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀσύνδετα καί, ἔτσι πού κατάκειται, ἄηρυχα, στοιχειὰ, νὰ τὰ διαμορφώσῃ «εἰς πνεῦμα ζωοποιού». Ἡ καινὴ διδαχὴ θὰ δώσῃ μὲ τὴν πίστι τὴν πραγματοποιήσι τῶν ὄνειρων κι' ἔτσι θὰ κάμῃ ρεαλισμὸ τὰ εὐγενῆ ὄνειροπολήματα. Θὰ ἀπαλλάξῃ τὴν διψα γιὰ τὴν καινούργια μέρα ἀπὸ τὴν ρετσίνα τοῦ χιμαιρικοῦ, θὰ τῆς δώσῃ τὸν χορτασμὸ, τὸ «ὔδωρ τὸ ζῶν». Θὰ ἀτενίσῃ τὸν ἄνθρωπο, τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, θὰ νοιώσῃ τὰ σύγχρονα προβλήματά του καὶ θὰ τοῦ δώσῃ τὴν βοήθεια παρμένη ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα α. Ἐτσι τὸ σημερινὸ χάος θὰ γίνῃ νέας δημιουργίας ἀπαρχή, ὅπως, ἢ μᾶλλον ἀσύγκριτα περισσότερο παρὰ ὅπως, τότε, ὕστερα ἀπὸ τὸν πελοποννησιακὸ πόλεμο, ἡ σωκρατικὴ ἀνθρωπολογικὴ στροφή ἔκαμε ἀπὸ τὰ ἐρείπια νὰ ξεπετάξῃ ἡ νέα πνευματικὴ ἀνθῆσις, πού ἀκόμα τὴν ἔχομε θησαυρὸ πολύτιμο.

Θὰ μπορέσῃ ὁμοῦς ἀρά γε ἡ χριστιανικὴ διδαχὴ νὰ μᾶς τὰ δώσῃ αὐτά, ἢ θὰ ἔχωμε καμμιά νέα ἀπογοήτευσί;

Ἡ ἐρώτησις εἶναι πολὺ λιγώτερο ἀνεξήγητη ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται. Κι' ἡ χριστιανικὴ ταπεινωσύνῃ θ' ἀναγνωρίσῃ τις τόσες καὶ τόσες ἀπογοητεύσεις πού εἶδε τῆς ζωῆς ὁ ὁδοιπόρος, ἀναζητώντας τὸν θησαυρὸ καὶ βρισκοντας στὴν ἀναζήτησί του ἐμπόδιο τὰ ὀστράκινα, τὰ πολὺ «ὀστράκινα σκευή», τὴν ἀναξιοσύνη ἐκείνων πού προβάλλομε σὰν ὀπαδοὶ τῆς διδαχῆς αὐτῆς⁽⁹⁾. Εἴκοσι

αἰῶνων ἱστορία—ἱστορία τόσων σφαλμάτων καὶ τέτοιας ἀμαρτωλότητος!—ἔξηγεῖ τις ἀμφιβολίες. Μὰ δὲν τις δικαιολογεῖ. Τίποτε δὲν δικαιολογεῖ τὴν αὐτοκτονία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ αὐτοκτονία τοῦ πολιτισμοῦ μας θὰ ἦταν—τὸ δείχνει ἡ ἱστορία, τὸ εἶδαμε κι' ἐμεῖς—ν' ἀφήσωμε τὸν Θεμέλιο πού ἄλλον ἀπ' αὐτὸν «οὐδεὶς δύναται θεῖναι».

Ὅμως, πάνω ἀπὸ τὸν Θεμέλιο «ἕκαστος βλέπετω πῶς ἐποικοδομεῖ». Κι' ἡ οἰκοδομὴ θὰ εἶναι ὁ γνήσιος, ὅπως λέει ὁ Jacques Maritain ἄρτιος⁽¹⁰⁾ ἀνθρωπισμός. Δηλαδὴ ἡ χριστιανικὴ ἀνθρωπολογικὴ στροφή, ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Τρία σημεῖα προβάλλουν πάνω στὸ μεγάλο τοῦτο θέμα, πού πρέπει ὁ σημερινὸς Χριστιανισμὸς ἰδιαίτερα νὰ προσέξῃ.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης. Ὁ Χριστιανισμὸς πρέπει νὰ μελετήσῃ τὰ σύγχρονα ἀνθρώπινα προβλήματα. Καὶ νὰ τὰ μελετήσῃ, θὰ πῆ ὅτι δὲν τὰ ξέρομε. Ὅχι! Δὲν ἔχει γίνῃ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς ἐπαινετὲς ἀπαρχές, ἡ ὀλοκληρωμένη μελέτη τῶν συγχρόνων ἀνθρώπινων προβλημάτων ἀπὸ χριστιανικὴ πλευρά. Τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἡ ἀντιμετώπισις ὁμοῦς, δὲν γίνεται μὲ διαίσθησι, οὔτε μὲ καλὴ προαίρεσι μόνον, οὔτε μὲ τὴν ἀμέλεια, τῆς ἀναληθσίας μας ἔκφρασι. Ἐνα μόνον παράδειγμα: τόσος θόρυβος γίνεται γιὰ τὴν οἰκογένεια σὰν μιὰ ἀπὸ τις μεγαλύτερες χριστιανικὲς ἀξίες. Ὅμως, πού εἶναι ἡ μελέτη τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει ὁ σημερινὸς Ἕλλην οἰκογενειάρχης, καὶ μάλιστα ὁ πολύτεκνος, στὴν πόλι ἢ στὸ χωριό, γιὰ τὸ ψωμί ἢ γιὰ τὴ στέγη ἢ γιὰ τὸ σχολικὸ βιβλίον ἢ γιὰ τῆς ἀγωγῆς τις τόσες δυσχέρειες;

Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ ἀνθρωπολογικὴ στροφή μὲ τὴν ἔννοια τῆς σπουδῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτου τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ζῆ σὲ τούτη τὴ ζωὴ, σὲ τούτη τὴ γῆ, σὲ τούτην τὴν κοινωνία. Ἡ κατανόησις καὶ συναντίληψις τῶν ἀναγκῶν του, τῶν ἀδυναμιῶν του κι' ἀντίστοιχα ὁ φιλόανθρωπος χειρισμὸς τοῦ εὐαγγελι-

(9) Βλ. καὶ ἄρθρα μας, «Ἡ εὐκαιρία πού χάθηκε», «Ἀκτίνες» 1954, σ. 433 ἐπ. καὶ «Γιὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος», αὐτόθ. σελ. 481 ἐπ.

(10) Στὸ ἔργο του: Humanisme intégral (1936).

κοῦ νόμου. Ἄς φανῆ ἐπὶ τέλους τὸ Εὐαγγέλιο ὄχι σὰν νόμος τάχα ἀσπλαγχνος καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἀνάλητος, ὄχι σὰν βρόχος τάχα πού πνίγει, μά, ὅπως εἶναι στ' ἀλήθεια, σὰν βοήθημα, σὰν χέρι στοργικὸ πού βοηθεῖ κι' ἀνεβάξει, ὅπως τῆς μάννας τὰ χέρια ἀνεβάζουν τὸ βρέφος. Καὶ ποιο νόημα, τέλος πάντων, πρέπει νάχη καὶ τὸ ὅτι «οὐκ ἐστε ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν»⁽¹¹⁾. «Ὅτι «οὐκ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας»⁽¹²⁾. «Ὅχι μὲ τὸς ἀνάλητους λιθοβολισμοὺς ἀλλὰ μὲ τὸ «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι ἀγῶ ἀναπαύσω ὑμᾶς», θὰ γίνῃ ὁ Χριστιανισμὸς ἡγέτης τοῦ σημερινοῦ χιλιοεσασιασμένου ἀνθρώπου κι' ἔτσι δημιουργὸς τῆς νέας ἐποχῆς.

Τὸ τρίτο, τὸ σπουδαιότερο: νὰ καταλάβωμε πὼς ἐκεῖνο πού εἶναι τὸ μέγιστο καὶ πρωταρχικὸ εἶναι ἡ ἀγάπη. «Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη». Αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ εἰσιτήριο τοῦ Χριστιανισμοῦ στὶς ἀνθρώπινες καρδιές. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ τῆς χριστιανικῆς παιδείας. Ἐκεῖνο πού τὴν κάνει νὰ ὑπερέχη—ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆ—ἀπὸ τὴν παιδεία τῆς ἀρχαίας διδασχῆς.

Μὰ ἀκριβῶς ἐδὼ προβάλλει καὶ τὸ μεγαλύτερο ἐμπόδιο. Εἶναι ὁ αἰρετικὸς.

Ἐδόθηκε εὐκαιρία σὲ τούτη τὴ στήλη νὰ δείξῃ τὸν φοβερὸ ρόλο πού ἔπαιξε ὁ αἰρετικὸς γιὰ ν' ἀχρηστεύσῃ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασι τοῦ Χριστιανισμοῦ πάνω στὸν ἄνθρωπο. Ἄς παραπέμψωμε λοιπὸν σ' ὅσα ἤδη εἴπαμε⁽¹³⁾. Κι' ἄς θυμίσωμε τὸ συμπέρασμα. Ὁ αἰρετικὸς εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀπάνθρωπος κι' ὁ «χριστιανισμὸς» του δὲν ἔχει θεοὶ γιὰ τὸ φιλόνητο στοιχεῖο. Ἐστὶ ὁ αἰρετικὸς εἶναι, μαζὺ μὲ τὸν ἀσὸ καὶ τὸν Φαρισαῖο, ὁ τρίτος ἐχθρὸς στὴν προσπάθεια νὰ βρῆ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὸν

δρόμο του. Κι' ὁ δρόμος γιὰ τὴν σωτηρία, ὁ δρόμος γιὰ τὸν καινούργιον ἄνθρωπο πού θὰ διαμορφώσῃ τὴν καινούργια μέρα πέρα ἀπὸ τὴν ὑπερνήκησι τοῦ αἰρετικοῦ. Καὶ ἡ μάχη γιὰ τὸν ἀληθινὸν ἀνθρωπισμὸ εἶναι κατ' ἀνάγκην μάχη γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, τὴν ἀλύμαντη σὸ δόγμα κι' ἀλώβητη στὴν ἀγάπη, φιλόνητο Ὁρθοδοξία⁽¹⁴⁾.

Κι' ὅταν ἡ μάχη αὐτὴ κερδηθῆ, τὸ πᾶν ἔχει κερδηθῆ. Γιατί τὸ πᾶν εἶναι ἔτοιμο γιὰ νὰ δεχθῆ τὴν καινούργια μέρα. «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεασασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θεοσιμὸν ἤδη». Οἱ καιροὶ μας εἶναι καιροὶ ὀριμάνσεως. Εἶναι οἱ καιροὶ τῶν μεγάλων δοκιμασιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς μεγάλης καρποφορίας. Εἶναι οἱ καιροὶ πού θὰ διαμορφώσουν τὸν καινούργιον ἄνθρωπο, πού θὰ ἀξιοποιήσῃ τὰ ἐρείπια καὶ τὶς συμφορές, θὰ χαλιναγωγῆσῃ τὶς ἐπιτυχίες καὶ θὰ δώσῃ τὸ τεράστιο πνευματικὸ ἀντίβαρο πού χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας γιὰ νὰ γίνῃ ἡ δύναμις τοῦ δημιουργοῦ ζωῆς καινούργιας.

Καὶ ἡ καρποφορία αὐτὴ εἶναι ἔργο τοῦ Χριστιανισμοῦ πού θὰ ἀξιοποιήσῃ σὲ μιὰν ὀργανικὴ σύνθεσι τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀρχαίας παιδείας, τὰ ἐπιτεύγματα τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως, τὴν πείνα καὶ τὴν δίψα γιὰ τὴν δικαιοσύνη. Δείχνοντας μὲ τὴν πίστι καὶ τὸν ἁγιασμὸ τὸν προσανατολισμὸ τῆς αἰωνιότητος, δίνοντας μὲ τὴν ἀγάπη ζωὴ στὰ σχήματα πού ἀλλοιώτικα εἶναι νεκρὰ καὶ στοὺς ἀγῶνες πού χωρὶς τὴν ἀγάπη αὐτὴ εἶναι τοῦ ὀλέθρου ὄργανα, ὁ σύγχρονος Χριστιανισμὸς πρέπει νὰ δευχθῆ ὁ διαμορφωτὴς τοῦ ἀνθρώπου τῆς νέας ἐποχῆς.

Οἱ πιστοί, ὅλοι οἱ πιστοί, ἔχουν μιὰ νέα εὐκαιρία. Μὰ καὶ ἓνα νέο βάρος. Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως. Ἐκεῖνο πού τοὺς ζητᾷ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος κι' ἐκεῖνο πού τοὺς προστάζει ὁ Οὐρανὸς εἶναι: νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως ὅτι «οὐκ ἔν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει».

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

(11) Ρωμ. στ' 14.

(12) Ἐβρ. δ' 15.

(13) «Ἀκτίνες» 1954, σελ. 388, 389.

(14) Βλ. καὶ Ἱερ. Ι. Κοτσώνη: Τὸ «φιλόνητο» εἰς τοὺς κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου, «Ἀκτίνες» 1955, σ. 14 ἐπ.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ⁽¹⁾

Α'.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος καὶ ἡ εὐρεια χρησιμοποίησις τῆς μηχανῆς στὴ σύγχρονη ζωὴ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν ἀφήσουν ἀθικτὴ καὶ τὴν ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, πού λέγεται ἐργασία. Ἡ βαθεῖα ἀλλαγὴ στὴ σχέσι τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ καθημερινὸ του ἔργο ἦταν μία ἀπὸ τὶς σοβαρὰς συνέπειες τῆς τεχνικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλαγή πού ἐπῆρε τὶς διαστάσεις κοσμοῦστορικῶ φαινομένου, πού ἐπέδρασε βαθύτατα στὴν ὅλη ἐξέλιξι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας καὶ πού, γι' αὐτό, ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ὅσο τὸ δυνατόν λεπτομερέστερα.

Ἡ ἐργασία, σὰν ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, μᾶς ἐμφανίζεται πρῶτα-πρῶτα μὲ τὴ μορφὴ τῆς βιοπάλης. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του.

Ὅμως ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύσι τῆς καὶ γι' αὐτὸ καὶ δεοντολογικὰ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον βιοπάλη. Πρέπει νὰ προσέξωμε καὶ τὸ νόημα τῆς ἐργασίας σὰν ἀποστολῆς καὶ δημιουργίας⁽²⁾. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι μόνον προῖον τῆς ἀνάγκης γιὰ

συντήρησι. Εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἔκφρασις τοῦ δημιουργικοῦ ἐνστικτοῦ, μέσον ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰτήματος τῆς δημιουργίας, πού βρίσκεται βαθειὰ ριζωμένο μέσα στὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴ.

Μ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἱκανοποίησι τοῦ αἰτήματος τῆς δημιουργίας, ἡ ἐργασία ἀσκεῖ ἐπιρροὴ βαθύτατα εὐεργετικὴ στὴν ὅλη ψυχικὴ μας συγκρότησι. Ὅπου ὑπάρχει μόνον τὸ βιοποριστικὸ νόημα, ἡ ἐπίδρασις τῆς γίνεται ἀτελής καὶ ἡ ἀνθρωπίνην προσωπικότης δὲν ἀναπτύσσεται μὲ τρόπον ὀλοκληρωμένο. Καὶ γι' αὐτό, ἐπιδιώξῃς ἐνὸς ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλισις σὲ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀνθρώπων, τῆς δυνατότητος νὰ ἱκανοποιούν μὲ τὴν ἐργασία, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑλικὰς τῶν ἀνάγκης καὶ τὶς δημιουργικὰς τῶν ἱκανότητες.

Ἡ προσέγγισις σ' ἓνα τέτοιο ἰδανικὸ δὲν φαίνεται νὰ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ἱστορίας. Ὡς τώρα ἡ ἀνθρωπότης ἐβάδισε σκυμμένη κάτω ἀπὸ τὸ φορτὸ σκληρῆς βιοπάλης. Καὶ ἡ ἱστορία ὑπῆρξε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψι μὴ πείρα τοῦ «ἐν τῷ ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖς τὸν ἄρτον σου». Μόνον μία μικρὴ μειονότης ἀπετέλεσε τὴν ἐξαίρεσι τοῦ κανόνος. Τὰ μέλη τῆς εἴτε εἶχαν τὸ προνόμιον νὰ εἶναι ταυτόχρονα φύσεις δημιουργικὰς καὶ ἄτομα οικονομικῶς ἀνεξάρτητα, εἴτε ἀνήκαν στὰ ἐξαιρετικὰ ἐκεῖνα πνεύματα, ὅπου τὸ αἶτημα τῆς δημιουργίας προβάλλει τόσο ἐπιτακτικῶ, ὥστε νὰ ἐπισιχθῇ καὶ τὶς πῶ δυνατότες ἐπιταγὰς τῆς ὑλικῆς ἀνάγκης. Παράδειγμα κλασσικὸ ὁ Παῦλος, πού μὲ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν του καὶ τὰ ξενύχτια του ἐπάνω στὴ βιοποριστικὴ δουλειὰ κατακτοῦσε κάθε ἡμέρα τῆς ζωῆς του, γιὰ νὰ τὴν ἀφιερῶσιν στὸ δημιουργικὸ ἔργο τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅμως τέτοιες ἐξαιρετικὰς προσωπικότητες ἀποτελοῦν πάν-

(1) Τὸ θέμα παρουσιάζει τὸσες πλευρὰς μὲ ἴσο ἐνδιαφέρον, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὶς ἐξετάσωμε ὅλες, ἔστω καὶ σὲ μίαν σειρὰ ἄρθρων, ὅπως ἡ παρούσα. Γι' αὐτὸ θὰ περιορισθοῦμε ἐδῶ κυρίως στὴν ἀνάλυσι τοῦ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν συνεπειῶν πού εἶχε ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐπάνω στὴ δημιουργικὴ οὐσία τῆς ἐργασίας, ἐπάνω στὴ δημιουργικὴ ἱκανοποίησι πού πρέπει νὰ παρέχῃ στὸν ἐργαζόμενο ἀνθρώπο. Ἄλλες πλευρὰς, ὅπως ἡ αὐθιχὴ τῆς ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας ἢ τὸ κοινωνικὸ ζῶτικὸ θέμα τῆς ἀνεργίας δὲν θίγονται παρὰ μόνον σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ ὅσο εἶναι ἀναγκαῖον γιὰ τὴν βαθύτερη ἔρευνά του.

(2) Π. Μελίτη: Ἡ χριστιανικὴ θεωρία τῆς ἐργασίας, «Ἀκτίνες», Φεβρουάριος 1950.

τα την εξαίρεσι. Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναζητῇ τὴν ταυτόχρονον ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν δημιουργικῶν του ἐφέσεων στὴν ἴδια μορφή ἐργασίας, τὴν καθημερινὴ δουλειά του. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς προβάλλει μιὰ δραματικὴ πτυχή τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς μετὰ τὴν δυσκολία ἢ τὸ ἀκατόρθωτο, στὸ μέγα μέρος τῶν περιπτώσεων, αὐτῆς τῆς συνθέσεως.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι στὸ παρελθὸν ὑπῆρξε μιὰ σύνθεσις ἀνάμεσα στὸ δημιουργικὸ καὶ τὸ βιοποριστικὸ νόημα καὶ περιεχόμενον τῆς ἐργασίας, πού μάλιστα προβάλλεται ἀπὸ πολλοὺς σὰν ὑπόδειγμα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Φορεὺς τῆς ἦταν μιὰ τάξις, πού τὰ ὑπολείμματά της συναντῶνται ἀκόμη καὶ σήμερα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μὰ πού ἄλλοτε, ἐντελῶς ἰδιαίτερα στὸν Μεσαίωνα, ἀποτελοῦσε τὴν σπονδυλικὴ στήλη τῆς παραγωγῆς. Ἡ τάξις τῶν βιοτεχνῶν. Ὁ βιοτέχνης εἶχε τὴν πρωτοβουλία τῆς συλλήψεως καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ προϊόντος του. Τὸ ἐπλαθε μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια, ὅπως τὸ εἶχε προτιήτερα πλάσει μετὰ τὴν φαντασία του, σὲ μιὰν ἐνέργεια συνειδητῇ, πού τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ βάλῃ σὲ κίνησιν τίς δημιουργικὰς του ἱκανότητες. Τὸ ἔργον του παρουσίαζε κάποιαν ὁμοιότητα μετὰ τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη. Ἐβαζε μέσα στὸ κατασκευασμὰ του ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς του, ἀνετύπωνε ἐπάνω του ἀνεξάλειπτη τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του. Εἶχε ἔτσι τὴν δυνατότητα νὰ αἰσθανθῇ τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἱκανοποίησιν, πού δίνει τὸ καλὰ φτιαγμένον καὶ συμπληρωμένον ἔργο, ὅταν φέρονται τὴν προσωπικὴν μας σφραγίδα. Ὁ Πέγκν μιλάει γιὰ τοὺς τεχνίτες, πού ἐφτειαχναν τίς καρέκλες τους μετὰ τὴν ἴδια φροντίδα καὶ ὑπερηφάνεια, πού ἐξαορακτικίζαν τοὺς οἰκοδόμους τῶν μητροπόλεων.

Τὴν σύνθεσιν αὐτὴν ἤρθε νὰ καταλύσῃ ἡ τεχνικὴ πρόοδος καὶ ἡ μηχανοποίησις τῆς ἐργασίας. Ἡ βιοτεχνία συνετριβή. Οἱ βιοτέχνες κατεστραμμένοι ἀπὸ τὸ συναγωνισμὸ τῆς βιομηχανίας βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ κλείσουν τὰ ἐργαστήριά τους καὶ νὰ γίνουν ἐργάτες χωρὶς εἰδικότητα, ὑπῆρθε τῆς νέας κυρίας, τῆς μηχανῆς, πού εἶχε τώρα παντοῦ τὸ πρόσταγμα. Ἡ ἔστω καὶ στοιχειώδης χαρὰ τῆς βιοτεχνικῆς ἐρ-

γασίας ἀνῆκε στὸ παρελθόν. Τὴν θέσιν τῆς ἔπαιρνε ἡ στερημένη ἀπὸ κάθε δημιουργικότητα ἐργασία μετὰ τὴν μηχανή. Ἄλλὰ ἄς ἰδοῦμε τὰ πράγματα ἀπὸ πιὸ κοντά.

★

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς, ὅτι, ἡ ἐργασία μετὰ τὴν μηχανή εἶναι κατ' ἀνάγκην ἐργασία καταμερισμένη σὲ μεγάλο βαθμὸν. Μία καὶ μόνη μηχανή δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ μόνη τῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος μιὰ πολὺπλοκὴ δουλειά. Δὲν μποροῦμε (γιὰ νὰ φέρουμε ἓνα πολὺ χοντρὸ παράδειγμα) νὰ ἀναθέσωμε τὴν κατασκευὴ ἐνὸς κινητήρος σὲ μιὰ καὶ μόνον μηχανή. Ἄν θέλωμε νὰ μηχανοποιήσωμε τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς τοῦ κινητήρος, εἴμαστε πρῶτα-πρῶτα ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν ἀναλύσωμε σὲ πολλὰ μικρότερα τμήματα καὶ μάλιστα τόσο μικρά, τόσο ἀπλᾶ κατασκευαστικῶς, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατεθῇ ἢ ἐκτέλεσις τοῦ καθενὸς σὲ μιὰ μηχανή.

Ἄπ' αὐτῆς τὴν ἀποψιν, ὁ καταμερισμὸς ἐμφανίζεται ὄχι τόσο σὰν συνέπεια, ὅσο σὰν προϋπόθεσις τῆς μηχανοποιήσεως. Μπορεῖ, βέβαιον, νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ τὸ βαθύτερον αἰτιῶν τῆς ἦταν ἡ συνειδητῇ ἢ ἡ ὑποσυνειδητῇ ἐπιθυμία νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ μηχανοποίησις. Ὁμοίως ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα δείχνει, ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἔγινε κυρίως γιὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων ἐχρησίμευσεν ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς δρόμους, πού ὠδήγησαν στὴν μηχανοποίησιν. Ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς του, ὁ Ἄνταμ Σμίθ, ἔξῃρη τὰ οἰκονομικὰ του πλεονεκτήματα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τεχνικὰς θεωρήσεις καὶ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ μεγάλη βιομηχανικὴ ἐπανάστασις. Πρῶτον ἡ μηχανὴ κατακτῆσθαι τὸν τόμον τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, ὁ καταμερισμὸς εἶχε κ' ὅλας τῆς ἐπιθεσίας ἐφαρμογῆς στὶς manufactures, πού ἦταν ὁμοιώματα σὲ μικρὴ κλίμακα τῶν σημερινῶν ἐργοστασίων, χωρὶς ὅμως, ἢ μετὰ ἐντελῶς στοιχειώδη μηχανήματα. Ὁμοίως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ἓνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον. Ὅτι μετὰ τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν ὁ καταμερισμὸς ἐπῆρε διαστάσεις τεράστιες. Ἡ τάξις νὰ γίνεταί δεκτὸν καθεὶν τί, πού θὰ μπορούσε νὰ ὠδηγήσῃ σὲ μιὰ καλύτερην ἐκμετάλλευσιν τῶν δυνατοτήτων τῆς μηχανῆς, τὸν

ἐξώθησε στὰ ἑσχατά ὄρια. Καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ καὶ οὐμανιστικὴ πλευρὰ συνέπειες, πού ὅσο καὶ ἂν παρουσιάσθηκαν ἀπὸ πολλοὺς ἐξωγκωμένες, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ τύχουν τῆς προσοχῆς πού τοὺς ἀξίζει.

Μιά τέτοια πρώτη συνέπεια ἦταν ἡ ψυχικὴ διαταραχὴ, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψι νοήματος στὴν καταμερισμένη ἐργασία. Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μαρτύρια, πού ἐχρησιμοποιοῦνταν κατὰ καιροὺς στὶς φυλακές, ἦταν ἡ ἄσκοπη ἐργασία τῶν κρατομένων, ὅπως ἡ συνεχῆς μεταφορὰ μιᾶς βαρεῖας πέτρας ἀνάμεσα σὲ δύο σημεία. Κάτι ἀνάλογο δοκιμάζει καὶ ὁ ἄνθρωπος, πού ἐκτελεῖ καταμερισμένη ἐργασία. Βέβαια ἔχει καὶ αὐτὸς τὴ συνειδητὴ ἢ τὴν ὑποσυνειδητὴ αἴσθησι, πὼς βρίσκεται μέσα σὲ ἕνα ἐργοστάσι, πού παράγει τὸ ἄλφα ἢ τὸ βῆτα προϊόν, ὅτι καὶ ἡ δική του, στοιχειώδης ἔστω, δρᾶσις ἐξυπηρετεῖ τὴν παραγωγὴ τοῦ προϊόντος αὐτοῦ, ὅμως ἡ συγκεκριμένη, ἄμεση σκοπιμότης τῆς δρᾶσεώς του αὐτῆς τοῦ διαφεύγει. Ἡ ἐργασία του εἶναι ἄσκοπη, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος βλέπει καὶ μετέχει μόνο σὲ ἕνα ἀπειροελάχιστο κομματάκι μιᾶς παραγωγικῆς διαδικασίας, πού στὸ σύνολό της παραμένει γι' αὐτὸν ἀπρόσιτη καὶ ἀκατάληπτη.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Εἶναι καὶ ἡ συνεχῆς ἐπανάληψις, ἡ ἀφόρητος μονοτονία τῆς καταμερισμένης ἐργασίας. Βέβαια, κάθε ἐργασία ἔχει μέσα της καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπαναλήψεως, τῆς ρουτίνας. Ὁ Φουριέ ἀναφέρει τοὺς ὑπουργούς, πού παραπονοῦνται, γιατί περνοῦν πολλές φορές ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα τους, βάζοντας ὑπογράφες. Ὅμως ἡ ρουτίνα αὐτὴ δὲν καταλαμβάνει ὀλόκληρο τὸ πεδίο τῆς ἐργασίας. Ἐπάρχει καὶ ἔδαφος γιὰ δημιουργικὴ δρᾶσι. Ἀντίθετα, στὴν μηχανοποιημένη ἐργασία, μία καὶ μόνη κίνησις ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν ἐργάτη ὀλόκληρο τὸ δικάτωρο. Ἡ στοιχειώδης, ὑποτυπώδης αὐτὴ ἐνέργεια, ἀπειροελάχιστο κομματάκι ἀπὸ τὴν ἅποψι τοῦ χώρου πού καταλαμβάνει μέσα στὸ σύνολον τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, εἶναι τὸ πᾶν γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐργάτη ἀπὸ τὴν ἅποψι τῆς δημιουργίας. Καὶ ὅπως ἀπέδειξαν σχετικῆς ἔρευνες, ἡ μονοτονία αὐτὴ με-

ταβάλλεται γρήγορα σὲ ἀληθινὸ μαρτύριο, φέρνει μεγάλη ψυχικὴ κούρασι, τσακίζει τὸ νευρικὸ σύστημα καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ζητῇ κάποιο ξέσπασμα, μόλις τελειώσῃ τὴν ἐργασία του⁽³⁾.

Συναφῆς καὶ ἐξ ἴσου καταστρεπτικὴ γιὰ τὴν ψυχικὴ συγκρότησι εἶναι καὶ ἡ ἔλλειψι κάθε πρωτοβουλίας στὴν μηχανοποιημένη ἐργασία. Πραγματικὰ ὁ ἐργάτης θὰ κουράσῃ κάπως τὸ μυαλό του μόνον ἕως ὅτου μάθῃ νὰ ἐκτελῇ τὶς εὐάριθμες κινήσεις, πού θὰ συνθέσουν τὴν δραστηριότητά του. Μὲ τὸ τέλος τῆς μαθητείας—πού φυσικὰ ἔρχεται πολὺ γρήγορα—ἀρχίζει ἡ αὐτόματη ἐκτέλεσις τῶν κινήσεων, πού καταλήγει στὸν πλήρη αὐτοματισμό, τὴν τελεία ἀδράνεια τῆς σκέψεως καὶ τῶν δημιουργικῶν ἰκανοτήτων. Ἐτσι ὁ ἐργαζόμενος ἄνθρωπος ὀδηγεῖται γρήγορα στὴν ψυχικὴ ἀποχάνωσι καὶ σὲ κατάστασι, πού δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν μηχανοποίησι τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος.

Ἄς προσθέσωμε καὶ ἕνα τέταρτο ἐπικίνδυνον χαρακτηριστικὸ τῆς μηχανοποιημένης ἐργασίας. Τὸν ὑποχρεωτικὸ ρυθμὸ της, πού μάλιστα δὲν κανονίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐργαζόμενο ἄνθρωπο, ἀλλὰ εἶναι ρυθμὸς μηχανικὸς, πού τοῦ ἐπιβάλλεται ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὴν μηχανή. Αὐτὴ ἡ ἐπιβολή, αὐτὴ ἡ ὑποδουλώσις τοῦ ἀνθρώπου στὸν ρυθμὸ τῆς μηχανῆς, κατηγορεῖται ἀπὸ πολλοὺς σὰν κάτι τὸ ἀντιφυσιολογικόν. Ὅπως ἔγραφε καὶ ὁ Μισελὲ κτυπῶντας τὸ νέο τότε καθεστὼς ἐργασίας, ὁ ἄνθρωπος ἢ μᾶλλον ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸν δικό του προσωπικὸ ρυθμὸ, ἐργάζεται ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀργὴ ἢ γρήγορη ἀναπνοή του, δρᾷ ὅπως ζῆ καὶ γι' αὐτὸ πρέπει ἡ ἐργασία νὰ προσαρμόζεται στὸν ἄνθρωπο. Ἀντίθετα στὴν ἐργασία μὲ τὴν μηχανὴ πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ὄν αὐτό, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ σάρκα καὶ αἷμα, πού ἡ ζωὴ ποικίλλει μέσα του σὲ κάθε

(3) Ὁ René Biot στὸ βιβλίον του *C o r p s et â m e* ὁμιλεῖ γιὰ τὶς ὀλέθριες συνέπειες πού ἡ νευρικὴ αὐτὴ ὑπερέντασις ἀσκεῖ στὸ πρόβλημα τῆς σεξουαλικῆς αὐτοκυριαρχίας τῶν νέων ἐργατῶν. Ἀνάλογες παρατηρήσεις διατυπώνουν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς.

στιγμή, καλείται να ύποσθῃ τὴν ἀκαμψία τοῦ χαλυβδίνου αὐτοῦ ὄντος.

Τὶς κακὲς αὐτὲς ἐπιδράσεις τῆς μηχανῆς ἐπάνω στὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου ἤλθε νὰ ἐνισχύσῃ ἢ μοντέρνα ὀργανώσεις τῆς παραγωγῆς, μὲ τὶς καινούργιες μεθόδους τῆς, ποὺ ἐπῆρασαν τὸν τίτλο ὀρθολογιστικὲς, καὶ ἐπῆρασαν κ' αὐτὲς ἀπὸ τὴν τάσι γιὰ μιὰ ὄσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἐκμετάλλευσιν τῶν τεχνικῶν δυνατοτήτων. Μία ἀπὸ τὶς κυριώτερες ὑπῆρξε ὁ Ταϊλούρισμός ποὺ ὀφείλει τὸ ὄνομά του στὸν Ἀμερικανὸ μηχανικὸ Ταϊλόρ. Ὁ Ταϊλόρ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ προηγούμενου αἰῶνος, προσεπάθησε νὰ τονώσῃ τὴν παραγωγικὴ ἀπόδοσι μὲ μιὰ μεγαλύτερη προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸν ρυθμὸ τῆς μηχανοποιημένης ἐργασίας. Τὸ σύστημά του ἐπῆρε τὸν τίτλο scientific management καὶ ὁ ἴδιος ἀτεκλήθη πατέρα τῆς ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας. Ὁ Le Chatelier μάλιστα, γνωστὸς φυσικοχημικὸς τοῦ αἰῶνος μας, δὲν διστάζει νὰ τὸν παρομοιάσῃ μὲ τὸν Καρτέσιο, τονίζοντας ὅτι, ὅπως ἐκεῖνος ἔβαλε τάξι στὸν κόσμον τῆς σκέψεως, ἔτσι καὶ ὁ Ταϊλόρ ἐπέβαλε τὸν νόμον τῆς λογικῆς στὸν κόσμον τῆς ἐργασίας. Τὸ σύστημα Ταϊλόρ κατέκτησε πρώτη τὴν ἀμερικανικὴ καὶ κατόπιν μεγάλο μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας. Βασικὴ του ἀρχὴ εἶναι νὰ ἐπιβάλλῃ στὸν ἐργάτη τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκτέλεσι τῆς ἐργασίας του τὸν μοναδικὸ καὶ ὀρθὸ δρόμον (the one best way) κατὰ τὴν κλασικὴ ἔκφρασι τοῦ ἰδρυτοῦ του. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτός, χρονομετροῦνται —σήμερα μάλιστα καὶ κινηματογραφοῦνται— οἱ κινήσεις ποὺ κάνουν, γιὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ καθωρισμένον ἔργο τους μερικὸι ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐμπειροὺς καὶ ἱκανοὺς ἐργάτες. Ἀπὸ τὶς κινήσεις αὐτὲς διαλέγονται ἐκεῖνες ποὺ συνεπάγονται τὴν μεγαλύτερη οἰκονομία χρόνου. Ὅσοι οἱ κινήσεις αὐτὲς, καθὼς καὶ ἡ ταχύτης ἐκτελέσεώς των, ἐπιβάλλονται σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἐργάτες, ποὺ θὰ κάμουν τὴν ἴδια ἐργασία, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ καμμία διαρροὴ ἢ ἀπώλεια τῆς πολυτιμῆς οὐσίας χρόνου καὶ νὰ αὐξάνεται ἢ παραγωγικὴ ἀπόδοσις. Τὸ σύστημα συμπληρώνεται μὲ διάφορες ἄλλες τελειοποιήσεις τῆς γενικώτερης ὀργα-

νώσεως, τῆς διευθύνσεως καὶ ἐπιβλέψεως τῆς ἐργασίας, καθὼς καὶ τοῦ τρόπου τῶν ἀμοιβῶν. Τὸ βασικὸ ὅμως χαρακτηριστικὸν του μένει πάντοτε ἡ ὀλοκληρωτικὴ μηχανοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν ἔχει κἀν τὴν εὐχέρεια νὰ διαλέξῃ μόνος του τὶς κινήσεις, ποὺ θὰ κάνη, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸν σκοπὸν του, νὰ προτιμήσῃ μιὰ κίνησι ἀπὸ μίαν ἄλλη ἢ νὰ καθορίσῃ μόνος του τὴν ταχύτητα καὶ τὸν ρυθμὸ τῆς δουλειᾶς του, ἐφ' ὅσον ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένα. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ τὸ σύστημα Ταϊλόρ, μὲ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τὴν ἐπιδιώξι τῆς ταχύτητος, ἀποτελεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ πρῶτα χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, ὅπου τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπίτευξιν τεχνικοῦ καὶ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος παραμερίζει κάθε ἀνησυχία σχετικὴ μὲ τὶς ἀνθρώπινες συνέπειες τῆς τεχνικῆς ἐφαρμογῆς.

Ἄλλη μορφή ἐργασίας μὲ ὑποχρεωτικὸν ρυθμὸν εἶναι ἡ λεγομένη παραγωγὴ ἐν ἀλύσει. Τὸ διακριτικὸν τῆς γνώρισμα εἶναι ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς ἐργασίας (πρῶτες ὕλες, ἐλάσματα, ἡμιτελῆ κομμάτια) εἶναι ὅλα κινητά. Ἀντὶ νὰ κινήται ὁ ἐργάτης πρὸς αὐτὰ, κινοῦνται ἀντίστροφα αὐτὰ πρὸς τὸν ἐργάτη. Οἱ ἐργάτες, ἀκίνητοι, βλέπουν νὰ περνοῦν μπροστά τους ἐπάνω σὲ ταινίαις, ποὺ κινοῦνται μηχανικὰ, κεκλιμένα ἐπίπεδα καὶ ἄλλα παρόμοια συστήματα, ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐργασίας των. Μέσα στὸ χρονικὸ διάστημα, ποὺ τοῦ ἀφίνει ἡ συνεχὴς κίνησις τῆς ταινίας, ὁ καθένας τους εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τελειώσῃ τὶς ἀπαιτούμενες ἐνέργειαι, ὥστε τὸ μισοτελειωμένον προῖον, ποὺ φθάνει μπροστά του ἐπάνω στὴν ταινία, νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὶς ἐπόμενες φάσεις τῆς κατεργασίας του. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως αὐτὸ κατορθωτό, πρέπει ἡ ἐργασία τοῦ κάθε ἐργάτου νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπλῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἐξωθεῖται ἐδῶ ἕως τὸ μὴ περαιτέρω. Ὅτις ἀπὸ τοὺς ἐργάτας μὲνει πάντοτε ἡ ταινία, ποὺ μὲ τὴν μηχανικὴν τῆς κίνησιν ἐπιβάλλει τὸν ἀκαμπτὸν καὶ ὁμοίμορφον ρυθμὸν τῆς σὲ ὅλους τοὺς ἐργαζομένους, ἰσοπεδώνοντας κάθε ἀτομικὴ διαφορὰ ἢ ἰδιομορφία. Ἐκατομύρια ἀνθρώπων ὑφίστανται σήμερα σὲ ὅλον τὸν κόσμον τὴν κυριαρχία τῆς. Μόνον στὰ

εργοστάσια Φόρντ στο Νιτηρόιτ τὸ μήκος τῶν κινουμένων ταινιῶν φθάνει τὰ 45 χιλιόμετρα.

★

Οἱ δυσάρεστες συνέπειες τῆς μηχανοποίησης, καθὼς καὶ οἱ νέες τεχνικοκρατούμενες μορφές πού πῆρε ἡ ἀνθρώπινη εργασία, ἐπροκάλεσαν ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας στάδια πολλές καὶ ποικίλες ἀντιδράσεις. Φιλόσοφοι, διανοούμενοι, ἀλλὰ καὶ οἰκονομολόγοι ἐξέφρασαν τὶς ἀμφιβολίες τους, τὶς ἐπιφυλάξεις τους καὶ πολλὰς φορές τὴν ἀποδοκιμασία τους γιὰ συστήματα πού, ὅπως εἶπαν, ὑποβιβάζουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξία κατὰ βαθμὸ ἀντιστρόφως ἀνάλογο πρὸς τὴν τεχνική τους τελειότητα. Ὁ ἴδιος ὁ Ἄνταμ Σμιθ ἐξέφραζε, γύρω ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, τοὺς φόβους του γιὰ τὶς συνέπειες τοῦ καταμερισμοῦ καὶ ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴ στὴν περίπτωσι τοῦ ἀνθρώπου πού, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν του ἔκφρασι, εἶναι ἰσόβια καταδικασμένος νὰ κατασκευάζῃ τὸ 1/16 τῆς κεφαλῆς τῆς καρφίτσας. Ἀργότερα ὁ Σισμοντί, ὁ Μάρξ καὶ ἄλλοι ἐπέκριναν τὴ συνεχῆ διαίρεσι καὶ ὑποδιαίρεσι τῆς ἐργασίας μὲ μοναδικὸ γνώμονα τὴν προώθησι τῆς παραγωγῆς. Ὁ Ράσκιν ἐξηκόντιζε τὰ ἀναθέματά του κατὰ τῆς μηχανῆς, πού τὴν θεωροῦσε ὑπαίτιο τῆς δυστυχίας τοῦ ἐργάτη. Ὁ Φουριε ἀναιρεῖ ὅταν τὴν ἰδανικὴ ἀποικία, τὸ Phalanstère, ὅπου ἡ εργασία θὰ ἔχανε τὸν καταπιεστικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ θὰ ἀποκοτοῦσε ποικιλία καὶ ἐλαστικότητα. Ἐνῶ ὁ Προυντόν περιέγραφε μὲ δραματικὸν τόνον τὸ καινούργιο καθεστῶς καὶ ἐτόνιζε τὴν κατάστασι τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀνσοροροσίας, πού γεννοῦν μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἐργάτη ἡ συναίσθησις τοῦ ὅτι χρησιμοποιεῖται ὡς ἀπλή βίδα τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ καὶ ὁ ὑποβιβασμός, πού μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ ὑφίσταται ἡ προσωπικότης του.

Ἀργότερα οἱ ἐπιστημονικὲς ἔρευνες ἤρθαν νὰ ἐνισχύσουν μὲ τὸ κύρος τους τὶς κριτικὰς αὐτὰς διαπιστώσεις. Ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰδικώτερα τῆς ψυχολογίας, τὴν ἔφερε μοιραίως καὶ μπροστὰ στὸ πρόβλημα τῆς βιομηχανοποιημένης ἐργασίας. Ἀπὸ τὴν συνάντησι αὐτὴ ἄρχισε νὰ σχηματίζεται ἕνας καινούργιος ψυχολογι-

κὸς κλάδος, πού ἐπῆρε τὸν κάπως περιέργου τίτλο «ψυχοτεχνική» καὶ πού ἀντικειμενικὸ τοῦ σκοποῦ ἔβαλε τὴ μελέτη τῆς ψυχολογίας καὶ τῶν ἀντιδράσεων τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐργάζεται κάτω ἀπὸ τὶς καινούργιες συνθήκες, πού διεμόρφωσε ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Ψυχολόγοι ὅπως οἱ Münsterberg, Dill Scott, Gemelli, Galli καὶ ἄλλοι νεώτεροι, ἔκαμαν ἐκτεταμένους ἔρευνες καὶ μελέτες. Ὅλα τὰ φαινόμενα, πού περιγράφημε πρωτίτερα, ὁ αὐτοματισμός, ἡ μονοτονία, ὁ ἀναγκαστικὸς ρυθμός, ὁ σωματικὸς καὶ νευρικὸς κάματος, καθὼς καὶ οἱ συνέπειές των, οἱ ποικίλες ἐπιδράσεις των ἐπάνω στὴν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ συγκρότησι τῶν ἐργαζομένων, ἐμελετήθηκαν μὲ συστηματικότητα. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης ἦταν πάλι, στίς γενικὲς γραμμές, ὅτι αὐτὴ ἡ κυριαρχία τῆς τεχνικῆς σκοπιᾶς στὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας εἶναι δυσμενής, ὄχι μόνον γιὰ τὸν ἀνθρώπου ὡς ἑνιαία ψυχοσωματικὴ ἑνότητα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν παραγωγικὴ ἀπόδοσι. Πολλοὶ ἐπιστήμονες μάλιστα μίλησαν καὶ γιὰ τὴν καινούργια μορφή νευρώσεως τοῦ αἰῶνος μας, τὴ βιομηχανικὴ νευρωσι, πού ὀφείλεται ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ ἀπόλυτα τεchnοκρατικὸ πνεῦμα, πού διαπνέει τὴ μηχανοποιημένη παραγωγή καὶ τὶς νεώτερες ὀρθολογιστικὲς μεθόδους ἐργασίας.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ κριτικὴ αὐτὴ δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀμφισβητήσεως. Οἱ διαμαρτυρίες τῶν διανοουμένων καὶ τῶν φιλοσόφων ἐχαρακτήρισθησαν ὡς ἀποκνήματα νοσηροῦ ρωμαντισμοῦ καὶ ὑπερβολικῆς εὐαισθησίας. Τὰ ἐπιστημονικὰ πάλι συμπεράσματα ἐκτυπήθηκαν μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐρευνῶν ἔγινε στὰ ἐργαστήρια καὶ ἐπομένως κάτω ἀπὸ συνθήκες ἕξενες πρὸς τὶς πραγματικὰς. Ἔτσι ὁ Γάλλος μεγαλοβιομήχανος H. Drusy παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ὀρθολογιστικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας εἶναι ὅ,τι πρακτικώτερον καὶ καταληπτότερον μπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, γιὰτί, καθὼς λέει, εἶναι προσηρμοσμένη σὲ μία κατάστασι πολιτισμοῦ, ὅπου κατὰ κανόνα οἱ ἀνθρώποι δὲν ἀνήκουν στὸν ἐξηρημένο διανοητικὸ τύπον. Ἐνῶ, πάλι, ὁ Φόρντ εἰρωνεύεται τὶς ἀνησυχίες γιὰ τὴν μονοτονία καὶ τὴν ἔλλειψι

πρωτοβουλίας τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας. Ἐκεῖνο, λέει, πού ἀποδεικνύει ἡ παρατήρησις τῆς πραγματικότητος εἶναι ὅτι, κατὰ βάθος, ὁ ἐργάτης δὲν θέλει νὰ σκέπτεται καὶ προτιμᾷ τὴν ἐργασίαν, πού τοῦ ἐξοικονομεῖ τὴν καταβολὴ ψυχικῆς δυνάμεως, πού θὰ ἀπαιτοῦσε ἡ ἀνάληψις μιᾶς εὐθύνης ἢ μιᾶς πρωτοβουλίας.

Ὅμως, ὁποῖος μελετᾷ τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴν σκοπιὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει σὲ τέτοιες διαπιστώσεις, ἔστω καὶ ἂν βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἄμεση παρατήρησι τῆς πραγματικότητος. Καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ἐργάτης ἀντιδρᾷ κατὰ τὸν τρόπο πού περιγράφει ὁ Φόρντ (πράγμα πολὺ ἀμφισβητήσιμο γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἐργατῶν), γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ποῦ εἶναι τὸ βαθύτερον αἶτιο, πού τὸν κάνει νὰ ἀποφεύγει τὴν πρωτοβουλία. Ἡ ἔλλειψις μορφώσεως καὶ εὐκαιριῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἱκανότητων πού ἔχει μέσα του κάθε ἄνθρωπος εἶναι μιὰ τέτοια βασικὴ αἰτία. Εἶναι γεγονός ὅτι φυσιολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἐπιζητῇ ὡς ἕνα βαθμὸν τουλάχιστον τὴ βαθύτερην ψυχικὴν ἱκανοποίησιν, πού παρέχουν ἡ εὐθύνη καὶ ἡ πρωτοβουλία, καὶ νὰ ἔχῃ τὸ δημιουργικὸ στοιχείο στὴν ἐργασία του. Καὶ ὅτι, ἐκεῖνος πού εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δοκιμάσῃ τὴν δημιουργικὴν καὶ τὴν μηχανικὴν δουλειάν, θὰ προτιμᾷ τὴν μηχανικὴν, αὐτόματην ἐργασίαν μπορεῖ θαυμάσια νὰ ἀποδοθῇ στὴν κατάστασιν τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς ἀποχαυνώσεως, πού τὸν ἔφερε ἡ μηχανοποίησις τῆς δουλειᾶς του. Βέβαια, δὲν ἀγνοοῦμε ὅτι ὑπάρχει ποικιλία ἀνθρωπίνων φύσεων καὶ τύπων. Ὅμως, τὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι μιὰ τέτοια στάσις πηγάζει—ἐκτὸς ἐξαιρέσεων φυσικῆ—μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύσιν τοῦ ἐργάτη, νομίζομε ὅτι μᾶς φέρνει πολὺ κοντὰ στὴ θεωρίαν γιὰ τὸν «φύσει» δούλο, πού ἀποτελοῦσε τὴ θεωρητικὴν καὶ φιλοσοφικὴν κατοχύρωσιν τῆς δουλειᾶς στὴν ἀρχαιότητα.

Ὅσο γιὰ τὶς αἰτιάσεις, πού ἀφοροῦν τὴν ἐργαστηριακὴν χροιά τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, δὲν εἶναι καὶ αὐτὲς ἀπολύτως ἀκριβεῖς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μέγα μέρος

τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἔγινε σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικὴ ζωὴ τῆς ἐργασίας. Καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἴδια ἡ πραγματικότης τίς ἐπεβεβαίωσε μὲ τὴν πτώσιν τῆς στάθμης τῆς παραγωγῆς. Βέβαια, ἡ μηχανοποίησις τῆς ἐργασίας ἔφερε μιὰ μεγάλη αὔξησιν τῆς παραγωγῆς. Ἡ τάσις ὅμως γιὰ μιὰ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἐκμετάλλευσιν τῆς μηχανῆς, χωρὶς νὰ λαμβάνεται καθ' ὄλου ὑπ' ὄψιν ὁ ἄνθρωπος, ὀδηγεῖ στὸ τέλος σὲ μείωσιν τῆς παραγωγικότητος. Ἡ καμπύλη τῆς παραγωγῆς ἀνεβαίνει μόνον στὰ πρῶτα στάδια μιᾶς ἀκάμπτου ἐφαρμογῆς τῶν ὀρθολογιστικῶν μεθόδων ἐργασίας. Ὑστερα ἐπακολουθεῖ μιὰ κάμψις.

Ἡ ἀναγνώρισις αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἔγινε, γιὰ πρώτη φορά, σὲ ὥρα πού δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν περιμένωμε. Διαρκοῦσε ἀκόμη ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος καὶ οἱ πολεμικὲς συνθήκες ἐξητοῦσαν ὅλο καὶ μεγαλύτερη αὔξησιν τῆς παραγωγῆς. Τὰ συστήματα τῆς ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως ἐφημεροῦσαν ὅλο καὶ μὲ μεγαλύτερη συνέπεια καὶ καθολικότητα, ἐνῶ οἱ ὄρες ἐργασίας ηἰξάνοντο ὅσο ἦταν ἀνθρωπίνως δυνατόν νὰ αὐξηθοῦν. Καὶ ὅμως, παρ' ὅλον ὅτι ὑπῆρχε ἕνα σπουδαῖο πνευματικὸ κίνητρο, ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμός, πού ἔκανε τοὺς ἐργάτες νὰ ἀποδέχωνται μὲ προθυμίαν τὰ μέτρα αὐτά, ἡ παραγωγή ἀντὶ νὰ αὐξηθῇ, παρουσίαζε ἐπικίνδυνον μείωσιν. Τὸ γεγονός, ὅπως ἦταν φυσικόν, προεκάλεσε μεγάλας ἀνησυχίας. Καὶ ὄχι βέβαια ἡ φιλανθρωπία—ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πέφτει σὲ τέτοιες περιόδους πολὺ χαμηλὰ—ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ καρδιοχτύπι γιὰ τὴν παραγωγὴ ὠδήγησε στὴν ἰδρυσιν τῆς ἀγγλικῆς Industrial Fatigue Research-Board, τοῦ πρώτου μεγάλου ὀργανισμοῦ μὲ σκοπὸ τὴ σοβαρὴν μελέτη τῆς ὀρθῆς μεταχειρίσεως τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος μέσα στὰ πλαίσια τῆς βιομηχανοποιημένης ἐργασίας⁽⁴⁾. Μέσα στὰ ἐργαστήρια ἐξοπλισμοῦ γεννήθηκε ἡ μέριμνα γιὰ τὴν ἄμυνα καὶ τὴν προστασία τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου!

(Συνεχίζεται)

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

(4) L. Walther: Psychologie du travail σελ. 42.

ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ EVANSTON

Ἀληθινὸν ἔμφυχον μωσαϊκὸν παρουσίαζον τὸν Αὐγούστον τοῦ 1954 οἱ 1298 ἐκπρόσωποι τῶν 54 χωρῶν καὶ τῶν 179 διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ομάδων εἰς τὸ Evanston. Διὰ μᾶς ἔδωσαν ἓνα διαφορετικὸν χροῶμα εἰς τὴν ἡσυχον πανεπιστημιακὴν πόλιν. Μὲ τὴν παρουσίαν μάλιστα ὄχι ὀλίγων ἐγχρωμῶν ἀντιπροσώπων, μὲ τὰ ποικιλόχρωμα φορέματά των, θὰ ἦτο δυνατόν χωρὶς ὑπερβολὴν, νὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι τὴν ἐχρωμάτισαν πραγματικῶς. Τὸ ἀχανὲς συγκρότημα κτιρίων καὶ χώρων ποῦ ἀποτελοῦν τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Evanston προσεπάθουν νὰ γεμίσουν οἱ πολυάριθμοι ἀντιπρόσωποι καὶ ἐπισκέπται τοῦ Συνεδρίου, ποῦ συνέρρεον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς ὑψηλῆς καὶ ἰδιαίτερος τῆς Ἀμερικῆς, διὰ νὰ παρακολουθήσουν ἐν τῷ συνόλῳ ἢ ἐν μέρει τὸ πρωτοφανὲς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀμερικῆς ἐκκλησιαστικὸν αὐτὸ Συνέδριον.

Τὸ καταπληκτικὸν ἦτο ὅτι εἶχον ληφθῆ χάριν ἡμῶν τοιαῦτα μέτρα, ὥστε οἱ ξένοι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἠσθάνοντο, ὅτι εὐρίσκονται μέσα εἰς περιβάλλον στοργῆς καὶ ἀγάπης. Ἀκριβέστερον θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ συμμετέχων εἰς τὸ Συνέδριον, πολὺ προτοῦ φθάσει εἰς τὸ Evanston, ἦτο ἀντικείμενον ἀγάπης καὶ φροντίδος. Ἐδῶ ὁμοῦς εἰς τὸ Evanston ἐπρόκειτο περὶ ἀληθινῆς ἐπιστρατεύσεως τῆς ἀγάπης. Μόλις ὁ ξένος εἰσῆρχετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Evanston, ἔπανε νὰ εἶναι «ξένος». Δὲν ἐπρόφθανε νὰ ἀποβιασθῆ ἀπὸ τὸ οἰονδήποτε μεταφορικὸν μέσον, ποῦ τὸν εἶχε ὀδηγήσει εἰς τὰ προύλαια τοῦ τεραστίου κλειστοῦ γυμναστηρίου (τοῦ Patten Gymnasium), ποῦ εἶχε προχειρῶς διαρρυθμισθῆ εἰς Γραφεῖα τοῦ Συνεδρίου καὶ ὑψίστατο ἀληθινὴν ἐπίθεισιν: Ἀπὸ ἐδῶ συμπαθητικὰ προσκοπάκια, ἀπὸ ἐκεῖ φοιτηταί, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἄλλοι ἰδιῶται

συνηγωνίζοντο νὰ διευκολύνουν τὸν ταξιδιώτην, ποῦ εἰς μερικὰς περιπτώσεις εὐρίσκετο «καθ' ὁδόν» ἐπὶ διάστημα μεγαλύτερον τοῦ μηνός. Ἐνας σὲ ἐβοήθει νὰ κατέβη, ἄλλοι ἐφορτώνοντο τὰς ἀποσκευὰς σου, ἄλλοι σὲ καθωδήγουν νὰ τελειώσῃς τὴν διαδικασίαν τῆς ἐγγραφῆς καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ πολλὰ μὲν ὀφείλονται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν «ἐπιτροπὴν τῶν 100», ὅπως εἶχεν ὀνομασθῆ μία ἑκατονταμελὴς Ἐπιτροπὴ, ἢ ὅποια εἶχεν ἀναλάβει τὰ τῆς ὑποδοχῆς καὶ φιλοξενίας τῶν ξένων, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῶν ὅλα εἰς αὐτήν. Ἡ ἐγκαρδιότης καὶ ἡ οἰκειότης, ποῦ συνήντα κανεὶς εἰς τὸν περίπατόν του, δὲν «ὀργανώνονται». Προσεφέροντο μὲ τόσῃ ἀφέλειαν καὶ ἦσαν τόσον πηγαῖα, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι «κατὰ παραγγελίαν».

Ἀλλὰ διὰ νὰ διατηρηθῆ ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτῆ, χρειάζεται καὶ ἀντίστοιχον ὑποδοχὴν, ἢ ὅποια εὐτυχῶς ὑπῆρχε. Διότι μεταξὺ τῶν μετεχόντων τοῦ Συνεδρίου ὑπῆρχαν καὶ προσωπικότητες, αἱ ὅποια ἐνέπνεον καὶ εἰς ὅλους μας τὴν ἰδίαν διάθεσιν. Δὲν εἶναι δυνατόν βεβαίως ἐδῶ νὰ δοθῆ οὔτε κἂν μία σύντομος σκιαγραφία ὅλων αὐτῶν τῶν μορφῶν, ἐνῶ μερικὰ στιγμιότυπα δύο-τριῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ διενκολύνουν τὸν ἀναγνώστην νὰ λάβῃ κάποιαν ἀμυδρὰν ἰδέαν.

Εἰς τὸ χῶλλ π.χ. ἐνὸς ἀπὸ τὰ οἰκήματα, ἓνας σεβαστὸς καὶ κοινὸς φίλος συνιστᾷ εἰς τὸν Πριμᾶτον τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Καντερβουρίας Δρα Fisher καὶ Προκαθήμενον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἓνα κατὰ μίαν περίπου γενεὰν νεώτερον του Ὁρθόδοξον κληρικόν. Μετὰ ἀπὸ σύντομον συνομιλίαν, προχωροῦν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ κληρικὸς αὐτὸς πρὸς τὸ ἀσανεὲρ τοῦ οἰκήματος. Ἐκεῖ πρέπει ὁ ὀρθόδοξος κληρικὸς ν' ἀ-

γωνισθῆ διὰ τὸ ποῖος θὰ ἐπιβιασθῆ πρῶτος εἰς τὸ ἀσάνερόν, διότι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, παρὰ τὸ ἀξιώματός του καὶ τὴν ἡλικίαν του, ἐπιμένει νὰ ἐπιβιάσῃ εἰς αὐτὸ πρῶτον τὸν νεώτερόν του!

Τώρα ἓνα στιγμιότυπον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας, τὴν ὀρθόδοξον ἀντιπροσωπεΐαν. Πρόκειται δι' ἓνα ἐκ τῶν διακεκριμένων ἀντιπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας. Εἶναι ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Λιβάνου εἰς Οὐάσιγκτων καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς χώρας του εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη, θερμὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος καὶ εὐσεβέστατος χριστιανός, ὁ Δρ. Charles Malik. Τὸ βράδυ μιᾶς ἡμέρας, ὀλόκληρος ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν συγκεντρώσεων, μὲ τοὺς δώδεκα χιλιάδας ἀκροατὰς τῆς, σεῖεται κυριολεκτικῶς ἐπὶ 5 καὶ πλέον λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα. Εἶχον προηγηθῆ εἰς τὸ βῆμα πολλοὶ καὶ ἰκανώτατοι ὁμιληταί. Διὰ πρώτην ὁμοῦ φορὰν τὴν ἐσπέραν ἐκείνην οἱ ἀκροαταὶ ἐκδηλώνουν τὸσον ζωηρῶς τὸν ἐνθουσιασμόν των. Ἐχουν ὄλοι σικωθῆ ὄρθιοι διὰ νὰ χειροκροτήσων καὶ δὲν θέλουν νὰ σταματήσων. Εἶχεν ὁμιλήσει ὁ Charles Malik, καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἀπεριτμήτως ὀρθόδοξον. Καὶ ἐκείνην μὲν τὴν ἐσπέραν, παρὰ τὰ τὸσον ἐπίμονα χειροκροτήματα, ἔμεινε κουλουρασιμένος καὶ σχεδὸν ἀθέατος πίσω ἀπὸ τὸ βῆμα εἰς ἓνα κάθισμα. Τὴν ἐπομένην δὲ τὸ ἀπόγευμα εἰς μίαν μνημειώδη ὑπαίθριον συγκέντρωσιν ὅπου ὁ Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, στρατηγὸς Αἰζενχάουερ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναγορεύσεώς του εἰς ἐπίτιμον διδάκτορα τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου, θὰ ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συνέδρους, ἐκάθητο καὶ ὁ γράφων κάπου ἐκεῖ. Ὅποτε περὶ τὰ πενήντα μέτρα πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, ἓνας κύριος, μὲ λευκὸν ὑποκάμισον χωρὶς σακκάκι, ἔχων μίαν ἐφημερίδα εἰς τὸ κεφάλι, διὰ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸν ἥλιον, ὄρθιος, συνωθεῖτο μασὺ μὲ πολλοὺς ἄλλους, διὰ νὰ ἴδῃ ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον τὴν τελετήν. Ἐπ' ὀλίγον ἀμφέβαλλα διὰ τὴν ταυτότητά του, ἀλλὰ ὅταν διὰ μίαν στιγμὴν ἔστρεψε τὸ πρόσωπόν του πρὸς τὸ μέρος μου, ἐπείσθη ἀπολύτως: ἡ χριστιανικὴ ἐκείνη ἀπλότης καὶ ἀφέλεια ἀνῆκεν εἰς τὴν Α. Ε. τὸν πρεσβευτὴν κ. Μαλίξ!

Ἀπὸ τὴν ἐγγύς, ἃς προχωρήσωμεν εἰς τὴν Ἄνω Ἀνατολήν. Οἱ παλαιότεροι ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίνων» ἴσως θὰ ἐνθυμοῦνται ἓνα ἄρθρον των, μὲ τὸν τίτλον: «Σὰν μυθιστόρημα, Τογιοχίκο Καγκάουα»⁽¹⁾. Ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ θρυλικοῦ Ἰάπωνος ἱεραποστόλου, ποῦ εἶχε δώσει τὴν ζωὴν του ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν συμπατριωτῶν του. Φυματικὸς καὶ ἀσθενικὸς ὁ ἴδιος εὐρήκε τρόπον νὰ βοηθήσῃ ἑκατοντάδας χιλιάδων ὁμοφύλων του, νὰ φανῆ ἄγγελος παρηγορίας εἰς ἑκατομμύρια ψυχῶν καὶ νὰ ἀποβῆ ἓνας ἀληθινὸς κοινωνικὸς ἀναμορφωτής, ποῦ ἡ ἐπίδρασίς του ἔχει ὑπερβῆ τὰ σύνορα τῆς πατρίδος του. Ἄς σημειωθῆ μόνον, ὅτι τὰ βιβλία του κυκλοφοροῦν εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀντιτύπων καὶ τὸ περιοδικὸν ποῦ ἐκδίδει τυπώνεται εἰς ἓνα ἑκατομμύριον καὶ πλέον φύλλα.

Ὅσα ἐσημειώσαμεν μέχρι τώρα μᾶς μετέφεραν ἀπλῶς εἰς τὸν χώρον καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Συνεδρίου. Ἄλλὰ τὸ Συνέδριον; Ἦ ἔστω κάτι διὰ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν; Πράγματι νομίζομεν ἀπαραίτητον, ὅπως προηγουμένως λεχθοῦν ὀλίγα κατατοπιστικὰ λόγια διὰ τὸ τί εἶναι αὐτὸ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ ἰδέα σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀνήκει εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὸ 1920 εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ ἀπολύσῃ μίαν Ἐγκύκλιον πρὸς ὅλας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὰς καλέσῃ, ὅπως συμπήξουν μίαν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τότε ἰδρυθείσης «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν». Ἀποτέλεσμα καὶ τῆς Ἐγκυκλίου ἐκείνης καὶ ἄλλων παραλλήλων προσπαθειῶν ἦτο, ὅτι συνεκροτήθησαν δύο μεγάλαι διεκκλησιαστικαὶ Ὄργανώσεις διὰ τὴν συζήτησιν τῶν δογματικῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πρακτικῶν ἀφ' ἑτέρου προβλημάτων, μὲ τὰ ἀντίστοιχα μεγάλα παγκόσμια Συνέδρια. Αἱ δύο αὐταὶ μεγάλαι, μασὺ μὲ ἄλλας παγκοσμίου ἐπίσης διακλαδώσεως, ὀργανώσεις

(1) «Ἀκτίνες» 1938, σ. 194-197.

ἀπεφάσισαν ὀλίγον πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου νὰ συγκροτήσουν μίαν καὶ μόνην, ἢ ὁποία καὶ ἰδρύθη μετὰ τὸ τέλος του. Τῆς μᾶς αὐτῆς Ὁργανώσεως, ἢ ὁποία ὠνομάσθη Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν, ἢ Α' Γενικὴ Συνέλευσις ἐγένετο τὸ 1948 εἰς τὸ Ἄμστερνταμ τῆς Ὀλλανδίας καὶ ἢ Β' Γεν. Συνέλευσις ἐφέτος εἰς τὸ Evanston τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιπροσωπεύεται τόσον εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Προεδρεῖον. Οὕτω, δώδεκα ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι μετέχουν τῆς 90 μελοῦς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, δύο εἶναι μέλη τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐκτελεστικῆς καὶ ἐκ τῶν ἑξ Προέδρων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου ὁ εἰς ἑκάστοτε εἶναι Ὁρθόδοξος ἱεράρχης. Αἱ μόναι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι δι' εὐνοήτους λόγους δὲν μετέχουν, εἶναι αἱ ἐκεῖθεν τοῦ Παραπετάσματος Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ συνεδριάζει τουλάχιστον ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἢ δὲ ἐκτελεστικὴ συχνότερον, ἐνῶ ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ὁποῖαν ἀποτελοῦν ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι μέλη τοῦ Συμβουλίου, συνέρχεται ἀνά ἑξαετίαν. Τὸ 1948 ἦτο τοῦ Amsterdam, τὸ 1954 τοῦ Evanston καὶ τὸ 1960 θὰ εἶναι ἢ προσεχῆς.

Ἄλλ' εἰς τὴν πραγματικότητα εἰς τὸ Evanston δὲν ἐγένετο ἓνα Συνέδριον, ἀλλὰ τέσσαρα, τὰ ὁποῖα διεξήγοντο παραλλήλως. Τὸ ἓνα, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπασχολήθη μετὰ τὸ κύριον θέμα τοῦ Συνεδρίου: «Ὁ Χριστὸς, ἢ ἐλπίς τοῦ κόσμου». Τὸ δεύτερον ἦτο τὸ ἀπασχοληθὲν μετὰ τὰς ἑξ ὑποδιαίρεσεις τοῦ κυρίως θέματος, πὺν ταυτοχρόνως ἦσαν καὶ ἀνεξάρτητα θέματα. Τὸ τρίτον ἦτο τὸ ἀπασχοληθὲν μετὰ τὰ οργανωτικὰ καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου, καὶ τέταρτον θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ τὸ Συνέδριον τῶν «ἐπισκεπτῶν», οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἰδιαίτερον, οἰκοδομητικώτατον καὶ λίαν ἐνδιαφέρον πρόγραμμα συγκεντρώσεων καὶ ὁμιλιῶν. Πόσον ἦτο ἐνδιαφέρον φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐνίστε εἰς τὰς ἐφημε-

ρίδας τὸ πρόγραμμα τῶν «ἐπισκεπτῶν» ἐπεσκίαζε τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ κυρίως Συνεδρίου.

Ἐξ' ὅσον ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω γίνεται φανερόν, ὅτι οὔτε ὁ χώρος ἑνὸς ἄρθρου εἶναι ἐπαρκῆς, οὔτε καὶ ὅλοι οἱ ἀναγνώσται θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατήσουν λεπτομερείας διὰ τὰ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν παγκριστιανικὴν συγκεντρώσιν. Ἐκεῖνο ὅμως, διὰ τὸ ὁποῖον ὅλοι ἀσφαλῶς θὰ ἐνδιαφέρονται, εἶναι νὰ μάθουν τί ἀπέγινε μετὰ τὸ κύριον θέμα, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ὑπερβάλλῃ κανεὶς ἂν εἴπῃ, ὅτι εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ σημαντικώτερον θέμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τί ἀπέγινε; Μὰ τὴν ἀπάντησιν θὰ πρέπη νὰ τὴν δώσῃ καὶ ὁ ἀναγνώστης καὶ κάθε χριστιανός, ἢ ἀκόμη καλύτερον καὶ ὁ μὴ χριστιανός, ὅχι μόνον εἰς τὴν χώραν μας, ἀλλ' εἰς ὅλοκληρον τὸν κόσμον. Ἡσθάνθητε μετὰ τὸ Συνέδριον τὸν ἀντίκτυπον τῶν ἐκεῖ γενομένων συζητήσεων καὶ τῶν ἀποφάσεων, πὺν ἐλήφθησαν, καὶ τῶν διακηρύξεων πὺν ἐξεδόθησαν; Ἡ μᾶλλον, ἠσθάνθη ὁ κόσμος, ὅτι ἀπὸ τὰς συγκεντρώσεις τοῦ Evanston ἤρχισεν νὰ ἐκπορεύεται μία φλόγουσα πεποίθησις, ὅτι ἄλλη ἐλπίς σωτηρίας διὰ τὸν σημερινὸν παλαιόντα καὶ ἀπλησιζόμενον κόσμον ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Χριστὸν οὔτε ὑπάρχει οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ; Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μόνος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἐπαγγελίαν «ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης» (Α' Τιμ. δ' 8); Χωρὶς νὰ φανῶ ὑπερβολικὸς οὔτε ὁ ὑπογράφων, πολὺν δὲ φοβοῦμαι οὔτε κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν μετεχόντων, ἴσως δὲ οὔτε κἂν αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὀργανωταὶ τῆς Συνελεύσεως, ἠσθάνθησαν ἑξ ἀφορμῆς τῆς μεγάλης αὐτῆς συγκεντρώσεως, νὰ συγκλονίζωνται ἀπὸ τὴν θεμελιώδη καὶ σωτηριώδη αὐτὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν εἶχε συμβῆ κάτι παρόμοιον, τότε ἀπὸ τὸ Evanston, ὡς ἄλλοι ἀπόστολοι τῆς νέας ἀλλὰ αἰωνίας ἐλπίδος, θὰ ἐξεπορεύοντο χιλιάδες ἀτόμων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο ἀπολύτως ἐπαρκῆς διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον τὴν ἐλπίδα διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον του, τὴν ὁποῖαν ὅλοι μετὰ τὴν ἀγωνίαν ἀναζητοῦν. Ἀτυχῶς ἀφ' ἑνὸς ἢ ὑπερφόρτωσίς του μετὰ πολλὰ χρήσιμα μὲν, ἀλλὰ πάντως πολλὰ θέματα, καὶ

ἀφ' ἐτέρου ἢ ἄλλειψις ἢ ἔστω ἢ μὴ προβολὴ τῆς μιᾶς ἐκείνης προσωπικότητος, ἢ ὅποια γεμάτη ἢ ἰδίᾳ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πεποίθησιν θὰ ἐσκόρπιζε τὴν ἰδίαν ἐλπίδα καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους, συνετέλεσαν ὥστε νὰ μὴν ἐπιτευχθῇ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀποτέλεσμα.

Πόσον ὁμως βαθεῖα καὶ ἐπιτακτικὴ ἦτο ἡ ἀνάγκη, ὅπως τὸ Παγκόσμιον αὐτὸ Συνέδριον παράσχη εἰς τοὺς μετασχόντας εἰς αὐτὸ τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν πνοήν, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν καὶ τὴν ἀτήχησιν, τὴν ὅποιαν εἶχον μία ἢ δύο ὀμιλίας, τὰς ὁποίας ἐχαρακτήριζεν ἡ ἀνώτερη ἔμπνευσις καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἄρωμα τῆς πνευματικότητος.

Ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα ἰδιαιτέραν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διὰ πολλὰ μὲν ἄλλα, τὰ ὅποια ἐπετελέσθησαν ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ μία ἀπὸ τὰς ὀμιλίας αὐτὰς ἦτο αὐτῇ, τὴν ὅποιαν ἀνεφέρουσαν ἀνωτέρω* δηλαδὴ ἡ ὀμιλία τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, τοῦ Δρος Charles Malik. Τὸ θέμα τοῦ ἦτο: «Ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ διατυπώνουν ἀνησυχητικὰ ἐρωτήματα». Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδήλωσεν, ὅτι ὀμιλεῖ ὡς μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ ὅτι θὰ προσπαθῆσιν νὰ ἐξετάσῃ τὰ ζητήματα ὡς Ὁρθόδοξος. Ἐν συνεχείᾳ εἶπεν ὅτι «καλοῦμεθα εἰς τὴν Συνέλευσιν αὐτὴν ν' ἀποθέσωμεν πᾶσαν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ φόβον, ἔτι δὲ πάσας τὰς φυσικὰς ἢ κοινωνικὰς διακρίσεις καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πνεύματος νὰ ὁμολογήσωμεν ἐκ νέου, ὡς ἄδολα παιδία, τὴν θαυμαστὴν πίστιν τῶν Πατέρων μας. Δὲν ὀμιλοῦμεν ἐδῶ ὡς ἱατροί, ἢ ὡς γεωργοί, ἢ ὡς ἐπιχειρηματίαι, ἢ ὡς καθηγηταί, ἢ ὡς θεολόγοι, ἢ ὡς διπλωμάται, ἢ ὡς ἐκπρόσωποι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὁργανώσεως* οὕτε ὀμιλοῦμεν ὡς μέλη τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἐπαγγέλματος, ἢ ἔθνους, ἢ τάξεως, ἢ φυλῆς, ἢ κινήσεως, ἢ κόμματος, ὅσον καὶ ἂν ἐκάστη τῶν διακρίσεων αὐτῶν ἔχει ἐπὶ ἑνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν τὰς δικαίας αὐτῆς ἀπαιτήσεις καὶ διεκδικεῖ ἓνα οὐσιαστικὸν καὶ ἔγκυρον μέρος τῆς ἀληθείας. Ὁμιλοῦμεν ἐκ μιᾶς ἀπόψεως, πολὺ βαθυτέρας τῶν προηγουμένων.

Ὁμιλοῦμεν ἐκ τῆς πλέον βαθυτέρας ἀπόψεως ἀπὸ ὅσας γνωρίζομεν, τῆς ἀπόψεως τῆς γνώσεώς μας περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἴμεθα αὐτάρκετοι, ὄχι μόνον εἴμεθα περαιορισμένα πλάσματα, ὄχι μόνον εἴμεθα δημιουργήματα τοῦ ζῶντος καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτώμεθα καθ' ἐκάστην στιγμὴν, ἀλλὰ καὶ πεπτωκότα καὶ ἁμαρτωλὰ πλάσματα, ἐπαναστατοῦντα ὄχι μόνον κατὰ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ καλοῦ καὶ ὀρθοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἐκ φύσεως ἐπαναστατικά, ὄχι ἀπλῶς θνητὰ μὲ μίαν ἐπιστημονικῶς προκαθορισμένην πιθανότητα τῶν ἑτῶν ζωῆς, ἀλλὰ ὄντα πνευματικῶς ἀποθνήσκοντα καθ' ἐκάστην καὶ φυσικῶς ὑποκειμένα εἰς τὸ νὰ ἀποθάνωμεν οἰανδήποτε στιγμὴν, ἴσως δὲ καὶ τὴν στιγμὴν αὐτὴν. Ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, εἰς τὴν ὅποιαν εἴμεθα συγκεκλεισμένοι, ἀναγνωρίζομεν ἐπίσης μὲ δάκρυα ἐκστάσεως τὴν νίκην καὶ τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν καὶ τὴν συγχώρησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὁστις καθ' ἐκάστην μᾶς ἀνανεώνει διὰ τῆς χάριτός Του...

Ἐπιτρέπεται εἰς ἓνα ἕκαστον ἐξ ἡμῶν, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ κλήσις του ἐν τῇ ζωῇ, ν' ἀνέρχεται πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ κατοπτεῖ τὸν κόσμον. Ἐὰν ὑπάρχη κάτι, πού νὰ διδῇ περισσοτέραν ἀναζωογόνησιν, περισσοτέραν εὐφροσύνην, περισσοτέραν ἀνακούρησιν, περισσοτέραν πατείνωσιν, κάτι περισσότερον νέον καὶ περισσότερον δημιουργικὸν ἀπὸ ὅ,τι βλέπομεν ὑπὸ τὸ καταυγάζον φῶς τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς παρουσιάζεται μὲ ἄλλην ὄψιν εἰς τὴν ζωὴν, ὁμολογῶ, ὅτι δὲν τὸ γνωρίζω. Ὁχι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτόν τι».

Ἀφοῦ κατοῖν ὁ κ. Malik ἐξήτασεν ἕνα πρὸς ἓνα τὰ πνευματικά, κοινωνικά, μορφωτικά καὶ ἄλλα προβλήματα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς κατέληξε:

«Διὰ τοῦ αἰτήματός των δι' ἓνα μήνυμα, ἓνα ζωοποιὸν καὶ δυνατόν μήνυμα, πού ἀναφέρεται εἰς τὰ ὑψίστα αὐτὰ θέματα, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ, μᾶς θέτουν εἰς μεγάλην δοκιμασίαν. Ἐδῶ θὰ δοκιμασθῇ εὐθὺς ἀμέσως ἡ πίστις μας, ἡ ἐλπίς μας καὶ

ἡ ἀγάπη μας. Διότι, ἐὰν πράγματι πιστεύωμεν, ἐὰν πράγματι ἐλπίζωμεν, ἐὰν πράγματι ἀγαπῶμεν, τότε θὰ πραγματοποιηθῇ τὸ «γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς...». Ὁ κομμουνισμὸς οὐδέποτε ἤμπορεῖ ν' ἀντιμετωπισθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν μὲ μίαν ἀπλὴν ἄρνησιν. Οἱ πολιτιστικοὶ καὶ φυλετικοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἀφ' ἑτέρου, εἶναι δύο τόσον μεγάλα καὶ τόσον ἀλληλοενισχυόμενα γεγονότα, ὥστε ὁ κομμουνισμὸς νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ σαρωθῇ μὲ ὄπλον μόνον τὴν ἄρνησιν. Μὲ τὸν σημερινὸν ρυθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀνικανότητος, μὲ μόνην προστασίαν τὴν βόμβαν ὑδρογόνου, ὁ κατακλισμὸς ὀλοκλήρου τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἴσως δὲ ἀκόμη καὶ τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι μόνον ζήτημα χρόνου.

Ἐκεῖνο ποῦ χρειάζεται ἐπειγόντως, πλὴν τῆς ὑψίστης πολιτικῆς συνέσεως, εἶναι ἓνα θετικὸν μήνυμα, μήνυμα ἀληθείας καὶ ἐλπίδος. Ὁ κομμουνισμὸς ἀποκαλύπτει τὴν μέχρι τοῦδε ἀνεπαρκῆ, ἐὰν μὴ τὴν χρεωκοπημένην, ἱμπεριαλιστικὴν καὶ τὴν ἄρρωστα χριστιανικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων. Κάτι ἀπείρως ἀπλούστερον, βαθύτερον, κάτι θετικώτερα εὐληπτον, κάτι ποῦ νὰ ἐγγίξῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἀντιμετωπιῇ τὴν ἀνάγκην των διὰ συναδέλφωσιν καὶ κατανόησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς καθιστοῦν οἱ ἄλλοι κοινωνοὺς τῶν σκέψεόν των καὶ νὰ τοὺς ἐμπιστευόμην κάτι ποῦ νὰ τοὺς δίδῃ πραγματικὴν ἐλπίδα, ἐλπίδα δι' αὐτοὺς καὶ τὰ παιδιά των, ἐλπίδα εἰς τὴν μέλλουσαν ἀλλά καὶ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν! Χρειάζεται κάτι ποῦ νὰ προσφέρῃ ὅλα αὐτά. Καὶ αὐτὸ τὸ «Κάτι» δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, δὲ Ἀναστάς Κύριος.

Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα πρέπει νὰ ἐνταθῇ. Αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς πρέπει νὰ τύχουν ἀγάπης καὶ βοηθείας. Διότι ποῖος γνωρίζει ποίαν ἀποστολὴν θὰ ἀναθέσῃ ὁ Χριστός, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἔχῃ ἤδη ἀναθέσει, εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν;...».

Καὶ πράγματι, ὡς ἔγινε φανερόν ἀπὸ τὴν ἐν γένει συμβολὴν τῆς Ὁρθόδοξου ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ Evanston, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, δύναται νὰ προσφέρῃ πολλὰ εἰς τὴν παγκόσμιον χριστιανικὴν ὑπόθεσιν. Ἦδη, παρὰ τὸ ὅτι ἀπὸ ἀτόφους ἀριθμητικῆς οἱ Ὁρθόδοξοι ἐκπρόσωποι ἀπετέλουν μειωψηφίαν, ἐγράφη, καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἡμερήσιον ἀμερικανικὸν Τύπον, ὅτι τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν «κυριαρχεῖται ὑπὸ τῶν Ὁρθόδοξων!»

Ἐπίσης αἱ Δηλώσεις, αἱ ὁποῖαι κατετέθησαν ὑπὸ τῆς Ὁρθόδοξου ἀντιπροσωπείας, τόσον ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος, ὅσον καὶ ἐπὶ ἐνός τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, ἔκαμαν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν εἰς ὅλους, ἀπὸ δὲ τὰς ἀντιπροσωπείας τῶν ἰσχυροτέρων καὶ σοβαρωτέρων ὁμολογιῶν ἐξετιμήθησαν τόσον πολὺ, ὥστε πολλὰ μέλη αὐτῶν νὰ λέγουν, ὅτι τὰς προσυπογράφουν εὐχαρίστως.

Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀπεσχισμένοι ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἀποβλέπουν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν των μητέρα καὶ ὀδηγὸν των. Ἦτο ἐξόχως συγκινητικὸν τὸ παρᾶπανον τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, τὸ ὅποιον διετύπωσαν εἰς μίαν ἀνεπίσημον φιλικὴν συνάντησίν των με ἐκπροσώπους τῆς Ὁρθόδοξου ἀντιπροσωπείας. Παρεπονέθησαν ἀφ' ἑνός μὲν, διότι δὲν ἐκλήθησαν νὰ συνυπογράψουν τὰς ἀνωτέρω Δηλώσεις, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι οὐδεμία ἐπαφὴ ὑψίστατο μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν, ἐνῶ πλείστα ζητήματα, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὰ τὰ θέματα τῶν τοιούτων Συνεδριῶν, θὰ ἔπρεπε, ὡς ἔλεγον, νὰ ἀντιμετωπιζόνται ἀπὸ κοινοῦ.

Πολλὰ θὰ εἶχε ἀκόμη κανεὶς νὰ σημειώσῃ διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ Evanston. Κάτι ἀκόμη ἀπὸ τὸ πρόγραμμα καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν συνεδριάσεων καὶ τῆς ὀλομελείας καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιτροπῶν. Ὅχι ὀλίγα ἀκόμη περὶ τῆς Ὁρθόδοξου συμβολῆς. Περὶ τῶν μεγάλων ἐορταστικῶν συγκεντρώσεων, ὅπως ἡ ἐναρκτήριος πανηγυρικὴ ἀκολουθία, ἡ ἐξαισία καλλιτεχνικῆ θρησκευτικῆ ἐορτῆ εἰς τὸ μέγα ἀθλητικὸν στάδιον τοῦ Σικάγου, μετὰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδας θεα-

τῶν, ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Προέδρου τῶν Ἦνωμένων Πολιτειῶν κ. ἄ. Πολλὰ ἐπίσης θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ λεχθῶν διὰ τὰ ἔκτος τοῦ Συνεδρίου. Ἐπὶ παραδείγματι, μερικαὶ ἀπόψεις ἀπὸ τὴν ἐν γένει ἀμερικανικὴν ζωὴν καὶ τὴν δύναμιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοφελῶν ὀργανώσεων. Ὁσαύτως πολλὰ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ὡς πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἐλληνικῆς καταγωγῆς Ἀμερικανούς, τὰ προβλήματα τῶν καὶ τὴν ζωὴν των. Ἰδιαιτέρως θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀποσχολήσῃ τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἐκεῖ ἐπιβιώσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν ἀφορᾷ μόνον τοὺς

Ἀμερικανούς ἐλληνικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, ρωσικῆς, πολωνικῆς, ρουμανικῆς κλπ. Ἐδῶ ἡ Ὁρθοδοξία ἀρχίζει παγκοσμίως νὰ ἀποκτᾷ λάμπην, ἐκεῖ κινδυνεύει νὰ καταποντισθῇ. Ἡ νέα, ἡ δευτέρα καὶ ἰδιαιτέρως ἡ τρίτη γενεά, παρ' ὄλας τὰς καταβαλλομένας προσπάθειας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὁμολογουμένως ἀξιέπαινοι, κινδυνεύει νὰ χαθῇ διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ αἱ στήλαι τῶν «Ἀκτίνων» ἔχουν καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα νὰ ἀπασχοληθοῦν καὶ πρέπει ἐπὶ τέλους αἱ ἐντυπώσεις νὰ σταματήσουν.

I. I. ΚΟΤΣΩΝΗΣ

ΤΥΜΠΑΝΑ

Γιὰ ποιούς κροτοῦν τὰ τύμπανα στὴν ἐρημία τῶν ἄστρον;

στὴν ἐρημία τῶν τόπων...

Ποιοὶ τὰ κροτοῦν τὰ τύμπανα

στὴν ἐρημία τῶν καιρῶν;

Τί μᾶρς παράξενο:

ἀπὸ τὰ βάθη ἔρχεται καιρῶν... σὲ βάθη πάει.

—Τάγματα ἀόρατα
σημαῖες, τύμπανα...—
σὲ βάθη πέρα πάει.

Γιὰ ποιούς κροτοῦν τὰ τύμπανα,

στρατῶν ἀόρατων τύμπανα

κι' ἀόρατοι τυμπανιστές;

Ἄγγελοι, λές, τῶν ἄστρον τὰ κροτοῦν.

Ἄγγελοι Ἑλληνες,

Βέλγοι, Ἄγγλοι, Ρῶσοι, Γάλλοι, Γερμανοί...

Παιδιά ποὺ μόλις ἀρχίζε ν' ἀνθεῖ ἡ καρδιά τους!

Ἄ, οἱ ζεστὲς κείνες καρδιές!

Μόλις, τότε... ποὺ ἀρχίζαν

ν' ἀνοίγουνε σὸ φῶς,

ἔμπιστα τ' ἄλικά πέταλά τους.

Τί μᾶρς παράξενο:

ἀπὸ τὰ βάθη ἔρχεται καιρῶν... σὲ βάθη πάει...

—Τάγματα ἀόρατα:
σημαῖες, τύμπανα...—

στὰ βάθη κεῖ, τῶν ἄστρον, πάει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

Ὁ Ἄγγλος ἱστορικός Herbert Butterfield εἶναι πολὺ γνωστός, ὄχι μόνον εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διεθνεῖς πνευματικὸς κύκλους. Σήμερον κατέχει τὴν ἔδραν τῆς συγχρόνου ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge. Δύο ἀπὸ τὰ συγγράμματά του «Christianity and history» καὶ «History and human relation» εἶχαν μεγάλην ἀπήχησιν καὶ προὐκάλεσαν ἐντύπωσιν μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἐπίσης καὶ ἓνα τρίτον, τὸ ὁποῖον ἐκκυκλοφόρησε τὸ 1952 μὲ τὸν τίτλον «Christianity in European history».

Εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ ἔργον του ἐξετάζει ὁ Butterfield μὲ φιλοσοφικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ ἱστορικὴν ἀντικειμενικότητα τὸν ρόλον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ὄλην ἐξέλιξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας. Ἀναπτύσσει δὲ μερικὰς ἀπόψεις ἐξαιρετικῶς ἀξιοπροσέκτους διὰ τὸν κάθε μελετητὴν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.

Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γνωρίσωμεν καλύτερον μερικὰς ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἄγγλου ἱστορικοῦ, ἂν καὶ δὲν εἶναι καθόλου ξένα εἰς τὰς σελίδας τῶν «Ἀκτίνων».

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του ὁ Butterfield διατυπώνει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θεωρούμενος ἀπὸ ἓνα ἀνώτερον ἐπίπεδον, ὡς ἓνα πνευματικὸν μήνυμα, τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται εἰς ἀνθρωπίνους υπάρξεις, ἀπέδειξε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, ὅτι ἤμπορεῖ νὰ ὀμιλήσῃ εἰς κάθε ἀνθρώπον καὶ εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς γῆς. Εἶναι θρησκεία παγκόσμιος εἰς τὴν κλήσιν της καὶ τὸ αἴτημά της. Ἄν ὅμως θεωρήσωμεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπὸ ἓνα περισσότερον κοσμικὸν ἐπίπεδον καὶ τὴν ἴδωμεν ὡς παράγοντα ἱκανὸν νὰ κυριαρχῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς πολιτισμοῦ, ἂν τὴν ἴδωμεν ὡς ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖ τὰς

ἀνθρωπίνους υπάρξεις ἠνωμένας, ὡς τὸν σύνδεσμον τῆς φυλῆς, τότε—κατὰ τὸν Butterfield—ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀπέκτησε ἀκόμη σταθερὰς καὶ μονίμους ρίζας παρὰ μόνον εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι εἴτε ἀπετέλουν μέρος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἴτε ἔλαβον τὴν θρησκείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀπὸ αὐτῆν.

Εἰς τὸ πεδῖον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ θελήσουν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν σημασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἀναμετρήσουν τὴν ἐπίδρασίν του εἰς τὴν ὄλην ἀνάπτυξιν τῆς ἡπείρου μας, θὰ εὕρουν ὅτι τὸ πρόβλημα ἀλλάζει χαρακτῆρα εἰς τὰς διαφορετικὰς ἐποχὰς καὶ τοὺς διαφορετικὸς σταθμοὺς τῆς ἱστορίας. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μελετητὰς τοῦ φαινομένου τῆς τεραστίας ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρίσκουν ἀνεξήγητον τὸ πῶς μία ἀνατολικὴ θρησκεία, ἡ ὁποία ἐξεκίνησεν ἀπὸ μίαν ἄκραν τῆς Ἀσίας, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀναπτυχθῇ κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ ἴσταται εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν ὡς ἓνα τόσον ὑπέροχον εὐρωπαϊκὸν γεγονός. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον αὐτὸ καὶ παραθέτει τὰ γεγονότα καὶ τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμην του ἠνύνησαν τὴν ἐξάπλωσιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Καθὼς αἱ τοπικαὶ καὶ ξένα λατρεῖα ἔφθινον καὶ ἀπέθνησκον ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης εἰς τὴν Εὐρώπην, ὑπῆρχαν πολλαὶ ἐνδείξεις μιᾶς πνευματικῆς πείνας διὰ μίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδε εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν δυνατότητα δημιουργίας σχέσεών του μὲ τὸ Σύμπαν καὶ ἀκόμη μίαν ἀκτίνα αἰωνιότητος. Τότε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη ὁ Χριστιανισμὸς.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχει ἀκόμη μεγαλύτεραν σημασίαν, ὅταν σκεφθῶμεν, ὅτι ἡ νεοφανὴς θρησκεία δὲν ἐπεδίωξε καμμίαν σχέ-

σιν μὲ τὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐκυθέρων τότε τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ τὸνναντίον ἀντιμετωπίσθη ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας μὲ τὴν μεγαλύτεραν ἐχθρότητα.

Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὴν στενὴν περιοχὴν, ὅπου ἐγεννήθη, κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ὅλου τοῦ τότε πολιτισμένου κόσμου, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον συγκινητικὰ γεγονότα, ἀπὸ ὅσα ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξῃ ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προκαλεῖ εἰς τὸν συγγραφέα—καὶ ὑπογραμμίζει τὸ γεγονός—ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἔκαμε τὴν ἐμφανισίν του καὶ ἀνεπτύχθη, κατὰ πρῶτον λόγον, μέσα εἰς ἓνα κόσμον μὲ ἀνώτερον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιτύχει ἓνα ἀνώτερον τρόπον ζωῆς καὶ εἶχε προαγάγει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς μίαν θαυμαστὴν ἐκλέπτυνσιν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μεταβολή, τὴν ὁποῖαν ἐπέφερε ὁ Χριστιανισμὸς εἰς ὅλα, ἦτο κατὰ τὸ πολὺ βαθύ, ἓνας μετασχηματισμὸς τῶν πάντων ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πείραν τῆς ζωῆς, μία διαφορετικὴ ἀντιμετώπισις τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Θεμελιῶνων ὁ Χριστιανισμὸς τὴν ἠθικὴν ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς Ἀγάπης ἐγεφύρωσε τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς βαρβάρου συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία ἐπήγαγεν ἀπὸ τὸ πάθος, καὶ τῆς πολιτισμένης συμπεριφορᾶς, τῆς βασισιμένης ἐπὶ τῆς φωτισμένης λογικῆς. Ἐθεμελίωσε ἓνα τρόπον κυριαρχίας τοῦ πάθους, ἐμπνεύσας μίαν ἀνωτέραν δικαιοσύνην. Μὲ τὸ δόγμα δὲ τῆς θεϊκῆς χάριτος, ἡ ὁποία παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν ἀνωτέραν ἐλευθερίαν—τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν—ἐγεφύρωσε τὸ παλαιὸν χάσμα μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ ἀνάγκης. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία κατέστησεν ἐμφανῆ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν τὴν ἱερότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν τῆς οἰκογενείας, τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς σεξουαλικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ διαζυγίου καὶ τὴν μιαιρότητα τῆς αὐτοκτονίας, τῆς ξιφομαχίας καὶ τῆς παιδοκτονίας.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς θεμελιώδεις πλευρὰς τῆς ζωῆς ὁ Χριστιανισμὸς ἔδιδε μίαν ἀνωτέραν ἐκτίμησιν τῆς προσωπικότητος, βασισιμένην εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ὁ ἄνθρω-

πὸς εἶναι μία πνευματικὴ ὑπαρξις προσωρισμένη διὰ τὴν ἀθανασίαν. Καὶ μὲ τὴν θεμελιώδη θέσιν, τὴν ὁποῖαν ἔδωσε ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἀγάπην, τὴν σημασίαν εἰς τὴν πραότητα, τὴν ταπεινώσιν, τὴν χαρὰν, τὴν εἰρήνην, ἡ Ἐκκλησία ἤρχισε νὰ διαχωρίζεται τελείως ἀπὸ τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀναβιάζῃ εἰς ἓνα ἀνώτερον ἐπίπεδον τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἱστορικὸς Butterfield ἐξετάζει τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μετὰ τὴν ἐλικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κυρίως μετὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῶν τρομακτικῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ Μεσαίωνα—σημειώνει—παραβλέπουν ἢ λησμονοῦν τὸ τρομακτικὸν χάσμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς μακρᾶς περιόδου τῶν ἐπιδρομῶν. Ὁ πόλεμος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρίας κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἦτο πόλεμος ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, ἀλλ' ἐναντίον τῆς σκοτεινοτέρας τυραννίας καθαρῶς βαρβάρων ἐθίμων. Μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι αἰτία τῆς ὀπισθοδρομήσεως τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἡ Ἐκκλησία ἀπεναντίας ἐπραγματοποίησε τὸ τεραστῖον ἔργον τοῦ ἐκπολιτισμοῦ καὶ τῆς μορφώσεως τῶν βαρβάρων. Δι' αὐτὸ καταδικάζει ὁ συγγραφεὺς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος θὰ προσέβλεπε μὲ αἴσθημα ἐχθρότητος πρὸς αὐτὴν τὴν περίοδον καὶ θὰ ἐξήτει τὴν καταδίχην τῆς.

Ὡς πρῶτην μεγάλην ἐνέργειαν ἀληθινοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ Butterfield ἀναγνωρίζει τὴν προσπάθειαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταβάλῃ τὸν τυπικὸν Χριστιανισμὸν τῶν κατὰ μάζας προσηλυτισμένων βαρβάρων εἰς μίαν ζωντανὴν πίστιν καὶ ζωὴν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Μὲ πολλὴν ἀντικειμενικότητα καὶ ἱστορικὴν ἀκρίβειαν ἐξετάζει ὁ Butterfield, τὸ τί προσέφερον ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν Εὐρώπην, ἰδιαιτέτως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ

παρανοηθέντος καὶ δυσφημισθέντος Μεσαίωνος καὶ ποῖον ρόλον ἔπαιξεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ ἢ διατυμπανισθεῖσα Ἀναγέννησις. Διὰ τὴν «Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων» τῆς Ἑλλάδος ἢ ὀρθὴ ἱστορικὴ τοποθέτησις αὐτοῦ τοῦ ζητήματος εἶναι πλέον γεγονὸς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς «Διακηρύξεως» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», ἢ ὁποία ἐκκλοφώρησε τὸ 1946. Εἶναι ὅμως εὐτύχημα τὸ ὅτι καὶ ἄλλων Ἐθνῶν ἐπιστήμονες ἤρχισαν νὰ ὁμολογοῦν μετὰ τὸ ἴδιον πνεῦμα καὶ νὰ τοποθετοῦν ὀρθῶς ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως τὰς δύο αὐτὰς περιόδους. «Ἄντὶ νὰ διατηρῶμεν τὴν εἰκόνα μᾶς Ἀναγεννήσεως τοῦ 15ου αἰ., ἢ ὁποία αἰφνιδίως ἀνακαλύπτει τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ἀντιδρῶσα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλομεν μᾶλλον νὰ ἰδοῦμε τὴν Ἐκκλησίαν περισώζουσαν καὶ διατηροῦσαν τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν καὶ ἐργαζομένην ἐπὶ χίλια ἔτη, ὅπως ἡ ὕμνη ἢ ὁποία «Ἐπιτομή ὁλον τὸ φύραμα», ἕως ὅτου κατὰ τὸ 1500 μ. Χ. οἱ ἀρχαῖοι κλασικοὶ διαδίδονται εἰς ὀλόκληρον τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν. Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὸν Μεσαίωνα κυρίως, ἐπραγματώσατο τὸ θαυμάσιον ἐκπολιτιστικὸν τῆς ἔργον καὶ τὰ ἀναπτυσσόμενα ἔθνη ἤλθαν εἰς τὴν ζωὴν ὑπὸ τὴν ζωογόνον ἐπίδρασιν τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς πλέον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐδημιούργησε τὴν Εὐρώπην ὡς ἱστορικὴν ὄντοτητα καὶ προέστη εἰς τὴν ἰδρυσιν μᾶς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δηλ. τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ ἀποβαίνει ἢ ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Κράτους. Δὲν πρέπει ὅμως ποτὲ νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἔχασε τὴν πρωταρχικὴν του σημασίαν, ὅτι δηλ. ἔπαυσε νὰ εἶναι μία κλῆσις πρὸς τὴν ἀνθρώπινην συνειδήσιν καὶ ἓνα μήνυμα λυτρώσεως εἰς τὰς ψυχάς. Ἡ βαθυτέρα σημασία τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Κ. Διαθήκης πάντοτε ἐπέζησε καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν κοινωνίαν χαρακτῆρας δημιουργικὸς καὶ πλουσίους. Ἡ πλέον ἐπιβλητικὴ καὶ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἦτο, ὅτι μετέτρεψε τὸν τυ-

πικὸν Χριστιανισμὸν τῶν βαρβάρων εἰς κάτι βαθύτερον, γνησιώτερον καὶ ζωντανότερον. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ὁ πραγματικὸς ἐκχριστιανισμὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ἦτο ἓνα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον μετὰ τὸν ἱεραποστολικὸν ζῆλον, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸ παράδειγμα τῶν πιστῶν.

Μετὰ τὴν ἄοκνον προσπάθειάν της, ἡ Ἐκκλησία ἀνυψώουσα διαρκῶς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ χαμηλότερα εἰς τὰ ὑψηλότερα ἐπίπεδα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, προήγαγε εἰς ἀνυπολόγιστον βαθμὸν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Καινῆς Διαθήκης χάριν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀφίνοντες τὰς περαιτέρω συνεπειὰς τῆς ἐνεργείας των εἰς τὴν θεῖαν Πρόνοιαν, προσέφεραν εἰς τὸν κόσμον ὑπηρεσίας ἀνωτέρας ἀπὸ ὅσας ἐγνώριζαν καὶ ἀσυγκρίτως καλυτέρας ἀπὸ ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν ἔχοντες κατὰ νοῦν κοσμικοὺς σκοποὺς.

Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐκπολιτιστικὰς διεισδύσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξαν μοναδικαὶ εἰς τὴν παναθρωπίνην ἱστορίαν, ἐπηρέασαν βαθύτατα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ καθώρισαν ὀριστικῶς πολλὰς ἀπὸ τὰς πνευματικὰς ἀξίας τῆς γῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι τοῦ δυτικοῦ κόσμου, εἴμεθα ἀναποσπάστως συνδεδεμένοι.

Αὐταὶ εἶναι μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἀξιολόγους σκέψεις, τὰς ὁποίας ἐκθέτει ὁ ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος Butterfield μέσα εἰς τὸ βιβλίον του αὐτό, ἐν σχέσει μετὰ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὸν ρόλον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὰς ὑπολοίπους σελίδας τοῦ βιβλίου του διατυπώνει ἐξ ἴσου σπουδαίας σκέψεις ἐπὶ ἄλλων ἀπόψεων τοῦ ἰδίου θέματος. Ἀρκοῦν ὅμως αὐταὶ διὰ νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ τὸ μελετήσῃ, τὴν ἀξίαν αὐτοῦ τοῦ βιβλίου⁽¹⁾.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

(1) Herbert Butterfield, M. A., Christianity in european history, ed. Collins, London 1952, σελ. 63.

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Η ΣΚΕΨΗ, ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

I

Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(146) 43. Είναι φανερό ότι ο άνθρωπος είναι φτιαγμένος για να σκέφτεται· αυτή είν' ὅλη του ἡ ἀξία κι' ὅλη του ἡ δουλειά· κι' ὅλο του τὸ χρέος εἶναι νὰ σκέφτεται ὅπως πρέπει. Καὶ ἡ σειρά τῆς σκέψης εἶναι ν' ἀρχίσεις ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου, καὶ ἀπὸ τὸ δημιουργό σου καὶ τὸ σκοπό σου.

Ὅμως, τί σκέφτεται ὁ κόσμος; Ποτέ αὐτά· ἀλλὰ νὰ χορεύει, νὰ παίζει λαοῦτο, νὰ τραγουδάει, νὰ κάνει στίχους, νὰ παίζει κρῖκους κλπ., νὰ πολεμᾷ, νὰ γίνεται βασιληᾶς, χωρὶς νὰ συλλογίζεται τί θὰ πει νᾶσαι βασιληᾶς καὶ τί ἄνθρωπος.

(346) 44. Ἡ Σκέψη ἀποτελεῖ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου.

(347) 45. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα καλάμι, τὸ πιὸ ἀδύναμο μέσα στὴ φύση· ἀλλὰ εἶναι ἓνα καλάμι ποὺ σκέφτεται⁽¹⁾. Δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ ὀπλιστεῖ ὀλόκληρο τὸ σύμπαν γιὰ νὰ τὸν συντρίψει: ἓνα τίποτα, μιὰ σταγόνα νερό, φτάνει γιὰ νὰ τὸν σκοτώσει. Ἀλλὰ, κι' ἂν ἀκόμα τὸ σύμπαν τὸν συνέντριβε, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦταν πάλι πιὸ εὐγενῆς ἀπ' αὐτὸ ποὺ τὸν σκοτώνει, γιατί ξέρει ὅτι πεθαίνει, καὶ τὴν ὑπεροχὴ ποὺ ἔχει τὸ σύμπαν πάνω του· τὸ σύμπαν δὲν ξέρει τίποτ' ἀπ' αὐτά.

Ὅλη μας λοιπὸν ἡ ἀξία βρίσκεται στὴ σκέψη. Ἀπ' αὐτὴ πρέπει νὰ ζητᾶμε τὸ με-

γαλεῖο μας, κι' ὄχι ἀπὸ τὸ διάστημα καὶ τὴ διάρκεια, ποὺ δὲ μπορούμε νὰ καλύψουμε. Ἄς προσπαθήσουμε λοιπὸν νὰ σκεφτώμαστε καλά· αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς.

(404) 46. Ἡ μεγαλύτερη φανulότητα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῆς δόξας, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἴδια εἶναι συνάμα καὶ τὸ μεγαλύτερο σημάδι τῆς ἀρετῆς του. Γιατί, ὅσα πλούτη κι' ἂν ἔχει πάνω στὴ γῆ, ὅσο καλὴ ὑγεία καὶ μεγάλη ἰκανότητα κι' ἂν ἔχει, δὲν εἶναι εὐχαρισθημένος, ἂν δὲν ἔχει τὴν ἐκτίμηση τῶν ἀνθρώπων. Δίνει τόση μεγάλη ἀξία στὸ ἀνθρώπινο λογικὸ, ποὺ, ὅσο ψηλὰ κι' ἂν βρίσκεται πάνω στὴ γῆ, ἂν δὲν ἔχει ἐκλεκτὴ θέση καὶ στὸ ἀνθρώπινο λογικὸ, δὲ μένει ἰκανοποιημένος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὠραιότερη θέση τοῦ κόσμου, τίποτα δὲ μπορεί νὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, κι' αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἀδιάσπαστη ἀρετὴ τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς.

Ἀκόμα κι' οἱ μεγαλύτεροι πολέμοι τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸν ἐξισώνουν μὲ τὰ ζῶα, θέλουν νὰ τοὺς θαυμάζουν καὶ νὰ τοὺς πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ διαφωνοῦν μὲ τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ στάση. Γιατί ἡ φύση τους, ποὺ ἔχει μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ κάθε τι, τοὺς πείθει γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὸ λογικὸ ποὺ τοὺς πείθει γιὰ τὴ φανulότητά του.

(61) 47. Σ ε ι ρ ᾶ. Καλὰ θὰ ἦταν νᾶρχιζα αὐτὸ τὸ λόγο ἔτσι: γιὰ νὰ δεῖξω τὴ ματαιότητα τῶν κάθε εἶδους τάξεων, νὰ δεῖξω πρῶτα τὴ ματαιότητα τῆς κοινῆς ζωῆς, κι' ἔπειτα τὴ ματαιότητα τῆς ζωῆς τῶν Πυρροωνικῶν καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων· ἀλλὰ δὲ θὰ μπορέσω ν' ἀκολουθήσω αὐτὴ τὴ σειρά. Ξέρω ἐγὼ τί δύσκολη ποὺ εἶναι, καὶ πόσο λίγοι ἄνθρωποι τὴν

(1) Στὴν ἀρχὴ, εἶχα μεταφράσει: «Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀδύναμο ὄν, τὸ πιὸ ἀδύναμο μέσα στὴ φύση· ἀλλὰ εἶναι ἓνα ὄν σκεπτόμενον». Ὁ Πασκάλ, ὅμως, τονίζει τὴ λέξη καλάμι, καὶ βρῆκα πραγματικὰ ὅτι ἔτσι ἡ φράση του ἔχει μεγάλη ποιητικὴ δύναμη, γι' αὐτὸ προτίμησα νὰ βάλω τὴ δεύτερη ἐπιτομή μετάφραση.

καταλαβαίνουν. Καμμιά ανθρώπινη ἐπιστήμη δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἀκολουθήσει. Ὁ ἅγιος Θωμᾶς δὲ τὴν ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ αὐτὴ εἶν' ἀχρηστὴ μ' ὄλο τὸ βάθος τῆς.

(67) 48. Ματαιιότητα τῶν ἐπιστημῶν⁽²⁾. Ἡ γνώση τῶν πραγμάτων ποὺ βρίσκονται γύρω μας δὲ θὰ μὲ παρηγορήσει γιὰ τὴν ἄγνοια τῆς ἠθικῆς, τὴν ὥρα τῶν θλίψεων· ἀλλὰ ἡ γνώση τῆς ἠθικῆς θὰ μὲ παρηγορεῖ πάντα γιὰ τὴν ἄγνοια τῶν ἐπιστημῶν.

II

Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

(1) 49. Διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ γεωμετρικὸ πνεῦμα καὶ τὸ λεπτὸ πνεῦμα. Στὸ ἓνα, τὰ στοιχεῖα εἶναι χειροπιαστά, ἀλλὰ μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆση· γι' αὐτὸ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ γυρίσει τὸ κεφάλι κατὰ κεῖ, ἀπὸ ἔλλειψη συνήθειας· ἀλλὰ μόλις τὸ γυρίσει λιγάκι, βλέπει τὰ στοιχεῖα ὀλοφάνερα· καὶ θάπρεπε νάχε κανεὶς ἓνα ἐντελῶς ἄλογο πνεῦμα γιὰ νὰ διαλογίζεται ἄσχημα πάνω σὲ τόσο χοντρά πράγματα, ποὺ σχεδὸν εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεφύγουν.

Ἀλλὰ στὸ λεπτὸ πνεῦμα, τὰ στοιχεῖα βρίσκονται στὴν κοινὴ χρῆση καὶ μπροστὰ στὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου. Δὲ χρειάζεται νὰ γυρίσει κανεὶς τὸ κεφάλι, οὔτε νὰ ζοριστεῖ. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἔχει βλέμμα καλὸ, ἀλλὰ νὰ τὸ ἔχει καλὸ· γιὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι τόσο ἀκατάστατα καὶ τόσο πολυάριθμα, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ μὴ ξεφύγουν μερικὰ· καὶ ἡ ἀφαίρεση μανοῦ στοιχείου ὀδηγεῖ σὲ πλάνη· γι' αὐτὸ πρέπει νάχει κανεὶς βλέμμα πολὺ καθαρὸ γιὰ νὰ δεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα, κι' ἀκόμα, πνεῦμα σωστὸ, γιὰ νὰ μὴ κάνει σφαλεροὺς συλλογισμοὺς πάνω σὲ γνωστά πράγματα.

Ὅλοι οἱ γεωμέτρεις, λοιπόν, θὰ ἦταν λεπτοί, ἂν εἶχαν βλέμμα καλὸ, μιὰ καὶ δὲν κάνουν σφαλεροὺς συλλογισμοὺς πάνω σὲ πράγματα ποὺ γνωρίζουν. Καὶ τὰ λεπτὰ πνεύματα θὰ ἦταν γεωμέτρεις, ἂν μπορού-

σαν νὰ κλίνουν τὸ πνεῦμα τους στ' ἀσυνήθιστα πράγματα τῆς γεωμετρίας.

Ἐκεῖνο, λοιπόν, ποὺ ἐμποδίζει ὀρισμένα λεπτὰ πνεύματα νὰ εἶναι γεωμέτρεις, εἶναι ὅτι δὲ μποροῦν νὰ κλίνουν καθόλου στὰ πράγματα τῆς γεωμετρίας. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἐμποδίζει πολλοὺς γεωμέτρεις νὰ εἶναι λεπτοί, εἶναι ὅτι δὲ βλέπουν αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μπροστὰ τους, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι συνηθισμένοι στὰ καθαρὰ καὶ χοντρά στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας, καὶ στὸ νὰ κάνουν συλλογισμοὺς μόνο ἀφοῦ δοῦν καλὰ καὶ ψηλαφήσουν τὰ στοιχεῖα τους, χάνονται στὰ πράγματα τῆς λεπτότητας, ὅπου δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ψηλαφήσῃ ἔτσι τὰ στοιχεῖα. Αὐτὰ μόλις καὶ φαίνονται, τὰ αἰσθάνεται κανεὶς μᾶλλον παρὰ τὰ βλέπει· εἶναι τρομερὰ δύσκολο νὰ κάνεις νὰ τὰ αἰσθανθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ δὲ τὰ αἰσθάνονται ἀπὸ μόνοι τους· εἶναι τόσο λεπτὰ καὶ πολυάριθμα πράγματα, ποὺ χρειάζεται κανεὶς μιὰ πολὺ λεπτὴ καὶ πολὺ καθαρὴ αἴσθηση γιὰ νὰ τὰ αἰσθανθεῖ, καὶ νὰ κρίνει ὀρθὰ καὶ ἴσια σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ αἶσθημα, χωρὶς νὰ μπορεῖ τίς πιότερες φορὲς νὰ τὰ ἀποδείξει μὲ σειρὰ ὅπως στὴ γεωμετρία, γιὰτὶ δὲν κατέχονται ἔτσι τὰ στοιχεῖα τῆς, καὶ γιὰτὶ θὰ ἦταν ἀτέλειωτη προσπάθεια ἂν τὸ ἐπιχειροῦσε κανεὶς. Πρέπει μὲ μιᾶς νὰ δεῖς τὸ πρᾶγμα, μὲ μιὰ ματιά, κι' ὄχι μὲ προοδευτικοὺς συλλογισμοὺς, τουλάχιστον μέχρις ἐνὸς σημείου. Καὶ γι' αὐτὸ εἶναι σπάνιο οἱ γεωμέτρεις νὰ εἶναι λεπτοὶ καὶ οἱ λεπτοὶ νὰ εἶναι γεωμέτρεις, γιὰ τὴν αἰτία ὅτι οἱ γεωμέτρεις θέλουνε νὰ ἐξετάζουνε γεωμετρικὰ αὐτὰ τὰ λεπτὰ πράγματα, καὶ γίνονται γελοῖοι, θέλοντας ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τοὺς ὀρισμοὺς καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ ἀξιώματα, ποὺ δὲν ταιριάζει μὲ τὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ ἐνεργεῖ κανεὶς σὲ τέτοιου εἶδους συλλογισμοὺς. Ὅχι πῶς τὸ πνεῦμα δὲ τὸ κάνει· ἀλλὰ τὸ κάνει σιωπηρὰ, φυσικὰ καὶ χωρὶς ἐπιτήδευση, γιὰτὶ ἡ ἔκφρασή τους διοχετεύεται σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ γνώση τους ἀνήκει σὲ λίγους μόνο ἀνθρώπους.

Καὶ τὰ λεπτὰ πνεύματα, ἀντίθετα, ἐπειδὴ ἔχουν συνηθίσει νὰ κρίνουν μὲ μιᾶς, ξαφνιάζονται τόσο—δταν τοὺς δίνουν προβλήματα ποὺ δὲν καταλαβαίνουν καθόλου

(2) Πρὸβλ. σημείωση 1, τεύχος 154 «Ἀκτίνων».

και όπου για να μπούνε, πρέπει να περάσουν από όρισμούς και αξιώματα τόσο άγωνα, πού δε συνηθίσαμε καθόλου να βλέπουν με λεπτομέρειες,—ώστε τὰ ἀπεχθάνονται και ἀηδιάζουν.

Ἄλλὰ τὰ ἄλογα πνεύματα δὲν εἶναι ποτὲς οὔτε λεπτοί, οὔτε γεωμέτρεις.

Οἱ γεωμέτρεις, πού δὲν εἶναι παρὰ γεωμέτρεις, ἔχουνε λοιπὸν ὀρθὸ πνεῦμα, φτάνει μόνο νὰ τοὺς ἐξηγεῖ κανεὶς καλὰ ὅλα τὰ πράγματα με ὀρισμούς και ἀξιώματα· ἀλλοῶς, εἶναι φαῦλοι κί ἀνυπόφοροι, γιατί σκέφτονται ὀρθὰ μονάχα πάνω σὲ πράγματα καλοξεκαθαρισμένα.

Και οἱ λεπτοί, πού δὲν εἶναι παρὰ λεπτοί, δὲν ἔχουν ὑπομονὴ νὰ κατεβούνη μέχρι τις πρώτες αἰτίες τῶν θεωρητικῶν και φανταστικῶν πραγμάτων, πού δὲν εἶδαν ποτέ τους στὸν κόσμο, και πού εἶναι ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὴ χρῆση.

(233) 50. Ἄπειρο—τίποτα. Ἡ ψυχὴ μας εἶναι ριγμένη μες στὸ σῶμα μας, ὅπου βρίσκει ἀριθμὸ, χρόνο, διαστάσεις. Κάνει σκέψεις πάνω σ' αὐτὰ και τὰ ὀνομάζει φύση, ἀνάγκη, και δὲ μπορεῖ νὰ πιστέψει τίποτα ἄλλο.

Ἄν προσθέσουμε μιὰ μονάδα στὸ ἄπειρο, δὲν τὸ αὐξάνουμε κατὰ τίποτα, ὅπως κί ἓνα μέτρο σὲ μιὰ ἀπέραντη ἔκταση. Τὸ περιορισμένο ἐκμηδενίζεται μπροστὰ στὸ ἄπειρο, και γίνεται καθαρὸ μηδέν. Ἔτσι και με τὸ πνεῦμα μας μπροστὰ στὸ Θεό· ἔτσι και με τὴ δικαιοσύνη μας μπροστὰ στὴ θεϊκὴ δικαιοσύνη. Δὲν ὑπάρχει και τόσο μεγάλη δυσαναλογία ἀνάμεσα στὴ δικαιοσύνη μας και στὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὅση ἀνάμεσα στὴ μονάδα και στὸ ἄπειρο. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ πρέπει νάνα ἀπεριόριστη ὅπως και ἡ εὐσπλαγχνία Του. Ἄλλὰ ἡ δικαιοσύνη Του ἀπέναντι στοὺς θεοκατάρατους εἶναι λιγώτερο ἀπεριόριστη και πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιαίνει περισσότερο ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία Του ἀπέναντι στοὺς ἐλεκτούς.

Ξέρουμε ὅτι ὑπάρχει ἓνα Ἄπειρο, ἀλλὰ ἀγνοοῦμε τὴ φύση του. Ὅπως, ἐπειδὴ ξέρουμε ὅτι στὴν πραγματικότητα οἱ ἀριθμοὶ δὲν ἔχουνε τέλος, παραδεχόμεστε ἄρα ὅτι ὑπάρχει ἓνας ἄπειρος ἀριθμὸς. Ἄλ-

λὰ δὲν ξέρουμε τί εἶναι· δὲ μπορεῖ νάνα ἄρτιος, δὲ μπορεῖ νάνα περιττός· γιατί, προσθέτοντας μιὰ μονάδα δὲν ἀλλάζει καθόλου ἡ φύση του· κί ὁμοῦ εἶναι ἀριθμὸς και κάθε ἀριθμὸς εἶναι ἄρτιος ἢ περιττός (εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὸ ἰσχύει για κάθε περιορισμένο ἀριθμὸ). Ἔτσι, μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ ξέρουμε ὅτι ὑπάρχει Θεός, χωρὶς νὰ ξέρουμε τί εἶναι.

Δὲν ὑπάρχει καμμία οὐσιαστικὴ ἀλήθεια στὰ τόσα ἀληθινὰ πράγματα πού βλέπουμε, και πού δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια:

Γνωρίζουμε, λοιπὸν, τὴν ὑπαρξὴ και τὴ φύση τοῦ Περιοριζομένου, γιατί εἴμαστε περιορισμένοι κί ἔχουμε τὴν ἴδια ἔκταση ὅπως κί αὐτό. Γνωρίζουμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Ἄπειρου, κί ἀγνοοῦμε τὴ φύση του, γιατί ἔχει ἔκταση ὅπως κί ἔμεῖς, ὄχι ὁμοῦ και ὄρια, ὅπως ἔμεῖς. Ἄλλὰ δὲ γνωρίζουμε οὔτε τὴν ὑπαρξὴ, οὔτε τὴ φύση τοῦ Θεοῦ, γιατί δὲν ἔχει οὔτε ἔκταση, οὔτε ὄρια. Με τὴν πίστη, ὁμοῦ, γνωρίζουμε τὴν ὑπαρξὴ Του· με τὴ δόξα, θὰ γνωρίσουμε τὴ φύση Του. Ἄρα, ἀπόδειξα κιόλας, ὅτι μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε τὴν ὑπαρξὴ μιανοῦ πράγματος, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε τὴ φύση του.

Ἄς μιλήσουμε τώρα με μόνο τὰ φυσικά μας φῶτα.

Ἄν ὑπάρχει Θεός, εἶναι ἀπείρως ἀκατάληπτος, ἀφοῦ, μὴ ἔχοντας οὔτε μέρη, οὔτε ὄρια, δὲν ἔχει καμμία σχέση με μᾶς. Εἴμαστε λοιπὸν ἀνίκανοι νὰ γνωρίζουμε τί εἶναι, ἢ ἂν ὑπάρχει. Ἄφοῦ ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ποῖος θὰ τολμήσει νὰ καταπιστεῖ με τὴ λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος; Ὅχι βέβαια ἔμεῖς, πού δὲν ἔχουμε καμμία σχέση μ' Αὐτόν.

Ποῖος λοιπὸν θὰ κατακρίνει τοὺς Χριστιανούς γιατί δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν πίστη τους, αὐτοὺς πού δέχονται μιὰ θρησκεία πού δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν; Παραδέχονται, ἐκθέτοντάς τὴν στὸν κόσμο, ὅτι εἶναι μιὰ μωρία, stultitia³· κί ἔπειτα, παραπονιέστε πού

(3) «Γέγραπται γάρ: ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, και τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμῶρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου

δὲ τὴν ἀποδείχνουν! Ἄν τὴν ἀπόδειχναν, δὲ θὰ ἦταν συνεπεῖς μ' αὐτὰ πού λένε· κι' ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀποδείξεις, ἔχουν λογικό.

—Ναί· ἀλλὰ μ' ὄλο πού αὐτὸ δικαιολογεῖ ἐκείνους πού προσφέρουν τὴ θρησκεία ἔτσι, καὶ τοὺς ἀφαιρεῖ τὸν φόγο πού τὴν παράγουν ἀδικαιολόγητα, δὲ δικαιολογοῦνται ὁμως αὐτοὶ πού τὴ δέχονται.

—Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ σημεῖο κι' ἄς ποῦμε: «Ἐπάρχει Θεός, ἢ δὲν ὑπάρχει;» Ἄλλὰ σὲ ποιά μεριά θὰ κλίνουμε; Τὸ λογικὸ τίποτα δὲ μπορεῖ ν' ἀποφασίσει· ὑπάρχει ἓνα ἄπειρο χάος, πού μᾶς χωρίζει. Παίξεται ἓνα παιχνίδι, στὴν ἄκρη αὐτῆς τῆς ἄπειρης ἀπόστασης, ὅπου τὸ στοιχείωμα εἶναι κορώνα ἢ γράμματα. Τί θὰ στοιχηματίσετε; Μὲ τὸ λογικό, δὲ μπορεῖτε νὰ διαλέξετε οὔτε τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο· μὲ τὸ λογικὸ δὲ μπορεῖτε νὰ ὑποστηρίξετε κανένα ἀπὸ τὰ δύο. Μὴν κατηγορεῖτε λοιπὸν γιὰ φραυλότητα αὐτοὺς πού ἔκαναν μίαν ἐκλογή· γιατί δὲν εἰστε σίγουρος γιὰ τίποτα.

—Ὅχι· ἀλλὰ θὰ τοὺς κατηγορήσω ἐπειδὴ ἔκαναν, ὄχι τὴν τάδε ἐκλογή, ἀλλὰ μίαν ἐκλογή· γιατί, μ' ὄλο πού αὐτὸς πού λέει κορώνα, καθὼς κι' ὁ ἄλλος, βρίσκονται στὴν ἴδια πλάνη, κι' οἱ δύο τοὺς βρίσκονται σὲ πλάνη· πῶ σωστὸ εἶναι νὰ μὴ στοιχηματίσουμε καθόλου.

—Ναί· ἀλλὰ πρέπει νὰ στοιχηματίσουμε. Αὐτὸ δὲν εἶναι στὴ θέλησή μας· εἰστε ὑποχρεωμένος. Ποιά ἐκλογή θὰ κάνετε λοιπὸν; Γιὰ νὰ δοῦμε. Μία καὶ πρέπει νὰ διαλέξετε, ἄς δοῦμε τί σᾶς συμφέρει τὸ λιγώτερο. Δυὸ πράγματα ἔχετε νὰ χάσετε: τὴν Ἄληθεια καὶ τὸ Ἀγαθὸ· καὶ δυὸ πράγματα νὰ προσφέρετε: τὸ λογικὸ σας καὶ τὴ θέλησή σας, τίς γνώσεις σας καὶ τὴν εὐτυχία σας· κι' ἢ φύση σας δυὸ πράγματα ἔχει ν' ἀποφύγει: τὴν πλάνη καὶ

τὴν ἀθλιότητα. Τὸ λογικὸ σας δὲ χάνει περισσότερο μὲ τὸ νὰ διαλέξει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ διαλέξει. Ξεκαθαρίσαμε μίολας ἓνα σημεῖο. Ἡ εὐτυχία σας ὅμως; Ἄς ζυγίσουμε τὸ κέρδος καὶ τὸ χάσιμο, σὲ περίπτωσι πού παραδεχόμαστε ὅτι ὑπάρχει Θεός. Ἄς ἐξετάσουμε αὐτὲς τίς δυὸ περιπτώσεις: ἂν κερδίζετε, κερδίζετε τὰ πάντα· ἂν χάσετε, δὲν χάνετε τίποτα. Στοιχηματίσετε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει, χωρὶς δισταγμὸ!

—Μὰ αὐτὸ εἶναι θανατάσιο! Ναί, πρέπει νὰ στοιχηματίσω· δὲν ἔρω ὁμως ἂν βάζω ὑπερβολικὸ στοιχίωμα.

—Γιὰ νὰ δοῦμε. Ἀφοῦ ὑπάρχει ἴδια περίπτωσι κέρδους καὶ ἀπώλειας, ἂν εἴχατε νὰ κερδίζετε καὶ μόνο δυὸ ζωές, γιὰ μίαν πού θὰ βάλατε, πάλι θὰ μπορούσατε νὰ στοιχηματίσετε· ἀλλ' ἂν ἦταν νὰ κερδίζετε τρεῖς, θᾶπρεπε νὰ παίξετε (ἀφοῦ βρισκόσαστε στὴν ἀνάγκη νὰ παίξετε), καὶ θᾶσαταν ἀπερίσκεπτος, ἀφοῦ εἰστε ἀναγκασμένος νὰ παίξετε, νὰ μὴ ριφονιδυδέψετε τὴ ζωὴ σας γιὰ νὰ κερδίζετε τρεῖς, σ' ἓνα παιχνίδι ὅπου ὑπάρχει ἴδια περίπτωσι ἀπώλειας καὶ κέρδους. Ἄλλὰ ἐδῶ ἔχουμε νὰ κερδίσουμε μίαν αἰώνια καὶ εὐτυχισμένη ζωὴ. Κι' ἀφοῦ ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ἂν ὑπῆρχαν ἄπειρες περιπτώσεις ἀπ' τίς ὁποῖες μονάχα μίαν θὰ ἦταν γιὰ σᾶς, πάλι θὰ εἴχατε δίκην νὰ στοιχηματίσετε ἓνα γιὰ νὰ πάρετε δύο, καὶ θὰ κάνατε ἄσχημα, ἐνῶ εἰστε ἀναγκασμένος νὰ παίξετε, ν' ἀρνηθεῖτε νὰ παίξετε μίαν ζωὴ γιὰ τρεῖς, σ' ἓνα παιχνίδι ὅπου ἀπὸ ἄπειρες περιπτώσεις ὑπάρχει μίαν γιὰ σᾶς, ἂν ἦταν νὰ κερδίζετε μίαν ἄπειρον ζωὴ ἀπείρως εὐτυχισμένη. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ ἔχετε νὰ κερδίσετε μίαν ἄπειρον ζωὴ ἀπείρως εὐτυχισμένη, μὲ μίαν περίπτωσι κέρδους ἀπέναντι σ' ἓνα περιορισμένο ἀριθμὸ περιπτώσεων ἀπώλειας, κι' αὐτὸ πού παίξετε εἶναι περιορισμένο. Τοῦτο παραμερίζει κάθε διχασμὸ παντοῦ ὅπου ὑπάρχει τὸ ἄπειρο, καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἄπειρες περιπτώσεις ἀπώλειας πρὸς τὴν περίπτωσι κέρδους, δὲν ἔχουμε νὰ ζυγίσουμε, πρέπει ὅλα νὰ τὰ δίνουμε. Καὶ γι' αὐτὸ ὅταν εἶναι κανεὶς ἀναγκασμένος νὰ παίξει, πρέπει νὰ παρατήσῃ τὸ λογικὸ γιὰ νὰ φυλά-

τούτου; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεός διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος ὁσάκις τοὺς πιστεύοντας» (Κορινθ. Α', α' 19, 20, 21). Μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ Πασκάλ χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα ἀπομωραίνω στὴ συνέχεια αὐτῆς τῆς σκέψης.

ξει τὴ ζωὴ, ἀντὶ νὰ τὴν διακινδυνέψει γιὰ τὸ ἄπειρο κέρδος πὺν μπορεῖ νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο ὅπως καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ Μηδέν.

Γιατὶ δὲ χρησιμεύει σὲ τίποτα νὰ λέμε ὅτι εἶναι ἀβέβαιο ἂν θὰ κερδίσουμε καὶ ὅτι εἶναι βέβαιο πὺς ρυθικινδυνεύουμε, καὶ ὅτι ἡ ἄπειρη ἀπόστασι πὺν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ βεβαιότητα τοῦ πράγματος πὺν θὰ διακινδυνεύουμε, καὶ στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πράγματος πὺν θὰ κερδίσουμε, ἐξισώνει τὸ περιορισμένο ἀγαθὸ πὺν διακινδυνεύουμε σίγουρα, μὲ τὸ ἄπειρο, πὺν εἶναι ἀβέβαιο. Δὲν εἶν' ἔτσι' κάθε παίχτης διακινδυνεύει μὲ βεβαιότητα γιὰ νὰ κερδίσει μὲ ἀβεβαιότητα' καὶ μολαταῦτα, διακινδυνεύει βέβαια τὸ περιορισμένο γιὰ νὰ κερδίσει ἀβέβαια τὸ περιορισμένο, χωρὶς νὰ προσκρούει στὴ λογικὴ. Δὲν ὑπάρχει ἄπειρη ἀπόστασι ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴ βεβαιότητα τοῦ πράγματος πὺν διακινδυνεύουμε καὶ στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους' αὐτὸ εἶναι λάθος. Ὑπάρχει, στὴν πραγματικότητα, ἄπειρη ἀπόστασι ἀνάμεσα στὴ βεβαιότητα τοῦ κέρδους καὶ στὴ βεβαιότητα τῆς ἀπώλειας. Ἄλλὰ ἡ ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ βεβαιότητα τοῦ πράγματος πὺν διακινδυνεύουμε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀναλογία τῶν περιπτώσεων κέρδους καὶ ἀπώλειας. Κι' ἀπ' αὐτὸ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἂν ὑπάρχουν ἴσες περιπτώσεις κι' ἀπὸ τὴ μιὰ κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, πρέπει νὰ παίξουμε ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους' καὶ τότες ἡ βεβαιότητα τοῦ πράγματος πὺν διακινδυνεύουμε ἴσονται μὲ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους· ἄρα βρίσκονται σὲ ἄπειρη ἀπόστασι. Κι' ἔτσι, ἡ πρότασή μας ἔχει ἄπειρη ἀξία, ἀφοῦ ἔχουμε νὰ διακινδυνεύουμε τὸ περιορισμένο, σ' ἓνα παιχνίδι ὅπου ἔχουμε ἴσες περιπτώσεις κέρδους καὶ ἀπώλειας, καὶ νὰ κερδίσουμε τὸ ἄπειρο. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη' καὶ, ἂν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἱκανοὶ γιὰ κάποια ἀλήθεια, αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀλήθεια πὺν μποροῦν νὰ τὴ νοιώσουν.

—Τὸ παραδέχομαι, τ' ὁμολογῶ. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος γιὰ νὰ δώ τις ἄλλες αἰτίες πὺν μοῦ κρύβετε ἀκόμα;

—Μάλιστα, ἡ Γραφή, καὶ τὰ ὑπόλοιπα, κλπ.

—Ναί' ἀλλὰ τὰ χέρια μου εἶναι δεμένα

καὶ τὸ στόμα μου ἄφωνο' μὲ ἀναγκάζουν νὰ στοιχηματίσω, καὶ δὲν ἔχω ἐλευθερία' δὲ μὲ ἀφίνουν ἤσυχο, καὶ εἶμαι ἔτσι πλασμένος, πὺν δὲ μπορῶ νὰ πιστέψω. Τί θέλετε νὰ κάνω λοιπόν;

—Αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια. Τουλάχιστον ὁ μὸς μάθετε ὅτι δὲ μπορεῖτε νὰ πιστέψετε ἐπειδὴ τὸ λογικὸ σᾶς παρασύρει, κι' ὅτι μολαταῦτα δὲ μπορεῖτε. Μὴν πολεμᾶτε λοιπόν νὰ πείσετε τὸν ἑαυτὸ σας γυρεύοντας περισσότερες ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ λιγοστεύοντας τὰ πάθη σας. Θέλετε νὰ φτάσετε στὴν πίστη, καὶ δὲ γνωρίζετε τὸ δρόμο τῆς' θέλετε νὰ γιαιτρεφεῖτε ἀπὸ τὴν ἀπιστία σας, καὶ ζητᾶτε τὸ φάρμακὸ τῆς' μάθετέ τὸ ἀπὸ ἐκείνους πὺν ἦτανε δεμένοι σὰν κι' ἐσᾶς, καὶ πὺν τώρα στοιχηματίζουνε ὅλα τους τὰ ἀγαθὰ.

Τέλος αὐτοῦ τοῦ λόγου. Λοιπόν, τί ἔχετε νὰ πάθετε, ἂν πάρετε αὐτὴ τὴν ἀπόφασι; Θὰ εἶστε πιστὸς, τίμιος, ταπεινός, εὐγνώμων, ἀγαθοεργός, εὐλικρινὴς φίλος, ἀληθινός. Βέβαια δὲ θὰ ἔχετε καθόλου τις διεφθαρμένες τέψεις, τὴ δόξα, τις ἡδονές' ἀλλὰ μήπως δὲ θὰ ἔχετε ἄλλες; Σᾶς λέω ὅτι θὰ κερδίσετε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ κι' ὅτι σὲ κάθε βῆμα πὺν θὰ κάνετε σ' αὐτὸ τὸ δρόμο, θὰ δεῖτε τόση βεβαιότητα τοῦ κέρδους καὶ τόση μηδαμινότητα τοῦ πράγματος πὺν διακινδυνεύετε, ὥστε θὰ παραδεχθεῖτε στὸ τέλος ὅτι στοιχηματίσατε γιὰ ἓνα πρᾶγμα βέβαιο, ἀπέραντο, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲ δώσατε τίποτα.

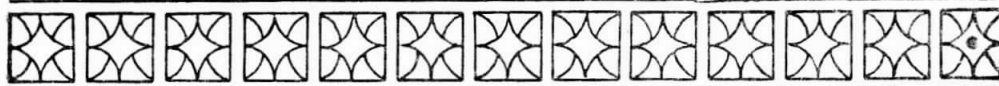
—ὦ! αὐτὸς ὁ λόγος μ' ἐνθουσιάζει, μὲ θέλγει, κλπ.

—Ἄν αὐτὸς ὁ λόγος σᾶς ἀρέσει καὶ σᾶς φαίνεται δυνατός, μάθετε ὅτι ἔγινε ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο πὺν γονάτισε πρὶν καὶ μετὰ, γιὰ νὰ παρακαλέσει αὐτὸ τὸ ἄπειρο καὶ χωρὶς μέρη' Ὀν, στὸ ὁποῖο παραδίνει ὅλο του τὸν ἑαυτὸ, νὰ ὑποτάξει κι' ἐσᾶς γιὰ τὸ ἴδιο τὸ δικὸ σας καλὸ, καὶ γιὰ τὴ δικὴ Του δόξα' κι' ἔτσι, ἡ θεϊκὰ δύναμη νὰ ταιριάξει μ' αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη φαυλότητα.

(Σκέψεις) ΠΑΣΚΑΛ

Μετάφρασις καὶ Σχόλια

ΒΑΣ. ΕΠΙΘΥΜΙΑΔΗ

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΕΝΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

Ὁ ἀποβιώσας πέρυσι εἰς Λονδίνον καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, δόκτωρ Cyril E. M. Joad εἶναι γνωστός εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων»⁽¹⁾ ὡς ὁ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη τῆς ζωῆς του ὑπῆρξεν ἀγνωστικιστῆς καὶ μάλιστα ἀντίπαλος τῆς Χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, ὁμολογῆσας μάλιστα μετὰ παρηγορίας τὴν πλάνην του εἰς μίαν διακήρυξιν πού ἐδόθη εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ 1949. Ἴδου πῶς ἀρχίζει: «Κατὰ τὸ μεγαλύτερον διάστημα τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξα ὁπαδὸς τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐπὶ ἀρκετὸν μάλιστα χρόνον ἐξέχων ὁπαδός του. Ἐπὶ ἔτη δλόκληρα τὸ ὄνομά μου ἐνεφανίζετο τακτικὰ μαζὺ μὲ τὸ ὄνόματα τῶν Wells, Bertrand Russel καὶ Aldous Huxley, καὶ ἤμουν καὶ ἐγὼ ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού ἐμπαίζουν τὴν θρησκείαν, παραπλανοῦν τοὺς νέους καὶ ἐχθρεύονται τὴν ἐκκλησίαν.... «Ὁ Θεός, ὁ διάβολος καὶ ὁ κ. Joad»—αὐτὸς ἦτο ὁ τίτλος ἑνὸς κηρύγματος πού ἐξεφωνήθη τελευταίως εἰς μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Λονδίνου...».

Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Joad εἰς τὸν Χριστιανισμόν δὲν ἔγινε κατόπιν ἑνὸς συνταρακτικοῦ γεγονότος εἰς τὴν ζωὴν του. Ὁ Joad ἤχθη πρὸς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν διὰ τοῦ λόγου. Ὁ δρόμος αὐτὸς ὑπῆρξε βεβαίως δύσβατος, διότι ὁ Joad εἶχε νὰ θέσῃ ἐπὶ τάπητος ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὕλιστικῆς νοσηρίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔθεωροῦντο πλέον ὡς ἀξιώματα καὶ ἀπετέλεσαν ἐμπόδια εἰς τὸν δρόμον κάθε διανοουμένου πρὸς τὴν πίστιν. Ἔπρεπε νὰ τὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦσαν ἐσφαλμένα. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξαν αὐτὰ τὰ μόνα ἐμπόδια. Ὁ Joad ἔπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ μίαν πρὸς μίαν τὰς ἰδεαλιστικὰς θεω-

ρίας, αἱ ὁποῖαι καίτοι ὑπεστήριζαν τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς ὑπερφυσικοῦ κόσμου, ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸ προηγούμενον συμπέρασμα. Ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι ὁ Joad δὲν ἔκαμε τὴν ἐρευναν αὐτὴν μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Χριστιανικὴν Πίστιν. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού πιστεύουν εἰς ἐκεῖνο πού θέλουν νὰ πιστεύσουν. Καὶ ἂν παρεδέχθη τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, δὲν τὸ ἔκαμε ἐπειδὴ εἶχε τὴν ἐνδόμυχον ἐπιθυμίαν νὰ ζήσῃ Χριστιανικὴν ζωὴν, ἀλλὰ διότι ἐπέισθη διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ὁδοῦ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὀρθός. Ἀλλὰ ὁ Joad θέλει νὰ μεταδώσῃ αὐτό, πού ὁ ἴδιος ἀνεκάλυψε, καὶ εἰς ἄλλους διανοουμένους πού ἀντιμετωπίζουν τὰς ἰδίας δυσκολίας. Καὶ αὐτὸς εἶναι κυρίως ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου του «Ἡ ἀνάκτησις τῆς πίστεως» (The Recovery of Belief, Faber and Faber Ltd. London) πού ἐξεδόθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὅπου ἐκτίθεται ἡ δύσκολος καὶ πολὺπλοκος ἐρευνα τοῦ συγγραφέως.

Ὁ Joad ἀναλύει ἓνα πρὸς ἓνα τὰ ἐπιχειρήματα πού προβάλλουν ὡς ἐμπόδια εἰς τὸν δρόμον ἑνὸς διανοουμένου πρὸς τὴν πίστιν. Ἐξ αὐτῶν θ' ἀναφέρωμεν τὰ κυριώτερα.

Πρῶτον τὸ ζήτημα τῆς περὶ τοῦ σύμπαντος θεωρίας. Ὁ Joad ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἐσχάτως συνετελέσθη εἰς τὴν ἀστρονομίαν διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Sir James Jeans καὶ τοῦ Sir Arthur Eddington καὶ ἐπέφερε μίαν νέαν περὶ τοῦ σύμπαντος ἀντίληψιν. Σήμερον, λέγει ὁ Joad, «τὸ μυστήριον ἐπανῆλθε μετ' ἐκδικήσεως καὶ τὸ φυσικὸν σύμπαν μᾶς φαίνεται ὄχι μόνον παραδοξότερον ἀπὸ ὅ,τι ἐφантаζόμεθα, ἀλλὰ παραδοξότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὅ,τι ἠμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν. Κάθε νέον βῆμα προόδου τῆς ἐπιστήμης μᾶς παρουσιάζει ἓνα μεγα-

(1) «Ἀκτίνες» 1949, σελ. 91 καὶ 155.

λύτερον ἄγνωστον». Καὶ εἰς τὸ μυστήριον αὐτὸ προσπαθῶν νὰ ἐμβαθύνῃ ὁ συγγραφεύς, ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐπιστήμη μόνη θὰ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ὑπολογίσῃ τὸ πᾶν, καὶ ἀκόμη περισσότερον νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἀστήρικτος, διότι δὲν ὑπάρχει τρόπος ἐξηγήσεως τῆς ἐμφανίσεως τῆς ὕλης, παρὰ ὅτι αὕτη ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ δὲν ὑπάρχει τρόπος διὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν δι' ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἀλήθειαι περὶ πραγμάτων εὐρισκομένων πέραν τῆς ἀνθρωπίνης κατανοήσεως.

Ἐνα ἄλλο σημεῖον, πού ἀπασχολεῖ τὸν Joad εἰς τὴν ἔρρευνάν του, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κακοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ὁ Joad ἀναφέρεται εἰς δύο θεωρίας περὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ μία εἶναι ὅτι τὸ κακὸν ὀφείλεται εἰς δυσμενεῖς ἐξωτερικὰς συνθήκας καὶ ἐπομένως θὰ ἐξηφανίζετο ἔὰν ἡ ἐπιστήμη κατώρθωνε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῆς ὕλης. Διὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ διὰ μιᾶς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, ὅπως λέγει ὁ Μαρξισμός, ὁ ἄνθρωπος θὰ τελειοποιηθῇ. Ἡ ὅπως ἔλεγε κάπως ὠμότερον ὁ Bernard Shaw: «Τὸ ἔθνος δὲν ἔχει ἀνάγκη μιᾶς καλύτερας ἠθικῆς... ἐλευθερίας, πολιτισμοῦ, ἀνορθώσεως τῶν πεπτωκότων ἀδελφῶν ἢ τῆς Θείας Χάριτος, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς κοινωνίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ ἀπλούστατα ἔχει ἀνάγκη περισσότερων χρημάτων». Συμφώνως πρὸς τὴν δευτέραν θεωρίαν, ἡ ὑπαρξίς τοῦ κακοῦ ὀφείλεται εἰς μίαν κακὴν προσαρμογὴν πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἡ ἐπιστήμη, λέγουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς, θ' ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν προσαρμογὴν καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς κακίας ἀπὸ τὸν κόσμον. Ἀλλὰ, ὅπως λέγει ὁ Joad, αἱ ἀπόψεις αὐταὶ εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον ἀφελεῖς καὶ ἡ ἀντίθετος ἀποψις, ὅτι δηλαδὴ τὸ κακὸν ἐνδημεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως μάλιστα παραδέχεται ὁ Χριστιανισμός, φανερῶναι βαθεῖαν κατανόησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Δὲν εἶναι δυνατόν καὶ εἶναι πολὺ ἀφελές νὰ πιστεύσῃ κανεὶς, ὅτι τὰ τρομερὰ καὶ ἀνήκουστα ἐγκλήματα, πού ἀναφέρονται εἰς τὴν ἰστορίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως κα-

τὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τὰ πάθη, ἡ ἀδιαφορία ἐνώπιον τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου καὶ τόσα ἄλλα κακὰ, εἶναι δυνατόν νὰ προέρχωνται εἴτε ἀπὸ ἔλλειψιν χρημάτων, εἴτε ἀπὸ μίαν κακὴν προσαρμογὴν εἰς τὸ περιβάλλον. Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις, ὁ Joad καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ ἀντίληψις περὶ κακοῦ εἶναι ὀρθή. «Τὰ μάτια μου ἤνοιξαν σιγά-σιγά», λέγει, «καὶ ἤρχισα νὰ παρατηρῶ τὴν ἰδικήν μου ἁμαρτωλότητα. Βλέπων ὅτι μοῦ ἦτο δύσκολον ν' ἀντισταθῶ εἰς τὴν κακίαν, ἀκόμη καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ μικρὸν βαθμὸν ἀρετῆς, ἔφθασα εἰς τὸ σημεῖον νὰ προσυπογράψω εὐχαρίστως τὴν περιγραφὴν τοῦ ἑαυτοῦ μου, ὅπως τὴν ἔβλεπα εἰς τὸ Προσευχητῆριον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας».

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ κεφαλαῖωδες ζήτημα τῶν σχέσεων μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Ἡ ὕλιστικὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς τῆς ἀρνήσεως προσεπάθησε, ὡς γνωστόν, ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχει ἀσυμφωνία μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ θρησκείας. Εἶναι γνωστά, λέγει ὁ Joad, τὰ ἐπιχειρήματα πού ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ χρειάζεται μία ἀνασκόπησις. Καὶ πρῶτον ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου, γνωστὴ κοινῶς ὡς ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξέως, ἐθεωρήθη ὡς δίδουσα βάσιν πρὸς μόρφωσιν μιᾶς φιλοσοφίας περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ ἐν τούτοις, εἰς τὴν πραγματικότητά, δὲν ἠμπορεῖ αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς βᾶσις διὰ καμμίαν φιλοσοφίαν καὶ μάλιστα βασιζομένην ἐπὶ τῆς ὕλιστικῆς περὶ κόσμου ἀντιλήψεως. Διότι, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἡ φυσικὴ ἐπιλογή συμβάλλει εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τῶν «καλυτέρων», ἢ τῶν «πλέον ἐπιθυμητῶν τύπων». Ἀλλὰ οἱ ὄροι «καλύτερος» καὶ «πλέον ἐπιθυμητός» προϋποθέτουν ἠθικὰ κριτήρια, τὴν ὑπαρξίαν τῶν ὁποίων ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ.

Ἄλλο ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηριζόντων ἀσυμφωνίαν μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης εἶναι ὅτι τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὁμοίμορφον τοῦ σύμπαντος (ὅτι δηλ. ἀποτελεῖται ἐκ τῆς αὐτῆς βασικῆς οὐσίας) εἶναι μία εἰκὼν ἀντίθετος ἐκείνης πού μᾶς παρέχει ἡ θρησκευτικὴ ἀποψις περὶ σύμπαν-

τος. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι αἱ ιδιότητες αὐταί, δηλ. τὸ ἄπειρον μέγεθος καὶ τὸ ὁμοίμορφον τῆς βασικῆς οὐσίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοῦτο ἀποτελεῖται, εἶναι ιδιότητες ποὺ ἀκριβῶς περιμένει κανεὶς νὰ ἴδῃ εἰς ἓνα σύμπαν δημιουργηθὲν ὑπὸ Θεῖας Δυνάμεως καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε εἰς τὴν ἐπιστήμην ποὺ νὰ μᾶς ἀποδεικνύῃ ὅτι τοῦτο δὲν ἐδημιουργήθη τοιουτοτρόπως.

Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία, καταλήγει ὁ Joad, εἶναι δύο χωρισταὶ σφαιραὶ πραγματικότητος, διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ κόσμου ποὺ ἡ ἰδία ἡ ἐπιστήμη μελετᾷ. Ποῖαι εἶναι αἱ σφαιραὶ πραγματικότητος, ποὺ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν τρόπον ἐρεύνης τῶν θετικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν; Εἶναι ἡ ἠθικὴ, ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ θρησκεία. Ὑπάρχουν ὠρισμένα ζητήματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐξήγησιν δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀποπειραθῆ νὰ δώσῃ ἡ ἐπιστήμη, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιότητός της. Τοιαῦτα ζητήματα εἶναι ἡ σχέσις σώματος καὶ πνεύματος καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πορείαν τῆς φυσικῆς σειρᾶς τῶν γεγονότων, ἡ ὁποία καταρρίπτει τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν ντετερμινιστῶν, ὅτι καὶ τὰ ψυχικὰ ἀκόμη φαινόμενα ὑπόκεινται εἰς φυσικοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι τὰ προκαθορίζουν. Ἐν συμπεράσματι, ὁ Joad τονίζει, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐρευνᾷ μέρος μόνον τῆς πραγματικότητος, τὴν φυσικὴν πραγματικότητα. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ὑπερφυσικὴν πραγματικότητα, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πραγματικότης αὐτὴ δὲν ὑπάρχει. Καὶ ὅταν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει ὑπερφυσικὸς κόσμος, τότε αἱ παρουσιαζόμεναι δυσκολίαι εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ὑπερφυσικῶν πραγματικότητων, ὅπως τῆς ὑπάρξεως τῶν ἑπουρανίων καὶ τῆς φύσεως τῆς ἀθανασίας, ἐξαφανίζονται.

Ἄλλα σπουδαῖα θέματα, εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ Joad, εἶναι τὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανασίας. Ὁ Joad ἀπορρίπτει τὴν περὶ Θεοῦ ἄποψιν τοῦ πανθεισμοῦ, διότι αὕτη προσβάλλει τὴν περὶ ἐλευθερίας τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἀντίληψιν, ἀφοῦ ταυτίζει τὸν Θεὸν μὲ τὴν κτίσιν καὶ παρουσιάζει ἓνα Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνδημεῖ τὸ κακόν, ἀφοῦ τοῦτο

ἐνδημεῖ εἰς τὸν κόσμον. Ὡς πρὸς τὴν ἀθανασίαν, ὁ Joad ὑποστηρίζει τὴν ἄποψιν, ὅτι δὲν εἶναι μία ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρῶτασις τῆς ὑπάρξεως ἐκάστου ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν σημερινήν της μορφήν, ἀλλὰ μία διαρκὴς ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεόν, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος θὰ διατηρῆ τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν συνείδησιν τῆς προσωπικότητός του.

Ἐπομένῳ ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Joad συμφωνεῖ μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὸν κόσμον ὑπάρχουν δύο τάξεις ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ. Ἀλλὰ ἡ ὑπερφυσικὴ τάξις, καίτοι ξεχωριστὴ ἀπὸ τὴν φυσικὴν, ἐνυπάρχει ἐν τούτοις εἰς αὐτήν. Εἶναι δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν ἡ ὑπερφυσικὴ συνάμα ὑπερβατικὴ καὶ ἐνυπάρχουσα (transcendental and immanent). Τὸ εἶδος ὅμως αὐτὸ τῆς σχέσεως δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὸν κόσμον. Εἰς τὴν περὶ πνεύματος καὶ σώματος ὕλιστικὴν ἀντίληψιν παρατηρεῖται σύγχυσις μεταξὺ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν πνευματικῶν τοιούτων, σύγχυσις εἰς τὴν ὁποίαν ὑποπίπτουν ἀκόμη καὶ αὐτοὶ ποὺ θεωρητικῶς μὲν ἀπορρίπτουν τὸν ὕλισμὸν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλιστικῆς, μηχανιστικῆς σκέψεως. Καὶ εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀξιών, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῶνται ὑπερβατικαὶ μορφαὶ διὰ τοῦ μέτρου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἀσχολοῦνται π.χ. μὲ πρωτόνια καὶ ἠλεκτρόνια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατόν, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν, νὰ παραγάγουν πνευματικὰς ἀξίας ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἀλήθεια. Ὡστε λοιπὸν καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα, ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ πνεύματος ἢ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐιδικῶς τὸν ἐρευνῶν δὲ τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ ἀπάντησις εἶναι, ὅτι ἡ σχέσις αὐτὴ εἶναι μυστήριον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλά, κατὰ τὸν Joad, καὶ αὐτὴ ἡ σχέσις εἶναι σχέσις ὑπερβατικότητος συνάμα δὲ καὶ ἐνυπάρξεως.

Ὁ Joad ἐξετάζει καὶ ἄλλας περιπτώσεις τοιαύτης σχέσεως, ὅπως εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ γεγονότων καὶ ἀξιών. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν παρατηρεῖται ὅτι

τι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐπιστημόνων πού, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν μηχανιστικὴν θεώρησιν τοῦ κόσμου, ἰσχυρίζονται ὅτι αἱ πνευματικαὶ λειτουργίαι εἶναι προῖον τῆς ὕλης, ἀποδεικνύονται ἀστήρικτα. Διότι πνευματικαὶ ἀξίαι ὅπως ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια, ἡ ὠραιότης κλπ. δὲν εἶναι φυσικαὶ ιδιότητες, οὔτε ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς προῖον τῆς ὕλης, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, τὰ κριτήριά των εἶναι ἀπόλυτα. Δὲν ἠμπορεῖ δηλαδὴ ἡ μουσικὴ τοῦ Beethoven, νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ὠραία καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀρέσῃ εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν ἀνθρώπων. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ ὅλας τὰς πνευματικὰς ἀξίας. Ἀκόμη καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀξίαι ὅπως ἡ τάξις, ἡ ἀναλογία, ἡ ἀλληλουχία κλπ. δὲν ἐνυπάρχουν μόνον εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ εἶναι καὶ ὑπερβατικαὶ ὡς πρὸς αὐτά. Ἄλλὰ ἡ σπουδαιότερα ἔκφρασις τῆς σχέσεως ὑπερβατικότητος καὶ ἐνυπάρξεως εὐρίσκεται, κατὰ τὸν Joad εἰς τὰς σχέσεις Θεοῦ καὶ κόσμου. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ ἐνῶ ἐνυπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπερβαίνει συνάμα καὶ τὸν κόσμον. Ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἀπορίαν, διατὶ ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶναι τέλειος, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν τῆς τελειότητος εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἢ ἀπάντησις εὐρίσκεται μόνον εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἢ ὁποία λέγει, ὅτι ἐξ ἀγάπης ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, διὰ νὰ λάβουν καὶ ἄλλα ὄντα μέρος εἰς τὴν τελειότητά Του.

Αὐτό, εἰς ἀδράς γραμμιάς, εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐρείνης τοῦ Joad. Ἄλλὰ

δὲν πρέπει νὰ τελειώσωμεν, χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν ὠρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν ἐπίλογόν του:

«Πολὺ θὰ ἠθελα», λέγει ὁ Joad, «νὰ ἦτο τὸ βιβλίον μου μία ἀπολογητικὴ μελέτη διὰ τὸν Χριστιανισμόν. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς αὐτό. Διότι, ναὶ μὲν ἐλπίζω νὰ ἐπέτυχα εἰς τὸ νὰ παρουσιάσω μίαν θεομὴν συνηγορίαν ὑπὲρ τῆς θεωρίας περὶ ὑπάρξεως θείας δυνάμεως κυβερνώσης τὸ σύμπαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ δώσω ἐξήγησιν τῆς ὑπὲρ λόγον διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ τοῦτο διότι ἐζήτησα νὰ φέρω τὴν πίστιν εἰς ἀνάγκησιν πρὸ τοῦ βήματος τοῦ λόγου, διότι αὐτὸ ζητεῖ νὰ κάμῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Καὶ πρὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ ἡ πίστις εὐρέθη πλήρως δικαιολογημένη. Τρεῖς εἶναι κυρίως οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ πίστις δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι παράλογος: Πρῶτον, διότι ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, κυρίως δὲ ἡ διάδοσις του, θὰ ἦτο κάτι τὸ ἀνεξήγητον, ἐὰν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν εἶχε ὑπερφυσικὴν τὴν καταγωγὴν. Δεύτερον, διότι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι ἢ περισσότερο ἐπιδρωσα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Εἶναι μία διδασκαλία ποῦ ἠμπορεῖ νὰ τὴν ζήσει ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ τρίτον, διότι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἢ κοσμοθεωρία ἐκείνη, ἢ ὁποία, ἀντιθέτως πρὸς πᾶσαν ἄλλην, ὅταν ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ζωὴν, φέρει ἀποτελέσματα. Καὶ εἶναι ἀναρίθμητοι οἱ ἄνθρωποι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέτελεσε τὴν τρανοτέραν καὶ λογικωτέραν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀληθείας του».

ΚΑΤΙ ΠΟΥ ΛΕΙΠΕΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Ἄν ὁ μέγας γιατρός καὶ βιολόγος ΑΙ. Carrel ἔγινε γνωστός σ' ὅλο τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ περίφημον ἔργο του «Ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ ἄγνωστον», ἔγινε ἐξ Ἰσοῦ γνωστός καὶ ἀπὸ τὸ ἔμπνευσμένο βιβλίον του «Ἡ προσευχή», ὅπου πραγματεύεται μὲ τόσο βάθος ἕνα τόσο σοβαρὸ καὶ ζωτικὸ θέμα.

Δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρχη σήμερα διανοούμενος ἄνθρωπος, πού νὰ ἀγνοῇ τὴ μελέτη αὐτὴ περὶ προσευχῆς τοῦ Carrel, ἀλλὰ καὶ τὴ σπουδαιότητα τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ἄλλωστε βιβλία «γραμμῆς», ἑλληνικὰ καὶ ξένα, πταίνουν στὴν οὐσία τοῦ ζητήματος καὶ τὸ ἐξετάζουν μὲ τόση πληρότητα, ὥστε νὰ μὴ μένουν σκοτεινὰ σημεῖα στὸ μελετητῆ.

Ἐπάνω στὸ ἴδιον θέμα, βαθυστόχαστο καὶ καλογραμμένο, εἶναι καὶ τὸ ἀγγλικὸ βιβλίον «Prayer» τοῦ George A. Buttrick. Ἀξίζει νὰ τὸ παρουσιάσωμε σὲ ἀδρὲς γραμμῆς στοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων».

Ἐκεῖνον πού λείπει ἀπὸ τὸ σύγχρονο κόσμο, εἶναι ἡ προσευχή, διαπιστῶναι ὁ συγγραφεὺς ἀπ' τὴν ἀρχή. Εἶναι τὸ μέσον συνδέσεως μὲ τὴν πραγματικότητα, πού λείπει ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ. Ἄν λείψῃ ἡ προσευχή, ὁ ἐπιστημονικὸς σκεπτικισμὸς θὰ μᾶς φέρῃ πίσω πρὸς τὸ «χάος καὶ τὴν παλαιὰ νύχτα». Χωρὶς αὐτὴν ἡ ζωὴ μας δὲν ἔχει νόημα. Ἡ ψυχολογία μας καταστὰ ψυχομηχανική. Μιὰ ἄγονη ἀπασχόλησις μὲ σύμματα καὶ ἐξαρτήματα, χωρὶς κεντρικὴ σύνδεσι καὶ ἀλληλεξάρτησι. Αἱ ἀνακαλύψεις μας προσφέρονται στὸ βωμὸ τοῦ Μολώχ. Ἡ γνῶσις εἶναι κάτι τὸ ξένο πρὸς τὸν ἄνθρωπο, γιατί τῆς λείπει τὸ φῶς, πού θὰ τὴν ὀδηγήσῃ πρὸς ἕνα ὀλοκληρωμένον σκοπὸ. Ἔτσι, παρουσιάζεται, γιὰ ὑπέρτατη ἀλήθεια, ἡ θεωρία, ὅτι τὸ σῦμπαν πού ἐπήγασε ἀπὸ νοητικὴ ἐνέργεια, εἶναι καθ' ἑαυτὸ χωρὶς νοῦν. Ὅτι ὁ λόγος ὁ δημιουργικὸς τῆς προσωπικότητος δὲν εἶναι τίποτε

ἄλλο παρὰ ἕνας ἀνεμοστρόβιλος... Τί κρίμα! Τὰ ἀεροπλάνα μας δὲν κατώρθωσαν νὰ μᾶς φέρουν οὔτε μιὰ ἴντσα πλησιέστερα πρὸς τὴν εἰρήνην. Οἱ οὐρανοξύστες μας οὔτε μιὰ ἴντσα πλησιέστερα πρὸς τὸν οὐρανόν. Καὶ ὅλο τὸ χρῆμά μας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ψυχὴν μας. Μᾶς λείπει ὁ Θεὸς καὶ μόνο μὲ τὴν προσευχὴν ἠμποροῦμε νὰ τὸν βροῦμε. Γιὰ νὰ τὴν καταλάβομε ὁμῶς τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Πλάστη, σὰν πηγὴν δυνάμεως, μὰ καὶ σὰν πολιτιστικὴ ἀξία, χρειάζεται ἕνα ξαναζωντανεμα τῆς πίστεως.

Ποιὰ σχέσι εἶχε ἀρὰ γε μὲ τὴν προσευχὴν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας; Στὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του «Ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ προσευχή» ὁ G. Buttrick γράφει: Δὲν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε τὴν προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ ζωὴν του καὶ νὰ τὴν ἐξετάσωμε σὰν κάτι πρόσθετον. Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον. Ἡ προσευχὴ ἦταν τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασί ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς του. Ὅλη ἡ ἐπίγεια ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶχαν, σὰν τὰ ποτάμια, τὴς μυστικὰς πηγὰς τοὺς ἐκεῖ ἐπάνω στοὺς λόφους, ὅπου γονατιστὸς προσευχόταν. Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία του σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς προσευχῆς, πού συχνὰ ἐπανερχόταν σ' αὐτό, εἶναι γεμάτη πλοῦτον καὶ ποικιλίαν. Σοῦ θυμίζει ἀλλεπάλληλα κι' ἀρμονικὰ χτυπήματα καμπάνας. Οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐργάζωνται, νὰ σκέπτονται, νὰ ἀγρυπνοῦν, νὰ συγχωροῦν καὶ παρὰλληλα νὰ προσεύχωνται. Κι' ὅταν πονοῦν καὶ ὑποφέρουν, πάλι νὰ προσεύχωνται. Νὰ ἐπιμένουν στὴν προσευχὴν.

Γιατί αὐτὴ ἡ ἀπαίτησις; Μήπως γιατί δὲν ἐκτιμοῦμε ὅτι εἶναι εὐθηνὸν καὶ ἀποκτᾶται εὐκόλως; Μήπως γιατί ἡ προσευχὴ εἶναι μιὰ μεγάλη τέχνη; (Ἡ μουσικὴ π. χ. θέλει ἐπίμονον καὶ μακρὰ ἀσκησὴν καὶ τὰ δῶρα τῆς ἀνήκουον σ' ἐκείνους, πού πειθαρο-

χημένα τήν καλλιεργούν. Ἔτσι καί στό ζήτημά μας. Δέν εἶναι δυνατόν νά εισδύσῃ κανείς στούς θησαυρούς τῆς προσευχῆς μέ τήν τυχαία αἴτησι ἑνός τυχαίου μυαλοῦ). Μήπως γιατί μέ τήν ἐπιμονή οἱ φωνές μας ξεγανθίζονται; Μήπως γιατί ἡ προσευχή εἶναι μιὰ φιλία; Μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ὁ φίλος ἀποκτᾶται μέ τήν ὀμιλία καί τὴ σιωπή, μέσα στοῦ μοίρασμα τῆς χαρᾶς καί τῶν κινδύνων, μέσα στήν ἀμοιβαία ἀνακοίνωσι σκέψεων καί συναισθημάτων. Ἡ μιὰ καρδιά ἀνοίγεται στήν ἄλλη κι' ἔτσι ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη χαλκεύεται εὐχάριστα καί ἀβίαστα. Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τὴ μοναδική καί ὑπεράνω χρόνου Φιλία. Ἀναπτύσσεται μέ τὴ συχνή ἐπαφή, τὶς συναντήσεις, τὸ δόσιμο τοῦ ἑαυτοῦ μας στό Θεό.

Πολὺ ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ δύο κεφάλαια τοῦ βιβλίου, πού ἀναφέρονται στό πρόβλημα τῆς προσευχῆς, ὑπὸ τὴν μορφὴ τῆς αἰτήσεως (The Problem of Petitionary Prayer-Petitionary Prayer and Natural law). Ἡ προσευχή ὡς αἴτησις εἶναι μιὰ ἀνάγκη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πόσο ὁμως ἀνεξερευνήτες εἶναι οἱ θεῖες βουλές ἐν σχέσει μέ τὶς ἀπαντήσεις στὰ αἰτήματά μας! Πολλές φορές παίνομε θετικὴ ἀπάντησι, σύμφωνη μέ τὰ αἰτήματά μας. Καί ἄλλοτε πάλι ἡ ἀπάντησις εἶναι ἄρνησις νά μᾶς δοθῇ ἐκεῖνο πού ζητήσαμε. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι λογικὸ καί φυσικόν. Ἄν δὲν ὑπῆρχε «γνώφος καὶ σκότος κύκλω αὐτοῦ» κι' ἂν δὲν ἔκρυβε μυστήρια ὁ Ἵπέρτατος Νοῦς, τότε δὲν θὰ ἦταν Θεός. Κι' ἂν ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι καταλαβαίναμε κάθε «ὄχι» Του καί κάθε «ναί» Του, τότε δὲν θὰ εἴμαστε ἄνθρωποι. Ἐμεῖς βλέπουμε τὸ Θεό, ὅπως ἀκριβῶς ἓνας ναύτης θὰ ἔβλεπε ἀπὸ πολὺ μακρὰ ἓνα ἀκρωτήριο, πότε μέ λιπακάδα καί πότε μέ καταιγίδα, ἓνα μικροσκοπικὸ ὄρατό σημεῖο ἑνὸς ἀπέραντου ἀγνώστου. Ἄν σὲ ὅλα τὰ αἰτήματά μας παίρναμε καταφατικὴ ἀπάντησι, δὲν θὰ μπορούσαμε νά Τὸν λατρεύουμε, γιατί «αἱ ὁδοὶ του» εἶναι πολὺ πῦρ ψηλὰ ἀπὸ τὶς δικές μας. Ἄλλὰ καί ὅταν μερικὰ αἰτήματά μας εἰσακούωνται, μᾶς γεμίζει ἐκπλήξεις τὸ ἔλεός Του. Καί γίνεται γιὰ μᾶς ἀφθαστὴ εὐφροσύνη, καταφυγή, ζωή.

Τὸ καλὸ τοῦ πλησίον μας εἶναι δυνατόν νά τὸ ἐξαργᾶ ὁ Θεός ἀπὸ μᾶς; Βαρειὰ ὑποχρέωσις πού μᾶς βαραίνει καί μᾶς φοβίζει. Ἄλλὰ γιατί νά μᾶς φαίνεται παράξενο ὅτι ὁ Θεός μᾶς ἐπιβάλλει ἓνα τέτοιο φορτίο ἀγάπης; Ρωτάει ὁ συγγραφεὺς στό κεφάλαιο «Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπὲρ τῶν ἄλλων προσευχῆς». Ἡ εὐθύνη εἶναι σοβαρὴ καί ὑπέροχη. Ὁ Θεός ἐπιφορτίζει τὸ καλὸ τοῦ πλησίον μας στή σκέψι καί τὴ φροντίδα τῆ δικῆ μας, στήν ἐφευρετικότητά τῆς ἀγάπης μας. Γιατί νά μὴν κάμη τὸ ἴδιο καί μέ τὶς προσευχές μας; Καί τοῦτο γιατί ἐπιμένει στήν ἀνάγκη νά αὐξάνη ἡ ἀγάπη. Ἔτσι ἔχει ρυθμίσει τὰ πράγματα, ὥστε νά ζοῦμε τὶς ἡμέρες μας σὲ ἀμοιβαία σύνδεσι καί ἀλληλοεξάρτησι. Αὐτὸ εἶναι καί τὸ βαθύτερο νόημα τῆς συμπαθείας. Συμπάθεια σημαίνει, ὄχι μόνο τὸ νά συμμερίζεσαι τὸν πόνο τοῦ διπλανοῦ σου θεωρητικὰ, ἀλλὰ νά στέκης δίπλα του καί νά τὸν βοηθῆς ἔμπρακτα. Ἄλλὰ πῶς θὰ γίνη αὐτὸ χωρὶς τὴν προσευχή; Γιὰ νά δοῦμε μιὰ νέα τάξι στὴ γῆ, τονίζει ὁ συγγραφεὺς, πρέπει νά αἰσθανθοῦμε τὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων προσευχὴ σὰν ἀποστολή.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τῆς σχέσεως πίστεως καί προσευχῆς. Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ Χριστιανοῦ μέ τὸ Θεὸ φωτίζει, δυναμώνει, ἀγνίζει τὴν πίστι. Ὅσάκις προσευχόμεσθε, ἡ πίστις μας προφυλάσσεται ἀπὸ δυὸ ἀκρότητες, ἀπὸ τὴν εὐπιστία καί τὴν ὑπερηφάνεια καί γίνεται ἀληθινὴ, ὀρθή. Ἀκόμη περισσότερο ἡ προσευχὴ δίνει στήν πίστι τὴν ἡρεμὴ ἐμπιστοσύνη, τὴν περίοδο τῆς ἐπιώσεως, πού εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νά φθάσῃ ἡ ὥρα πού ἡ ἀναζητήσις θὰ γίνη πεποίθησις.

Ἡ προσευχὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἡ κεντρικὴ πρᾶξις τῆς πίστεως. Μ' αὐτὴν πορεῖς νά μιλάς μέ τὸν Δοτήρα τῆς ζωῆς μέ λόγια, μέ σιωπὴ, μέ ζωηρὲς ἐπιθυμίες, πού τὸ στόμα μπορεῖ νά μὴ πρόφερε ποτέ. Ἐκεῖνος ὅλα τ' ἀκούει, μ' ὅποιο τρόπο καί νά Τοῦ τὰ πῆς.

«Μίλησέ του σύ, γιατί σ' ἀκούει καί πνεῦμα μέ πνεῦμα ποροῦν ν' ἀνταμωθοῦν. Ἐκεῖνος εἶναι πῶ κοντὰ κι' ἀπ' τὴν ἀναπνοή σου, πῶ κοντὰ κι' ἀπὸ τὰ πόδια ἢ τὰ χέρια σου».

λέει χαρακτηριστικά ο Τέννυσον.

Ο περιορισμένος χώρος ενός άρθρου δεν μᾶς επιτρέπει να ἐπεκταθοῦμε στις ἀπόψεις που ἐκτίθενται στα κεφάλαια «Προσευχή, φαντασία και σκέψις», «Προσευχή, μνήμη και ὑποσυνείδητον», «Προσευχή, ἔνστικτον και ἐλατήρια», «Προσευχή και συνείδησις» ὅπου ἐξετάζεται ἡ προσευχή ἀπό ψυχολογικῆς ἀπόψεως και ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ ἕνα «ταξίδι ἐξερευνησεων» ὅπως τὸ ὀνομάζει, γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴ σχέση τῆς προσευχῆς μετὰ τὴ μνήμη, τὴ φαντασία, τὴ σκέψι, τὴν προσοχή κ.τ.τ. Στα κεφάλαια αὐτὰ τονίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφεὴ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ προσευχή χαρίζει ἀνακούφισι και θεραπεία σὲ ψυχικὲς καταστάσεις καταθλίψεως και δίνει στὸ ὑποσυνείδητο τὴ χαλάρωσι ἐκείνη πού τοῦ εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ ἐνεργῇ δημιουργικά.

Ἄλλὰ μήπως και στὴ σκέψι και τὴν κρίσι δὲν χρησιμεύει ἡ προσευχή σάν φῶς, πὺν διαλύει τὰ σκοτάδια και δίνει ἐμπνεύσεις και κατευθύνσεις φωτεινές; Νύχτα ὀλόκληρη προσευχήθηκε ὁ Κύριος, πρὶν νὰ διαλέξῃ τοὺς μαθητὰς του. Ἡ κρίσις εἶναι τυφλὴ χωρὶς τῆς προσευχῆς τὸ φῶς. Ἄς θυμηθοῦμε ὅμως και τὴν περιήρημη ἐκείνη φράσι τοῦ Ἰησοῦ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Πάθος του «Ἐγείρεσθε ἄγωμεν» πού δήλωνε τὴ σταθερὴ κι' ἀμετάκλητη ἀπόφασί του νὰ ὑποστῇ τὴν ὑπέροτατη θυσία. Πότε διετυπώθη ἡ ἀπόφασις αὐτὴ τῆς πρὸς τὸν Γολγοθᾶ πορείας; Ὅτερα ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀγωνιώδη ἐκείνη και μνημιώδη προσευχὴ στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ. Ἔτσι γίνεται πάντοτε. Γιὰ νὰ εἶναι πετυχημένες και σωστές οἱ μεγάλες ἀποφάσεις στὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς μας, πρέπει νὰ ἔχῃ προηγηθῇ ἔντονη και θερμὴ προσευχή. Καὶ ἂν αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα ἔχῃ ἡ προσευχὴ στὶς νοητικὲς και βουλευτικὲς ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λιγώτερα και στὴ συνείδησι, πού κι' αὐτὴ χάρις στὴν προσευχὴ μορφώνεται, ἀσκεῖται, ἀνανεώνεται.

Στὸ κεφάλαιο ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν προσευχὴ ὑπὸ τὴ μορφὴ τῆς εὐχαριστίας, γράφει: «Ἡ ἐρώτησις, γιατί οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται εὐγνωμοσύνη μπροστὰ στα μεγαλεῖα τοῦ οὐρανοῦ και τῆς

γῆς και ξεσποῦν σὲ προσευχὲς εὐχαριστίας και δοξολογίας, μοιάζει μετὰ τὴν ἐρώτησι, γιατί ψάλλουν τὰ πουλιὰ. Εἶναι στὴ φύσι τους. Τὰ πουλιὰ δὲν ἠμποροῦν ν' ἀρνηθοῦν τὴ φύσι τους. Τὸ ἴδιο κι' οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε νὰ κάνουν. Νὰ μὴν ἀρνοῦνται ποτὲ τὴ φύσι τους, ξεχνώντας τὴν εὐχαριστία στὸ Δημιουργό τους. Ὁ αἶνος κι' ἡ δοξολογία εἶναι τὸ πλουσιώτερο δῶρο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ ὑψίστη τέχνη. Ἄλλωστε πῶς μπορεῖς νὰ μὴ δοξολογῆς και νὰ μὴ εὐχαριστῆς, ὅταν σὲ κάθε στιγμὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς ψηλαφῆς τὸν Αἰώνιο; Ἡ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ πολλοὺς ἄλλους εὐχαριστία εἶναι τὸ ἀντίδοτο τῆς κοινωνικῆς πικρίας. Ἡ προσευχὴ ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια εἶναι Κοινωνία. Γενικώτερα χωρὶς τὴν ἐπικοινωνία μετὰ τὸ Θεό, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τυφλός. Τὸ ὀπτικὸ νεῦρο εἶναι ἕνα τόσο δὰ πραγματάκι. Καὶ ὅμως εἶναι ἕνα πολυτιμώτατο ὄργανο. Χάρις σ' αὐτὸ βλέπουμε τὸν ἥλιο, τὰ ἄστρα, ὅλα τὰ θαυμάσια τῆς γῆς. Ἄν μᾶς λείψῃ αὐτὸ τὸ νεῦρο, χάνουμε τὴν ἀπόλαυσι ὅλης τῆς ὀμορφιάς πού μᾶς περιβάλλει. Ἡ προσευχὴ εἶναι τὸ ὀπτικὸ νεῦρο τῆς ψυχῆς. Γιατί νὰ τὸ κόβουμε και νὰ τὸ ἀχρηστεύουμε;

Ἐπειτα ποῶς μπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ ἐποχὴ μας βασανίζεται ἀπὸ ἕνα αἶσθημα βαθειᾶς νοσταλγίας και μονώσεως; Εἶν' ἀλήθεια πῶς σπάνια τὸ ὁμολογοῦμε αὐτὸ τὸ κακό, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ συμπτώματά του εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ κρύψουμε. Νὰ μερικὰ δείγματα: Μᾶζες ἀνθρώπων πού πασχίζουν μετὰ ἀπεγνωσμένες προσπάθειες νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τοὺς φόβους των και δὲν αἰσθάνονται σύνδεσμο μετὰξὺ τους, ἀκριβῶς γιατί δὲν ἀναγνωρίζουν κανένα σύνδεσμο μετὰ τὸ Θεό· πολιτεῖες τραγελαφικὲς στὴν ἐπίδειξι πλοῦτου και ποταπῆς φτώχειας, λαμπρὲς μαζί κι' ἀποκρουστικὲς χτυπητὲς παραφωνίες στὴ μουσικὴ μας και ἀκόμη χειρότερες ἀσυμφωνίες στὸ θέμα τοῦ ἀνθρώπινου μόχθου· μελαγχολικὲς τέρψεις, μέσα στὶς ὁποῖες ζητᾶμε μᾶς στιγμῆς ἀνάπαυλα ἀπὸ τὴν κρυφὴ ψυχικὴ μας ἐρήμωσι· ἔπειτα ἡ ὀλονὲν ἐπεκτεινομένη φρικτὴ ἐπίδημιᾶ τῶν νευρικῶν ἀσθενειῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ συμπτώματα μᾶς τραγικῆς και ἀνησυχητικῆς μονώσεως. Ἐχουμε μπρο-

στά μας τὸ ἀτέλειωτο κενὸ τῆς ἐκτάσεως τοῦ κόσμου. Καὶ πέρα πέρα ἀπ' αὐτό;

Τί τὰ θέλετε. Στὴν προσευχή, ποῦ εἶναι τὸ πέταγμά μας κοντὰ στὸ Θεὸ διὰ τῆς πίστεως, βρίσκεται ἡ ὑπερνίκησις τῆς βαθεῖας μας νοσταλγίας. Τὸ πλησίασμά μας κοντὰ στὸν Πατέρα ἐξουδετερώνει αὐτὸ τὸ βασανιστικὸ αἶσθημα τῆς νοσταλγίας τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Ἐφ' ὅσον ἡ προσευχή εἶναι μετάδοσις ὑγείας στὸν ψυχικὸ μας ὄργανισμό, ἐφ' ὅσον εἶναι ὁ σφυγμὸς τῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον εἶναι φίλια μὲ τὸν «Ἰδεώδη Σύντροφο», κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τοῦ William James, ἐπιτακτικὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ τὴν αἰσθανθοῦμε σάν φῶς καὶ σάν δύναμι. Ἀπάντησι καὶ λύσι στὰ προβλήματα μας δὲν θὰ βροῦμε, ἀν δὲ καταφύγουμε στὶς πρωταρχικὰς Πηγὰς τῆς Καλωσύνης, γιὰ νὰ ξεδιψάσουμε. Πῶς θὰ θεραπευθῇ ἡ νοσταλγία τῆς ψυχῆς, ἡ τρομερὴ μόνωσις τῆς γῆς; Ἄλλη ἀπάντησις δὲν ὑπάρχει, ὥσπου νὰ δοῦμε τὸ Σπιτικό μας

(Home) καὶ ν' ἀκούσουμε ἀπὸ μακρὰν τὴ γλυκεῖα φωνή, ποῦ θὰ μᾶς καλωσορίξῃ!

Καινούργια γῆ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὴν προσευχή, ποῦ εἶναι ἡ καρδιά τῆς θρησκείας.

Τελειώνοντας τὴ μελέτη τοῦ βιβλίου τοῦ Buttrick ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται ἓνα αἶσθημα βαθεῖας ἀνακουφίσεως, ἓνα αἶσθημα ξεκουράσματος καὶ γαλήνης. Δὲν εἶναι ἓνα βιβλίον σὰν τὰ πολλὰ ἢ «Προσευχή». Εἶναι ἓνα βιβλίο-καταστάλαγμα πείρας καὶ ζωῆς. Εἶναι ἓνα βιβλίον, ποῦ διαβάζοντάς το πλουτίζεσαι, μορφώνεσαι, χαίρεσαι τῆς ἐρεῦνης τὴν ἱκανοποίησι, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχικῆς ἀνατάσεως τὴ χαρά. Ζῆς ἔντονα τὴν μετάγγισι πνευματικῆς ὑγείας καὶ δυνάμεως, ποῦ γίνεται στὸν ἐσωτερικὸ σου κόσμον. Ἀνεβαίνεις πάνω ἀπὸ τὶς ἔννοιες καὶ τὶς μικρότητες τῆς καθημερινῆς ζωῆς στοὺς κατακάθαρους κ' ἀτέραντους ὀρίζοντες τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ζωῆς.

ΦΟΙΒΗ ΣΤΕΦΑΝΑ

ΣΕ ΤΕΤΟΙΑ ΟΝΕΙΡΑ ΣΕ ΕΙΔΑ

Κάπως ἄλλοιῶς σ' εἶδα, μικρὲ μου Ἄδελφέ.
Δὲν σ' εἶδα ῥέπι-σνόμπ, σκλαβάκι μᾶς ἀνιάτης
ἀνίας.

Δὲν σ' εἶδα ἵπνοβάτη σὲ πλατείες μὲ ἰκρίσματα..
Κορμὶ σκυφτό, ἀσθενιζό' μὲ τὸ μεγάλο ἐρώτημα
τὸ δῦο φορὲς διαβολικό:
«Νὰ ζῆ κανεῖς; ἢ νὰ μὴ ζῆ;»

Δὲν σ' εἶδα σάν ἀγρίμι σὲ μαιάνδρους ἀγωνίας...

Κάπως ἄλλοιῶς σ' εἶδα, μικρὲ μου Ἄδελφέ:
Μ' ὄψη στραμμένη πρὸς τὸ φῶς.

Ἐλεύθερον

σάν τὸ νοτιά στῆς γῆς τὸ ἀσύννογο,
σάν τ' ἀφρισμένα κίματα,
σάν...-πολυπικραμένε μου ἀδελφέ-σάν τὰ λευκά
πουλιά τῆς αὐγῆς.

Ἐγὼ τὸ ξέρω'

μόνο σὺ δὲ ξέρω ἀν τὸ ξέρεις: Εἶσαι Ἄνθρωπος,

ἓνας μικρὸς ποιῆσις ἐξοριστος ἀπ' τὴ μεγάλη
σου Πατρίδα.

Ἄσ' δὲν εἶσαι ἐπὶ ἓνα «κομμάτι» πέμπτο, δέκατο
κεφάλι, ἅς ποῦμε, μᾶς ἀγέλης...

Εἶσαι

Ἄνθρωπος.

Κάπως ἄλλοιῶς σ' εἶδα, μικρὲ μου Ἄδελφέ:
Σὲ πολιτείες ἀτάσπρες, πόλεις ἀνθρώπων...
ποῦ ἓνας δίσκος γίγαντας,

Ἦλιος παγκόσμιος,

νὰ καθρεφτίζει κήπους μὲ χαμόγελα...

Σὲ τέτοια όνειρα σὲ εἶδα:

Σὲ φάμπριζες, σὲ βοσκοτόπια... Στεριανό,
θαλασσινό

στὸν ἅγιο μόχθο σου μὰ ἐλεύθερο,
παντοῦ ἐλεύθερο

σάν τὰ λευκά πουλιά στὴν γαλάζια αἰθρία.
Νὰ συντονίζεις τὸ τραγοῦδι σου, τῆς προζοπῆς
τοῦ Κόσμου,

στὴν Διεθνή

τοῦ ἐπὶ γῆς

Εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΑΜΑΡΤΩΛΗ

“Ανοιξε δειλά τὸ δελτάριο—τὸ εἶχε τσακίσει στὰ δύο γιὰ νὰ χωρέσει στὸ πορτοφολάκι της—καὶ μού τὸ ἔδειξε σάν νὰ παρουσίαζε τὴν ταυτότητά της:

«Ἀξιότιμος Κυρία,

Παρακαλείσθε ὅπως διέλθῃτε ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐκ τοῦ γραφείου μου, πρὸς τακτοποίηση ὑποθέσεώς σας, σχετικῆς πρὸς τὴν μίσθωσιν τῆς ἐν Ἐνω Δάφνη κατοικίας, ἄλλως... κλπ. κλπ.»

—Μὲ καλέσατε γιὰ τὰ νοίκια;

Συνήντησα τὸ βλέμμα της μὲ δυσκολία. Τὸ ἔνα τῆς μάτι ἔδειχνε νὰ εἶναι γυάλινο. Θυμήθηκα τὴν ὑπόθεσιν.

—Ἄ, μάλιστα... Καθῆστε!

Ἦταν μιά ἀπλὴ γυναίκα τοῦ λαοῦ, σαράντα-σαρανταπέντε χρονῶν. Νοκάρια σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ τρία δωμάτια μᾶς αὐτῆς-πολυκατοικίας, στὴν Ἐνω Δάφνη. Τὸ πραγματικὸ τῆς ὄνομα δὲν ἦταν γνωστὸ. Ζοῦσε στὸ δωμάτιο μὲ ἕναν ἐργάτη πὸν δὲν φαινόταν νὰ εἶναι νόμιμος ἄντρας της. Καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης ἔκοβε τὶς ἀποδείξεις (ὅταν ἔκοβε) σὲ ἕνα ὄνομα πὸν δὲν ἤξερε σὲ ποιὸν ἄντρα ἀντιστοιχοῦσε.

—Ὁφείλετε δεκατέσσερα νοίκια στὸν ἰδιοκτῆτη σας...

Ἔσπευσε ἀδίστακτα νὰ τὸ παραδεχθῇ.

—Μάλιστα, κυριέ μου, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι ἀλλὰ μᾶς ἔτυχαν βάσανα... Ἀρρώστησαν τὰ δύο μου κορίτσια, πὸν δουλεύουν στὸ ἐργοστάσιο, ἔμεινε κ' ὁ ἄντρας μου χωρὶς δουλειὰ καὶ μαζεύτηκαν τὰ νοίκια... Εἴμαστε ὀκτὼ στόματα...

Κάπως προκατειλημμένος γιὰ τὶς ἐξηγήσεις αὐτές, συνέχισα μὲ «ὑπερησυχὰς» ὕψος:

—Ξέρετε, πρέπει νὰ μᾶς δηλώσετε πόσοι καὶ ποιοί μένετε στὸ δωμάτιο, τὰ εἰσοδήματά σας τοῦ προηγούμενου ἔτους καὶ ἔαν ἀπεκτήσατε σεις ἢ οἱ σύνιοικοί σας ἰδιόκτητον οἶκον ἐν Ἀθήναις...

Ἡ γυναίκα γέλασε μὲ τὴν οὐτοπία τοῦ τελευταίου ἐπισημοῦ ἐρωτήματος.

—Ἀστειεύεσθε; Ἰδιόκτητη οἰκία!... Ἄς εἴχαμε ἕνα κεραμίδι!

Ἔπειτα, ἀπαντῶντας στὶς ἄλλες ἐρωτήσεις, ἄρχισε μιά ἀσυνήθιστη ἀπαρίθμηση:

—Μαζί μου μένουν οἱ δύο κόρες μου ἀπὸ τὸν πρῶτο μου ἄντρα πὸν πέθανε στὴν Κατοχή. Δεκαεφτά καὶ δεκαοχτὼ ἐτῶν. Δουλεύουν σὲ κλωστήριο. Ἔπειτα ὁ Μιχαλάκης μου δεκατριῶν... Βοηθαίει σὲ ἕνα κορυεῖο καὶ κάτι βγάξει. Ὁ Μιχαλάκης εἶναι ἀπὸ τὸν δεύτερο. Ἔπειτα ἔρχονται ἄλλα δύο ἀγοράκια, ἕννεα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν, ὁ Ἄντρεας μου καὶ ὁ Νίκος μου. Πηγαίνουν σχολεῖο τὰ καυμένα... Καὶ τελει-

ταῖα ἡ Ἀθηνούλα μας δύο χρονῶν. Τὰ δύο ἀγοράκια καὶ ἡ Ἀθηνούλα εἶναι ἀπὸ τὸν πρῶτο μου ἄντρα...

Ἔμαθα τώρα νὰ παρακολουθῶ τὶς ἀπαντήσεις της κυττῶντας τὸ πραγματικὸ τῆς μάτι. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ μάτι, κάθε πὸν ἡ γυναίκα ἐδήλωνε τὰ παιδιὰ της, μὲ τ' ὄνομά τους καὶ τὸ θερμὸ ἐκεῖνο «μου» στὸ τέλος—ὁ Ἄντρεας μου, ἡ Ἀθηνούλα μου—ἔβλεπα μιά δυνατὴ λάμψιν στοργῆς καὶ χαρᾶς.

Ἔφτασα στὸ δύσκολο σημεῖο:

—Ὁ ἄντρας σας πῶς λέγεται;

Ἐκπύταξε κάτω. Ἔπειτα εἶπε ἕνα ὄνομα, διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πὸν ἔξαμα γιὰ δικὸ τῆς.

Σταμάτησα τὸ γράψιμο, σήκωσα ἀργὰ τὸ κεφάλι καὶ τὴν κύτταξα μὲ ἀπορία.

Κατάλαβε τὴν σιωπηλὴ ἐρώτησί μου καὶ ψέθυσε:

—Δὲν ἔχομε βάλει ἀκόμα στεφάνι...

—Τὸ ὄνομά σας εἶναι τοῦ δευτέρου;

—Οὔτε...

Μικρὴ παῖσι.

Σὲ λίγο μού ἐξήγησε τὸ δράμα ἐκεῖνου τοῦ οπιτιοῦ:

—Ὁ πρῶτος πέθανε στὴν Κατοχή πρὶν μὲ στεφανωθῇ... Ὁ ἄλλος μὲ ἐγκατέλειψε, μὲ τὸν Μιχαλάκη μου μορῶ, κ' ἔφυγε... Τί νὰ κάνω; Εἶχα τρία παιδιὰ νὰ φροντίσω, νὰ θρέψω... Ἐτούτος, ἦταν ἔρημος σάν κ' ἐμένα κ' ἀνεμοδαρμένος. Ἀγάπησε καὶ τὰ ἄλλα μου παιδιὰ, σάν δικὰ του...

Τὰ μάτια της—θάλαγες κ' αὐτὸ τὸ ψεύτικο ἀκόμη—ἐγέμισαν στοργῆ:

—Ἄ, κυριέ μου... Τὰ πονῶ πολὺ τὰ παιδιὰ μου...

Σταμάτησε, κατάπιε τὸ σάλιο της καὶ ἀπολογηθῆκε σάν νὰ μιλοῦσε σὲ ὅλη τὴν κοινωνία: Ἀφοῦ τὰ ἔφερα στὸν κόσμο πρέπει ν' ἀγωνιστῶ γι' αὐτὰ... Δὲν εἶναι ἔτσι; Δὲ θέλησα ἐγὼ νὰ τὰ σκοτώσω πρὶν γεννηθοῦν ὅπως μὲ συμβούλεψαν νὰ κάνω... Φοβήθηκα τὸ Θεό...

Ἔσκησα πάλι στὰ χαρτιά μου καὶ ἐσημείωσα τὸ σωστὸ ὄνομά της: Μαρία θυγάτηρ τοῦ Β... Δὲν ὑπῆρχε κατὰ νόμον σύζυγος...

Ἐστύπωσα δύο-τρεις φορὲς τὶς τελευταῖες σημειώσεις μου, ἀφηρημένος. Γιατὶ ὁ νοῦς μου πέταξε γιὰ μιά στιγμὴ στὴν Ἐνω Δάφνη, στὸ δωμάτιο μὲ ἐκεῖνα τὰ ἔξι παιδιὰ. Καὶ αἰσθάνθηκα τὴν ἀνάγκη νὰ πῶ κάτι πὸν δὲν ἦταν «ὑπερησυχὰς» ἐρώτησις:

—Εἶναι τὰ παιδάκια σας ἀγαπημένα;

Τὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας ἀνθῆσε πάλι.

—Ἄ, εἶναι πολὺ ἀγαπημένα ὅλα... Νὰ τὰ δῆτε κύριε πὼς κάνουν ὅλα γιὰ τὸ μικρότερο, τὴν Ἀθηνούλα... Τρελλαινόνται!

Ἔπειτα, μὲ κῦτταξε ἱκετευτικά καὶ εἶπε:

—Μὲ συγχωρήτε πού σᾶς παίρνω τὴν ὥρα σας ἀλλά, κύριέ μου, ἤθελα τώρα νὰ σᾶς κάνω μὰ θερμὴ παράκλησι...

Ἐσκέφθηκα ὅτι θὰ ζητοῦσε νέες διευκολύνσεις γιὰ τὰ καθυστερούμενα ἐνοίκια. Ἀλλὰ αὐτὴ εἶχε ἄλλες ἀνησυχίες, ἀνώτερες.

—Εἶσθε τώρα πληρεξούσιος τοῦ νοικοκύρη ἔμαθα... Ξέρετε, ἄδειασε πλάι στοῦ δικό μας ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλλα δωμάτια. Καὶ ζητᾶ νὰ τὸ νοικιάσῃ μὰ κοπέλλα γνωστὴ στὴ γειτονιά μας. Σᾶς ἱκετεύω ὅμως, μὴν ἀφήσετε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν αὐλὴ μας αὐτὴ ἡ δυστυχημένη. Δὲν στέκει αὐτὸ τὸ κορίτσι καθόλου καλά. Ἔχει πάρει τὸν κακὸ δρόμο... Θὰ γίνῃ καταγώγιο ἢ αὐλὴ μας...

Κατέβασε τὸ βλέμμα καὶ συνέχισε μὲ ταπεινῶσι:

—Θὰ μοῦ πῆτε τώρα, «εὐὸ ἔχεις ζήσει χωρὶς στεφάνι μὲ τρεῖς ἄντρες καὶ θὰ μιλήσῃς γιὰ ἠθική;» Τὸ ξέρω κύριέ μου, ἐγὼ εἶμαι μὰ ἀμαρτωλὴ. Προτίμησα ὅμως νὰ ἔχω μὰ οἰκογένεια, νὰ μὴ βγῶ στοῦ δρόμο... Ἄς εἶναι, δὲν κατηγοροῦ κανένα. Κι' αὐτὸ πού σᾶς λέω τώρα τὸ λέω γιὰτὶ ἔχω κορίτσια μεγάλα καὶ τρέμω... Νὰ μὴν ἔχουν τὰ παιδιά μου μέσα στοῦ σπῆτι μας—μὴν αὐλὴ εἶμαστε— ἕνα πειρασμό, ἕνα κακὸ παράδειγμα. Πρέπει νὰ προσπατέψω τὰ παιδιά μου ἀπὸ τὸν κίνδυνο, νὰ τὰ βοηθήσω νὰ γίνουν αὐτὰ καλοὶ ἄνθρωποι!

Σηκώθηκε ἀπὸ τὴν καρέκλα της, τελειώνοντας:

—Αὐτὴ τὴν παράκλησι ἤθελα νὰ σᾶς κάνω...

Ἄσιν ἀφορᾶ τὰ νοίκια...

Ἄνοιξε τὸ τσαντάκι της, ἔβγαλε καὶ ἄφησε στοῦ γραφεῖο ἕνα ποσόν:

...Τώρα πού δουλεύουν πάλι καὶ τὰ κορίτσια θὰ φέρνομε ἀπὸ δύο νοίκια κάθε μῆνα... Πέστε στὸν νοικοκύρη μας νὰ μᾶς περιμένῃ, σᾶς περικαλῶ...

Ἐσκέφθηκα τί θὰ ἔκανε ὁ νοικοκύρης στὴ θέσι μου. Ἀλλὰ δὲν ἀνησυχούσα. (Ἡ ὑπομονὴ τῶν δεκατεσσάρων μηνιάτικων ἦταν κα-

λὸ σημάδι. Κι' αὐτός—ἕνας βιοπαλαιστής ἄλλως τε—θὰ μὲ καταλάβαινε).

Ἄκούμπησα τὸ χέρι μου στὰ χρήματα καὶ τὰ ἐσπρωξά ἐλαφρᾶ πρὸς τὸ μέρος τῆς γυναικας.

—Κράτησέ τα... Νὰ φέρνης ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὸ μηνιάτικο πού τρέχει. Καὶ γιὰ τὰ ἄλλα θὰ συνεννοηθῶ. Νὰ δώμε τί μπορεῖ νὰ γίνῃ... Ἐπειδὴ ἀγάπησες τόσο πολὺ τὰ παιδιά σου...

Ἡ γυναῖκα σήκωσε τότε τὰ ροζιασμένα ἀπὸ τὶς δουλειὰς χέρια της σὲ μὰ ἔντονη ἄρνησι καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἕψωσε τὸν ταπεινὸ τόνο τῆς φωνῆς της:

—Ἄ, ὄχι κύριέ μου, δὲν θέλω νὰ μᾶς τὰ χαρίσετε... Δὲν εἶναι σωστὸ αὐτὸ νὰ φᾶμε τὰ ξένα χρήματα. Μᾶς ἀρκεῖ ἡ ἐνδοκλία πού θὰ κάνῃ νὰ μᾶς περιμένῃ ὁ νοικοκύρης μας. Λίγα-λίγα θὰ μπορέσωμε νὰ τὰ ἐξοφλήσωμε ὅλα...

★

Ἀπὸ τότε, τακτικά, κάθε μῆνα ἀνοίγει ἡ πόρτα τοῦ γραφεῖο μου δειλὰ καὶ ἔπειτα μπαίνει συννεσταμένη ἡ Μαρία θυγάτηρ τοῦ Β. Κυττάζει ταπεινὰ στὴν ἐργατικὴ της παλάμη:

—Σᾶς ἔφερα τὸ τρέχον ἐνοίκιο καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ παλῆ. Καὶ πάλι σᾶς εὐχαριστῶ...

Καὶ ἡ ἀμαρτωλὴ φεύγει κλείνοντας πίσω της ἀπαλὰ τὴν πόρτα, χωρὶς νὰ πῆ τίποτε ἄλλο...

★

Ἔπειτα, ἀπὸ τὴν ἴδια πόρτα μπαίνουν στοῦ γραφεῖο μου ἄλλοι, πού δὲν τοὺς βαραίνει καμμιὰ δημόσια μομφή. Καμμιὰ φορὰ ἔχουν καὶ τίτλους: «Νηστεύω δις τοῦ Σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι...». Ἡ γὰρ τί τε-
τοιο.

Αὐτοὶ ὅμως δὲν σκέπτονται πάντοτε τοῦ ἄλλου τὸ δίκιο, ὅπως ἡ ἀμαρτωλὴ. Σκέπτονται μόνον πὼς θὰ πάρουν περισσότερα, πὼς θὰ δώσουν λιγώτερα. Καὶ ὅταν τοὺς πιάνης μὲ τὸν νόμο ἀπὸ τὸ λαμό, πληρώνουν ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ξένα λεφτὰ πού κατακρατοῦν. Καὶ πάλι κλαίγονται. Ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν ἔχουν ὅσα παιδιά ἔχει ἡ Μαρία θυγάτηρ τοῦ Β.

ΟΥΤΙΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΡΓΑΤΗΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Δὲν εἶναι καθόλου ἐκκλησιαστικόν, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου Φλέμιγγ προεκάλεσε βαθυτάτην συγκίνησιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Διότι, ὄντως, ὁ μέγας αὐτὸς μικροβιολόγος ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους σκαπανεῖς τῆς ἐπιστήμης, ἐξ ἄλλου δέ, μὲ τὴν πενικιλίνην ἔδωκεν ἕνα φάρμακον ποὺ ἐν πολλοῖς ἀποτελεῖ πανάκειαν καὶ ὅλοι μας, ποιὸς λίγο ποιὸς πολύ, ἔχομεν πάντα λόγον νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες καὶ διὰ τὴν ἄμεσον πρακτικὴν ἀξίαν ποὺ εἶχαν δι' ἡμᾶς αἱ μακροχρόνιοι ἔρευναι τοῦ ἀποθανόντος μεγάλου σοφοῦ.

Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὴ ἡ ἰδιαιτέρα ἀγάπη τὴν ὁποίαν ὁ ἐκλιπὼν εἶχε διὰ τὴν Ἑλλάδα, μᾶς ἐδόθη δὲ καὶ ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία, ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν χώραν μας, νὰ ὑποδείξωμεν καὶ ὑπομνήσωμεν τὸ χρέος τιμῆς, τὸ ὁποῖον ἔχομεν πρὸς τοιοῦτον ἐπιστήμονα καὶ ἐργάτην τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄς ὑπομνήσωμεν (καὶ χρειάζεται νὰ ὑπομνήσωμεν) τώρα καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ σοφὸς αὐτὸς ἐρευνητὴς δὲν ἦτο τοῦ τύπου ἐκείνου τὸν ὁποῖον μερικοὶ ἐφαντάσθησαν, τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή, ὁ ὁποῖος δαμάζει τὴν ἕλην, ἀλλὰ θεωρεῖ περιττὴν τοῦ πνεύματος τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐξυψώσιν. Ἀντιθέτως, ἦτο ὁ ἐργάτης τοῦ πνεύματος μὲ προσανατολισμὸν πνευματικὸν ὕψι, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν κατέστησεν ἄξιον τοιούτων ἐπιστημονικῶν ἐπιτυχιῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ ὕψις προσανατολισμὸς δὲν συνετέλεσεν ὀλίγον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἱερᾶς ὄντως προσπαθείας τοῦ μεγάλου ἀνδρός, τῆς τόσον εὐεργετικῆς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

ΠΕΙΣΜΑ ΜΕ ΣΥΝΕΠΕΙΑΝ

Μία μορφή ἀπὸ τὴν ἱεραρχίαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας προκαλεῖ τώρα τελευταίως τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν κριτικὴν τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης, διότι συνδέει τὴν πνευματικὴν δύναμιν μὲ τό, θὰ

ἔλεγε κανεὶς, τυφλὸν πείσμα, τὴν ἀναμφισβήτητον καλὴν θέλησιν μὲ τὴν ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητον ἔλλειψιν κατανοήσεως τῶν καιρῶν τοὺς ὁποῖους διερχόμεθα. Προξικεῖται περὶ τοῦ Ἰσπανοῦ καρδινάλιου Πέτρου Segura, τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Σεβίλλης καὶ πριμάτου τῆς Ἰσπανίας. Ὁ καθολικὸς αὐτὸς ἐπίσκοπος προβάλλει ὡς πρόμαχος τῆς ὑπερσυντηρήσεως, εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἰσπανίαν νὰ ἀποκληθῆ ὡς «ὁ τελευταῖος ἱεροεξεταστής», ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Βατικανὸν νὰ προκαλέσῃ ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ καρδινάλιου τούτου ἀπὸ τῆς ἐνασχήσεως τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν του καθηκόντων.

Ὁ καρδινάλιος Segura, ἡλικίας 75 ἐτῶν τώρα, εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ φανατισμοῦ ποὺ ταυτίζει τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς προόδου, ἀντίδρασιν ποὺ φθάνει εἰς μανίαν καταδιώξεως. Ἀνακαλύπτει πανταχοῦ ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μάχεται κατὰ τοῦ Φρόνκο, ὅχι διότι εἶναι δικτάτωρ, ἀλλὰ διότι κατὰ τὴν κρίσιν του, δὲν εἶναι ἐπαρκῶς καθολικὸς. Διαβλέπει εἰς τοὺς ἐλαχίστους Ἰσπανοὺς προτεστάντας ἕνα κίνδυνον κατὰ τοῦ ἰσπανικοῦ καθολικισμοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν κομμουνισμόν, τὸν πολεμεῖ μὲν μὲ ὄλας του τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν τὸν διεξάγει μὲ τὸ νὰ περιφρονῇ κάθε σκέψιν καὶ περισσότερον κάθε προσπάθειαν κοινωνικῆς βελτιώσεως καὶ μεταρρυθμίσεως. Ἀντιδρᾷ μὲ ἐπιμονὴν ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς ἐκστρατείας νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ πτωχεία ἀπὸ τὴν χώραν. «Ἡ πτωχεία νὰ καταργηθῇ; Μὰ ἡ πτωχεία εἶναι ἀρετὴ» λέγει ὁ καρδινάλιος. Ὅποτε ὁ κομμουνισμὸς... ὅταν ἔχη τέτοιους ἐχθροὺς, τί τοὺς χρειάζεται τοὺς φίλους;

Τοιαύτη ὑπερσυντηρητικὴ μανία γίνεται παρ' ὅλον τοῦτο σεβαστὴ λόγω τοῦ ὅτι προβάλλεται ἀπὸ προσωπικότητα ὄντως σεβαστὴν καὶ συνεπῆ. Ὁ καρδινάλιος Segura ὀνομάζεται ἀπὸ ὅλους «ὁ ἅγιος».

Καὶ ὅταν ὁμιλῇ, ὅπως ὁμιλεῖ, διὰ τὴν πτωχείαν τῶν ἄλλων ὡς «ἀρετὴν», τὸ λέγει αὐτὸ διότι αὐτὴν τὴν «ἀρετὴν» ἐπιβάλλει πρῶτα εἰς τὸν ἑαυτὸν του!

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟΝ

Παρ' ὅλον τοῦτο, ὁ καθολικὸς κληρὸς τῆς Ἰσπανίας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν καρδινάλιον, ὅταν οὗτος ἐπιμένῃ νὰ ἀγνοῇ τὸ τρομερὸν πρόβλημα τὸ ὁποῖον λέγεται πτωχεία καὶ δυστυχία εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἰδίως οἱ νέοι κληρικοὶ εὐρίσκουν ὅτι ἔργον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν καὶ ὄχι αἱ φωναὶ κατὰ ὑποθετικῶν ἐχθρῶν. Προτιμοῦν νὰ ἀποδυσθῶν εἰς ἀγῶνα βοηθείας τῶν πενήτων καὶ τῶν δυστυχούντων καὶ τὴν θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν δὲ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μαλάγας Herrera γίνεται μία κίνησις, ἡ ὁποία σκοπὸν ἔχει νὰ κάμῃ τὴν Ἐκκλησίαν διάκονον τῶν καθόλου δυστυχούντων — καὶ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ Ἰσπανία εἶναι πλουσία εἰς δυστυχίαν!

Καὶ τώρα ὁ παγκόσμιος τύπος, ἀφοῦ διεμαρτυρήθη διὰ τὴν δρᾶσιν, ἢ μᾶλλον διὰ τὴν ἀντίδρασιν, σημειώνει μετ' ἀνακουφίσεως, ἀλλὰ χωρὶς ἴχνος περιφρονήσεως, τὴν πῶσιν τοῦ παντοδυναμίου ἄλλοτε καρδινάλιου Segura, ὁ ὁποῖος δὲν ἠμπόρεσε νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐπιταγὴν τῶν καιρῶν.

Συγχρόνως ὅμως ἀναγνωρίζουν ὅλοι ὅτι ὑπάρχει ἓνα ἐνθαυραίνον φαινόμενον πραγματικῆς καὶ ὑγιοῦς ἀνακαινίσεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν στάσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντι τῶν σημερινῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἐκρίναμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἔπρεπε καὶ ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς τὸ φαινόμενον τοῦ καρδινάλιου τούτου, τὸ φαινόμενον Segura, νὰ προβληθῇ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ὡς ἐξόχως χαρακτηριστικὸν τῶν καιρῶν.

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥΣ

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τί πρόκειται νὰ γίνῃ διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τάξιν τῶν ἑλλήνων δικηγόρων. Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ πρότερον νὰ ἐπιχειρηθῇ διότι «ὁ κόμπος ἔφθασε εἰς τὸ χτένιν».

Γίνεται σκέψις περὶ κοινῶν ταμείων τῶν δικηγόρων Ἀθηνῶν, ἀντιστοίχως πρὸς κοινὰ ταμεία ποῦ ὑπάρχουν ἤδη εἰς τὰς ἐπαρχίας. Δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν ἐὰν ἡ ἰδέα εἶναι πραγματοποιήσιμος. Ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι, ἀνεξαρτήτως ἀν εἰδικῶς τὸ κοινὸν ταμεῖον ἠμπορεῖ ἢ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ, κατὰ πρότερον νὰ γίνῃ διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τάξιν τῶν δικηγόρων, κατὰ τὸ ὁποῖον νὰ βοηθήσῃ τοὺς νέους δικηγόρους ἰδίως. Τὸ ζήτημα εἶναι δηλ. πῶς νὰ μὴν ὑπάρχῃ δικηγόρος πενόμενος, διότι αὐτὸ εἶναι, ἀπλούστατα, ἐντροπὴ διὰ τὴν κοινωνίαν μας. Τοῦτο εἶναι κοινωνικῶς καὶ ἠθικῶς πολὺ σπουδαιότερον, παρὰ ἡ παροχὴ πλουσιωτέρων ἀμοιβῶν δι' ὀρισμένην τάξιν τῶν δικηγόρων, ἔστω καὶ τῶν ἰκανωτέρων, ἔστω καὶ τῶν καλυτέρων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον θὰ πρέπει νὰ καταβληθῇ μέριμνα, ὥστε νὰ εὐρεθῇ ἓνας τρόπος ἐξασφαλίσεως τοῦ στοιχειώδους ὀρίου συντηρήσεως κάθε ἑλλήνος δικηγόρου.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ εἴμεθα δημοκόποι, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὸ πρόβλημα δυσχεραίνεται πολὺ λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν δικηγόρων, οἱ ὁποῖοι πάλιν εἶναι πολλοὶ διότι οἱ φοιτητὰί τῆς Νομικῆς εἶναι πολλοί, καὶ αὐτοὶ εἶναι πάλιν πολλοὶ διότι... μὰ ποῦ ἄλλοῦ θὰ πᾶνε οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων μας... οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ πάλιν εἶναι πολλοί, διότι τὰ γυμνάσια εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι πάρα πολλὰ κ.ο.κ.

Ὅταν τὸ παρακολουθήσῃ κανεὶς ἔτσι τὸ ζήτημα, θὰ ἰδῇ ὅτι εἶναι κυριολεκτικῶς ἀπέραντον εἰς δυσκολίας. Ἄλλὰ μία δυσκολία ἠμπορεῖ νὰ ἀρθῇ. Ἐκεῖνη ποῦ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔχομεν ἀρχίσει νὰ μελετῶμεν αὐτὸ τὸ ζήτημα. Καὶ θὰ εἶναι μέγα τὸ κέρδος, ἀν ἀρχίσωμεν νὰ μελετῶμεν τὰ θέματα αὐτὰ καὶ ἐπὶ τέλους ἂς κάμωμεν καὶ τὰ πρῶτα λάθη τὰ ὁποῖα θὰ δώσουν τὰ πρῶτα διδάγματα!

ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θὰ ἠθέλαμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν πικρίαν πολλῶν ἀνθρώπων ποῦ πονοῦν τὸν τόπον αὐτόν, διότι ἡ προσοχὴ τὴν ὁποίαν ἀρμόδιοι καὶ ἀναρμόδιοι, πολιτευόμενοι καὶ κοινὸν γενικῶς, καταβάλλ-

λουν διὰ τὰ διάφορα σύγχρονά μας προβλήματα, ἢ προσοχή αὐτῆ... λές καὶ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Ὅσον σπουδαιότερον τὸ θέμα καὶ κρίσιμον διὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν ζωὴν μας, τόσο ὀλιγωτέρα ἢ προσοχή. Καὶ συγκεντρῶνται ἢ προσοχή ὅλων μας, ἢ εἰδησεογραφία τῶν ἐφημερίδων, ὅπως καὶ αἱ συζητήσεις εἰς τὰ καφενεῖα ἐπὶ θεμάτων τὰ ὁποῖα, εἰς τὸ τέλος - τέλος, δὲν εἶναι θέματα ζωῆς τοῦ τόπου μας, ἀλλὰ συμφερόντων κομματικῶν.

Εἶναι ἀπίστευτον πόσον ἀμελέτητοι εἴμεθα διὰ τὰ μεγάλα σύγχρονα ἑλληνικά προβλήματα. Ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς ἐλπίζει ὅτι μελετημένος εἶναι τοῦλάχιστον ὁ γείτων του, ἢ ὁ τὰδε ἀρμόδιος. Ἀποκαρδιώνεται ὅμως, ὅταν, πλησιάζων τὸν γείτονα ἢ τὸν ἀρμόδιον τὸν εὐρίσκη τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου ἀμελέτητον ὅπως εἶναι καὶ ὁ ἴδιος. Βαδίζομεν ὅλο προχειρολογῶντες καὶ τὰ πράγματα «μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα» λέγουν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ αὐτὸ νὰ ζωῆται πολὺ. Εἶναι ἐπὶ τέλους ἀνάγκη καὶ νὰ μελετηθῆ, καὶ νὰ γίνῃ συστηματικόν. Καὶ πρὸ παντὸς νὰ κεντρισθῆ καὶ νὰ καθοδηγηθῆ ἡ προσοχή μας.

Ἔπειτα ἀπὸ τὰς τόσας καὶ τόσας μεταθέσεις ποῦ γίνονται εἰς τὴν Ἑλλάδα, καλὸν νὰ γίνῃ καὶ μεταθέσεις τῆς προσοχῆς μας! Ἄς πράξωμεν ὅλοι τὰ ἄξια προσοχῆς, τὰ ζητήματα τοῦ τόπου μας καὶ τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ ἄς δεῖξωμεν τὴν προσοχήν μας καὶ εἰς τοὺς «ἀρμοδίους». Ὅσοι πονοῦν αὐτὸν τόπον ἄς δεῖξουν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἔργον των, ἀλλὰ καὶ πορισμὸν των τὴν μερίμναν διὰ τὸν τόπον αὐτόν, ὅτι ὑπάρχει μία κοινὴ γνώμη, ἢ ὁποῖα γνωρίζει νὰ παρακολουθῆ καὶ νὰ ἐλέγῃ τὴν ἀμελετησιὰ ποῦ ὑπάρχει δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ζωὴν τοῦ τόπου μας!

“ ΖΗΤΕΙΤΑΙ . . . ”

Δὲν παρακολουθεῖ ἡ παρούσα στήλη τὰς μικρὰς ἀγγελίας τῶν ἐφημερίδων. Ἄλλὰ δὲν ἀντέχομεν εἰς τὸν πειρασμὸν καὶ τὴν ἀντιγράφωμεν ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀγγελίαν. Ἴδου λοιπόν: «Ζητῶνται . . . 2) Μικρὴ ὑπηρετρία ἕως 8 ἐτῶν!»

Ἔως ὁκτὼ ἐτῶν ὑπηρετρία ζητεῖται! Ἐντροπῆ ὅμως διὰ μίαν ἐποχὴν καὶ μίαν κοινωνίαν, ἢ ὁποῖα ἐν ἔτει 1955 ἔχει ἀκόμη ὑπηρετίας ἕως ὁκτὼ ἐτῶν, αὐτῆ... δὲν ζητεῖται! Εἰς ποῖαν στήλην λοιπὸν νὰ δημοσιευθῆ μία ἀγγελία ποῦ νὰ ζητῆ ἐντροπὴν; Ἡ ποῖος νὰ δώσῃ βοήθειαν διὰ τὸ κατάντημα; Ποῖος νόμος νὰ ἔλθῃ τιμωρός, ποῖος εἰσαγγελεὺς νὰ κινήθῃ;

Καὶ ἡ ἀγγελία περὶ ἀπαράτητος, ὅπως — νὰ τὸ ἰδῆτε — οὐδένα θὰ συγκινήσῃ καὶ ἡ ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς ἀναδημοσίευσίς. Διότι καὶ ἡ συγκίνησις δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι ὄντως συγκινήσεως ἄξια, καὶ αὐτῆ εἶναι θεῖον δῶρον!

Καὶ ἄς ἰκετεύσωμεν τὸν Παντοδύναμον νὰ στείλῃ, ἐπὶ τέλους, τὸ θεῖον αὐτὸ δῶρον εἰς τὴν γενεάν μας, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τοιοῦτου εἶδους δίσχην κινδυνεύει νὰ χάσῃ κάθε τι τὸ ἀνθρώπινον!

ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ!

Μὲ ἐξαιρετικὴν χαρὰν βλέπομεν ὅτι ἤρχισεν ἡ ἐκδοσις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆ μερίμνη τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας». Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα γεγονός ποῦ πρέπει νὰ τὸ χαιρετήσωμεν μὲ ὅλην μας τὴν καρδιά. Τὶ σημαίνουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ διὰ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν καὶ περιττὸν ἴσως εἶναι νὰ τὸ εἰπῆ κανεὶς καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἄλλο τίποτε δὲν κάμνει παρὰ τὸ νὰ λέγῃ καὶ νὰ τὸ τονίζῃ. Ἡ ἐκδοσις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἓνα ἔργον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε ἤδη ἀπὸ μακροῦ νὰ εἶχε γίνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ μὴ καταφεύγωμεν συνεχῶς εἰς τὸν Migne διὰ νὰ ἔχωμεν τὰ κείμενα τῶν Πατέρων μας. Ἦδη εἰς τὴν Διακήρυξιν τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» εἶχε τονισθῆ: Τὶ θὰ ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐάν, ἐκατὸν τόσα χρόνια ποῦ εἴμεθα τώρα ἐλεύθεροι, καὶ τίποτε ἄλλο τυχὸν δὲν ἐκάναμεν, εἴχαμεν ὅμως νὰ παρουσιάσωμεν ἓνα ὥραϊον σοβαρὸν ἐκδοτικὸν ἔργον, ποῦ νὰ ἐνεφάνιζε καὶ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς βεβαίως, ἀλλὰ καὶ τὴν Παλ. καὶ τὴν Καιν. Διαθήκην καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅλα αὐτὰ ὡς «ἐκδό-

σεις Ἀθηνῶν! Θὰ ἦτο ἀπείρως φυσικώτερον ὁ πολιτισμένος κόσμος νὰ καταφεύγῃ εἰς τὰς ἐκδόσεις Ἀθηνῶν παρὰ εἰς τὰς ἐκδόσεις Λειψίας καὶ ὅ,τι ἄλλο. Καὶ μόνον λοιπὸν αὐτὸ ἐὰν εἶχε γίνεαι, ἑκατὸν τόσα χρόνια, ἢ σύγχρονος Ἑλλάς θὰ ἦτο ἀσυγκρίτως διασημότερα εἰς τὸν κόσμον ὀλόκληρον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι τώρα.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κάλλιον ἀργὰ παρὰ ποτέ! Τὴν μὲν Ἀγίαν Γραφήν τὴν ἔχομεν πλέον ἐκδιδομένην χάρις εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι ἕνα ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον περιμένει τοὺς ἐργάτας του. Διὰ τὰς ἐκδόσεις ὅμως τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ φυσικὸς ἐργάτης εἶναι ἢ «Ἀποστολικὴ Διακονία» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι πολὺ μεγάλης χαρᾶς πρόξενον, ὅτι ἀρχίζει ἢ ἐκδοτικὴ προσπάθεια, ἢ ὅποια τόσον καιρὸν καθυστεροῦσεν εἰς τὴν χώραν μας. Ἄς τονισθῇ μόνον, ὅτι πρέπει νὰ λείπῃ ἢ συνήθης παρ' ἡμῖν προχειρότης. Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἢ ἀπαραίτητος παραρασθενὴ δι' ἕνα ἔργον τεραστίας προήματι ὀλκῆς, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔλθῃ — καὶ εὐχόμεθα μὲ ὅλην μας τὴν καρδίαν νὰ ἔλθῃ — εἰς τὸ πέρασ πού τοῦ ἀξίζει!

ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΝ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ ἐπανορθώσωμεν μίαν παραλείψιν. Ἐχομεν ὀμιλήσει (πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἀξίζει, ἀλλὰ ἔχομεν ὀμιλήσει) περὶ τοῦ κατηχητικοῦ σχολείου γενικῶς, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐδόθη ἢ εὐκαιρία νὰ ἀπασχοληθῶμεν εἰδικώτερον μὲ τὰ κατηχητικὰ τῆς ἐργαζομένης νεολαίας, πού ἴσως ἀποτελοῦν τὴν συμπαθετέραν μορφήν ἐκπαιδευτικῆς προσπαθείας εἰς τὴν χώραν μας. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν τέτοια κατηχητικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἐργάζονται ἀθορυβῶς ἀλλ' ἀποτελεσματικῶς μὲ τὴν πνοιὴν τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐργαζομένης Νεολαίας». Ἡ ἐργασία γίνεται ὄχι μόνον μὲ ζῆλον καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν ἀνιδιοτέλειαν καὶ αὐτοθυσίαν, ἀλλὰ, ὅπερ ἰδιαίτερος ἀξίον προσοχῆς, καὶ μετ' ἐπιστήμης καὶ κατόπιν μελέτης καὶ μὲ πρόγραμμα

πού εἶναι ἀποτέλεσμα πολλῆς καὶ πολυπλέρου ἐργασίας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο θέλομεν νὰ ἐξάσωμεν ἐν ὄψει τῶν βοηθημάτων-μαθημάτων τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἐμπρὸς μας διὰ τὰ χριστιανικὰ μαθήματα τῆς ἐργαζομένης νεολαίας. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὁ πλοῦτος τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα βλέπει κανεὶς εἰς τὰ βοηθήματα αὐτά, εἶναι ὅμως καὶ ἐξόχως ἐνθαρρυντικὸν τὸ ὅτι καὶ ἕνα ἀπλοῦν φυλλομέτρομα ἀρκεῖ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πᾶν ἄλλο παρὰ περὶ προχειρολογίας πρόκειται. Τοῦναντίον, ὅτι προσφέρεται εἶναι καταστάλαγμα πολλῆς μελέτης. Ἐπίσης ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίον ἐξάρσεως εἶναι, ὅτι τὰ θέματα ἔχουν ληφθῆ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ σημερινοῦ ἐργαζομένου νέου, ὅπως οὗτος τὰ βλέπει εἰς τὴν κοινωνίαν. Δὲν περιέχουν κατὰ συνθήκην ἐκφράσεις, ἀλλὰ μεταδίδουν πεπονηθεῖς, αἱ ὁποῖαι προσφέρονται ἐν ἐπιγνώσει τῶν εὐθυνῶν τὰς ὁποίας ἔχει ὁποιος δίδει συμβουλὰς εἰς ἕνα νέον, πού ἐργάζεται γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ψομί του.

Δὲν ἐπιστῶμεν τὴν προσοχὴν» κανενὸς ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, διότι γνωρίζομεν πῶς ἀντιμετωπίζονται τοιαῦτα προσπάθειαι εἰς τὴν χώραν μας. Εἴμεθα ὅμως εὐτυχεῖς, διότι δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι μία τόσον καλὴ προσπάθεια, τῆς ὁποίας οἱ καρποὶ εἶναι γνωστοί, ἔχει καὶ βάθος ἐγγνώμενον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ παροδικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ περὶ ἐργασίας μελετημένης, ἢ ὁποῖα διεξάγεται μὲ σχέδιον καὶ μὲ ὅλας τὰς προϋποθέσεις τῆς μονιμότητος, τῆς διαρκείας καὶ τῆς συνεχοῦς προόδου.

ΕΡΑΝΟΙ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ἐχομεν δημοσιεύσει ἐπιστολὴν ἀναγνώστου μας, ὁ ὁποῖος παρεπονέθη ὅτι αἱ κείμεναι φορολογικαὶ διατάξεις, μὴ ἐπιτρέπουσαι τὴν ἔκπτωσιν ἐκ τῶν ἀκαθαρίστων ἐσόδων τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν ποσῶν τῶν καταβαλλομένων ὑπὲρ τοῦ ἐράνου τῶν σεισμοπλήκτων Ἰονίων Νήσων, φορολογοῦν τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης αἱ «Ἀκτίνες» διὰ τῶν «ἀπόψεων» τοῦ τεύχους τοῦ μηνὸς Μαρτίου, ἐζήτησαν μίαν ἐξήγησιν. Ἦδη ἐκλεκτὸς καὶ εἰδικὸς ἀναγνώστης τῶν «Ἀκτίνων», ὁ κ. Θ. Μερτικὸ-

πουλος, γενικός διευθυντής του Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, μᾶς ἐπιστέλλει τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν :

«Ὁ ἐπιστολογράφος ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς εἰδικῆς ταύτης πλευρᾶς, ἐνῶ τοῦτο εἶναι γενικώτερον καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῆ ἐν σχέσει πρὸς ὅλους τοὺς φορολογουμένους.

Κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν κερδῶν τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπίπτονται τὰ γενικά ἔξοδα καὶ ἐν γένει αἱ δαπάναι, αἱ ὁποῖαι εἶναι συναφεῖς πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ συντελοῦν εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ κέρδους.

Ὡς εἶναι εὐνόητον, μεταξύ τῶν δαπανῶν τούτων δὲν περιλαμβάνονται τὰ διάφορα ποσὰ τὰ διατιθέμενα ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν. Παρὰ ταῦτα, ἡ κειμένη φορολογικὴ νομοθεσία, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὀδηγούμενη καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ σχολίου τῶν «Ἀκτίνων», συνεπληρώθη καὶ ἐπιτρέπει τὴν ἔκπτωσιν τῶν ποσῶν τούτων μόνον ὅμως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, διότι ἐνεφάνιζε καὶ ἐμφανίζει μεγάλαν δυσχερείαν ἢ ἐλέκτασις αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ἄλλας κατηγορίας τῶν φορολογουμένων (ἐξ οἰκοδομῶν, κινήτων ἀξιών, μισθωτῶν ὑπηρεσιῶν κλπ.).

Προσέτι ἐλήφθη πρόνοια περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν τοιούτων δωρεῶν καὶ ἀπὸ ἄλλας φορολογίας, ὅπως τοῦ φόρου κληρονομικῶν, δωρεῶν, μεταβιβάσεως ἀκινήτων κλπ. Κατὰ συνέπειαν, δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦλάχιστον ἔτη, τὸ Κράτος δὲν ἐπιδιώκει καὶ διὰ τῆς φορολογικῆς νομοθεσίας νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν δεομένων τοιαύτης προσώπων.

Εἰδικώτερον προκειμένου περὶ τοῦ ἐράνου ὑπὲρ τῶν σεισμοπλήκτων Ἰονίων Νήσων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπιτραπῆ ἢ ἐκπτώσις τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ δωρεῶν καὶ εἰσφορῶν διότι :

α') Ὁ ἔρανος, λόγῳ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς συμφορᾶς, εἶχε προσλάβει καθολικὸν χαρακτήρα, κληθέντων ὅλων τῶν δυναμένων νὰ εἰσφέρωσιν εἰς αὐτόν.

β') Θὰ ἔπρεπε, ὅλων ἢ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῆς φορολογίας νὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν εἰσφερόντων εἰς αὐτόν, δηλαδὴ καὶ ἐπὶ τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα δὲν ἦσκον ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλ' εἶχον εἰσοδήματα ἐξ ἄλλων πηγῶν, ὅπερ, ὡς ἐλέχθη, ἦτο λίαν δυσχερὲς καὶ ἀνεπίκουρον. Καὶ

γ') λόγῳ τῶν μεγάλων ζημιῶν τῶν Ἰονίων Νήσων, τὸ Δημόσιον εὐφρέθῃ ὑποχρεωμένον νὰ βαστάσῃ διὰ τοῦ κρατικῶν προϋπολογισμοῦ τὸ μέγιστον ποσοστὸν τοῦ βάρους τῆς ἐνίσχυσεως τῶν σεισμοπαθῶν καὶ ἦτο εἰς ἀδυναμίαν νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ βᾶρος τοῦτο καὶ τὸ κονδύλιον ἐκ τῆς ἀπολείας τοῦ φόρου τῶ ἀναλογούντων ἐπὶ τῶν ποσῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξέπιπτοντο ἐκ τοῦ λόγου ὅτι κατετέθησαν δι' εἰσφορᾶς. Ἀφίνεται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀνεξέταστον ἓνα ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον γεννᾶται ἐν προκειμέ-

νω, ἐὰν δηλαδὴ αἱ τοιαῦτα εἰσφορὰ πρέπει νὰ δίδονται ἐκ τοῦ εἰσοδήματος πρὸ τῆς ἀσκήσεως τοῦ φορολογικοῦ δικαιώματος τοῦ Δημοσίου ἢ μετ' αὐτῆν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω φρονοῦμεν ὅτι τὸ παρῆκον τοῦ ἐπιστολογράφου τῶν «Ἀκτίνων» δὲν εἶναι ἀπολύτως δικαιολογημένον, ἰδίως ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὁ αὐστηρὸς τόνος καὶ ὁ δογματικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ διατυπώνεις.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΙ

Εἰς τὸ περασμένον φύλλον ἡ Διεύθυνσις τῶν «Ἀκτίνων» εἶχεν ἐκθέσει εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ τὰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει τοῦτο. Καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς συνεργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ κοινῆ ἀγωνίζονται διὰ τὸν καλὸν ἀγῶνα εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αἱ «Ἀκτίνες» θέλουσιν νὰ βοηθήσουν, τοὺς ὑπέδειξε τὴν δυνατότητα νὰ καταβάλουν, ἐ φ' ὅ σ ο ν θ ἔ λ ο υ ν, ἓνα συμπλήρωμα προαιρετικὸν τῆς συνδρομῆς των διὰ τὸ περιοδικόν. Τὸ συμπλήρωμα τοῦτο θὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν τόνωσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ φύλλου καὶ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν, ὅχι μόνον τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων τοιῶν εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ἐνωσίς μας συνεργάζεται καὶ κατὰ δύναμιν πρέπει νὰ βοηθῆ.

Εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἱκανοποίησις μας ἀπὸ τὴν ἀμεσον ἀπήχησιν τὴν ὁποῖαν ἔσχεν ἡδὴ ἡ ἔκκλησις μας καὶ πρὸ παντὸς ἀπὸ τὸ ἀνώτερον πνεῦμα καὶ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐγκάρδιον προθυμίαν, ἢ ὁποῖα συνοδεύει τὴν ἀποστολὴν τοῦ συμπληρώματος, μολοντί ἐτονίσθη ὅτι τοῦτο εἶναι ἐντελῶς προαιρετικόν. Καὶ ὡς τοιαύτην, ὅχι μόνον ὑλικὴν, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν συμπαραστάσιν βλέπει τὴν ἀνταπόκρισιν αὐτὴν καὶ ἡ παρούσα στήλη. Ὡς σημεῖον ἐνθαρρυντικὸν ἀλλὰ καὶ συγκινητικόν. Ὡς ἀπάντησιν εἰς πολλὰ ἀποκαρδιωτικά τὰ ὁποῖα βλέπουν οἱ καιροὶ μας. Καὶ δι' ὅλην αὐτὴν τὴν ἐνίσχυσιν ἃς ἐκφρασοῦν καὶ ἐντεῦθεν αἱ θεομαὶ τοῦ περιοδικοῦ εὐχαρισταί!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΝΑ ΣΠΑΣΗ Ο ΠΑΓΟΣ

Ἀγαπητές «Ἀκτινες»,

Διαβάζοντας τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Μαρτίου τοῦ ἔθρονος τοῦ συνεργάτου σας κ. Γιώργη Πύρρα, τὸ «σπουδαῖο» καὶ τ' «ἀσημαντα», ἐξήσα δι' ἄλλην μίαν φοράν τὰ ἴδια συναισθήματα πού εἶχα ζήσει πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὅταν ὑπηρετοῦσα στις βόρειες ἐκείνες ἐπαρχίες ὑπακούοντας στὴν φωνὴ τῆς πατρίδος.

Ὁμολογούμενος τὸ ἔθρονος τοῦ συνεργάτου σας κ. Γιώργη Πύρρα, γραμμένο, ὅπως ἀντιλαμβάνεται ὁ κάθε ἀναγνώστης, ἀπὸ ἄνθρωπο πού ἐξήσε ὁ ἴδιος ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεγονότα πού ἀναφέρει, εἶναι ὁ καθρέπτης μιᾶς ἀπὸ τις

πολλές παρόμοιες ἢ καὶ χειρότερες περιπτώσεις πού κυριαρχοῦν στὸν παρεμληγμένον ἀδελφόν ἐπαρχιακόν κόσμον.

Θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω μιὰ θερμὴ εὐχὴ πρὸς τὸν Θεό, τὴν εὐχὴ νὰ γίνωμε ὅλοι ἐμεῖς οἱ κ. Β. . . (σύμφωνα με τὸν κ. Γιώργη Πύρρα) τὰ ζωντανὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ἄνθρωποι πού θὰ ἀνησυχοῦμε καὶ γιὰ τὸν ἕνα πεινῶντα ἢ διψῶντα ἀδελφόν μας.

Νὰ σπάσῃ μέσα μας ὁ πάγος τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀναισθησίας μπροστὰ τὰς μεγάλα, ὁμολογούμενως ἐπικίνδυνα, προβλήματα τῆς χώρας μας, διότι διαφορετικὰ ἴσως ὀδηγηθῶμε στὸν κορημὸ τῆς καταστροφῆς.

Μὴ γένοιτο!

Με πολλὴν ἀγάπην

Π. ΜΠΕΡΓΕΛΕΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΠΩΛ ΚΛΩΝΤΕΛ

«Ἀφήστε με νὰ πεθάνω. Δὲν φοβοῦμαι». Ἦσαν οἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ Πῶλ Κλωντέλ. Λέξεις ἀληθινοῦ χριστιανοῦ, πού ἀντιμετωπίζει τὸ θάνατο μὲ ἡρεμία καὶ γαλήνη, ὡς μιὰ φυσικὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη στὴν αἰώνια ζωὴ, ὡς ἕνα μεταβατικὸ σταθμὸ πρὸς τὴν αἰωνιότητα, πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ πρὸς τὸ Θεό.

Ἀφ' ὅτου ὁ Κλωντέλ, νέος ἀκόμη, μόλις δεκαοκτώ ἐτῶν, εἶχε τὸ μέγα εὐτύχημα νὰ δεχθῆ ξαφνικὰ καὶ ἀνέλπιστα, μέσα σὲ μιὰ στιγμή, κατὰ τὴ Χριστογεννητικὴ λειτουργία τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τὴ θεία φώτιση καὶ χάρι, καὶ νὰ γεμίσῃ ἀπὸ πίστη, ἔμεινε χριστιανὸς σ' ὅλην του τὴ ζωὴν καὶ σ' ὅλο του τὸ ἔργο. Ἦ δραματικὴ ἐσωτερικὴ πάλη, πού ἐξήσε ὕστερα ἀπὸ τὴν μεγάλη ἐκείνην στιγμή, ἡ πάλιν ἀνάμεσα στὸν ἄπιστο καὶ ἀπελπισμένο ἑαυτὸ του καὶ στὸν εὐλογημένον καὶ φωτισμένον καινούργιο, καὶ πού βάσταξε τέσσερα ὀλόκληρα χρόνια, ἐθάβουε καὶ ἐστερέωσε, μετὰ τὴ δοκιμασία καὶ τὴν ἀγωνία, τὴν πίστην του καὶ ὀλοκλήρωσε ἕναν ἀληθινὸ καὶ γνήσιο χριστιανισμό.

Ἀπὸ τότε ἡ ζωὴ τοῦ Κλωντέλ — μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ μέρες καὶ δράση — καὶ τὸ πολὺμορφο ποιητικὸ καὶ εὐρύτερα πνευματικὸ ἔργο του εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὸ θεῖο αὐτὸ φῶς, πού ἀνέδραζε πλούσιο καὶ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος ἄνθρωπος καὶ ἕνας μεγάλος καλλιτέχνης.

Γράφοντας γιὰ τὴν τέχνην τοῦ Κλωντέλ ὁ ἀξέχαστος Βερύτης (*), τὴν προσβάλλει ὡς ὑπόδειγμα τέχνης πού ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ ἀνώτερα χριστιανικὰ ἰδανικὰ καὶ ἀποδίδει στὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀποστολήν

τῆς: «Νὰ γίνῃ συνεργάτης τῆς χάριτος, ν' ἀνοίξῃ στὸν ἄνθρωπο τὸ δρόμο γιὰ τὴν συνάντησιν μετὰ τὸ Θεό, νὰ τὴν ἔνωσι μαζὶ Του». Καὶ τέτοια ἀκριβῶς εἶναι ἡ τέχνην τοῦ Κλωντέλ σὲ ὅλες τὶς μορφές καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι μεγάλη καὶ θὰ μείνῃ ἀθάνατη.

Οἱ τελευταῖες λέξεις του «ἀφήστε με νὰ πεθάνω! δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατο» ἦταν καὶ αὐτές, ὅπως ὅλη ἡ ζωὴν του καὶ τὸ ἔργο του, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴ Θεῖα Χάρη καὶ ἐξέφραζαν τὴν Θεῖα Θέληση. Ἦσαν σαν νὰ τοῦ ἔλεγε μετὰ τὸ δικὸ του στόμα ἡ ἴδια ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ: «Ἐχέεις κάθε δικαίωμα νὰ μὴ φοβᾶσαι τὸ θάνατο. Διότι τὸν ἔχεις ὑπερνικήσει ὡς χριστιανὸς ἄνθρωπος καὶ ὡς χριστιανὸς ποιητής. Μαζὶ μετὰ τὴν ψυχὴν σου θὰ εἶναι καὶ τὸ ποιητικὸ σου ἔργο ἀθάνατο.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ

Ὁ διαγωνισμὸς πού προκήρυξε τὸ Ὑπουργεῖο Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως γιὰ τὴ συγκοπήν ἱστορικῶν μελετῶν καὶ λογοτεχνικῶν διηγημάτων καὶ ἡθογραμμάτων σὲ δέκα διαφόρους ἐπαρχιακὰς περιοχὰς τῆς χώρας, θὰ συντελέσῃ ἀσφαλῶς στὴν ἐνθάρρυνση καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς κινήσεως στὴν ἐπαρχία. Καὶ πιστεύομε πραγματικὰ ὅτι, μετὰ τὶς ζωντανὰς καὶ γόνιμες πνευματικὰς δυνάμεις πού κρῦβει ἡ ἐλληνικὴ ἐπαρχία — χωρὶς νὰ μπόρῃ δυστυχῶς νὰ τις ἐκδηλώσῃ καὶ νὰ τις ἀξιοποιῇ ὅσο εἰδικιοῦτο καὶ ὅσο ἔπρεπε — ὁ διαγωνισμὸς θὰ ἔχῃ καλὰ ἀποτελέσματα καὶ θὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιασθοῦν ἱκανοποιητικὰς ἱστορικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἐργασίας.

Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ θεωρηθῇ αὐτὸ καὶ ἐπαρκές. Ὁ σκοπὸς τοῦ Ὑπουργείου δὲν εἶναι φυσικὰ μόνον νὰ πλουτισθῇ ἡ ἐλληνικήν

* «Λογοτεχνία καὶ ἰδανικά» Ἀκτινες 1948 σ. 367

κὴ ἱστοριογραφία μὲ μερικὲς ἀκόμη καλὲς διατριβὲς καὶ ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία μὲ λίγα ἀκόμη ἀξιόλογα διηγήματα. Δὲν ἔχουμε, δόξα τῷ Θεῷ, αἰσθητὴ ἑλλείψη, οὔτε ἀπὸ τὸ ἕνα οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο. Οὔτε καὶ ἀποτελοῦν αὐτὰ μόνον τους τὴν πνευματικὴν ζωὴν, πού πολὺ σωστά, ἐπιδίδωκε τὸ Ὑπουργεῖο νὰ ἐνισχύσῃ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ δημιουργεῖται ἀπὸ μιὰ συνολικὴ καὶ σύμμετοη καλλιέργεια τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνατοτήτων τοῦ λαοῦ. Καὶ μ' αὐτὴ τὴν καλλιέργειαν θὰ προετοιμασθοῦν καὶ θὰ παρουσιασθοῦν οἱ συνθέτες, μέσῳ ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ ξεπηδήσουν ὄχι μόνον καλοὶ μελετηταὶ καὶ λογοτέχνες, ἀλλὰ καὶ μιὰ γενικὴ ἀτμόσφαιρα, γεμάτη ἀπὸ ἀνώτερα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ υψηλότερα καὶ πλατύτερα ἰδανικά.

Ἡ Ἐκκλησία, τὸ Σχολεῖο καὶ ἡ Βιβλιοθήκη — καὶ αὐτὰ βέβαια ζωογονημένα καὶ ἀξιοποιημένα ἀπὸ κατάλληλους καὶ ἀξιους ἀνθρώπους, πού νὰ μποροῦν νὰ ἐμπνέουν καὶ νὰ καθοδηγοῦν τοὺς νέους προπάντων καὶ τὸ λαὸ γενικώτερα — εἶναι οἱ πηγές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ πηγάζῃ ἡ ἀληθινή καὶ γόνιμη αὐτὴ πνευματικὴ ζωὴ. Καὶ σ' αὐτὰ πρέπει προπάντων, μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ μεθοδικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ θυσίαν ἀκόμη, ν' ἀποδεδῆται τὸ Κράτος, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ, στὴν ἐκτασὴν καὶ τὸν βαθμὸ πού ἀξίζει, τὸν ὠραῖο σκοπὸ πού ἐπιδίδωκε.

Ἡ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΚΗΝΗ

Στὶς προγραμματικὰς σκέψεις, πού, πρὶν ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του, εἶχε ἀναπτύξει ὁ νέος Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, περιέχεται καὶ ἡ σκέψις νὰ ἰδρυθῇ, παράλληλα μὲ τὴν κανονικὴν, μιὰ δευτέρη σκηνή, ἡ ὁποία ὠρισμένες ἡμέρες τὶς ἐβδομάδος καὶ κυρίως τὰ ἀπογεύματα, νὰ παίξῃ ἀποκλειστικῶς ἐλληνικὰ ἔργα.

Ἐπιδιοκιμάζουμε ἀπόλυτα αὐτὴ τὴν σκέψιν, ὅ ἡ προορισμὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου δὲν εἶναι νὰ παρουσιάζῃ μόνον ἀρχαῖες ἐλληνικὲς τραγωδίαι καὶ παλιὰ καθιερωμένα ἔργα τοῦ διευνοῦς δραματολογίου. Τὸ παρουσιασμὰ αὐτὸ εἶναι βέβαια ἀπαραίτητο γιὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κοινοῦ καὶ τὸν ὑποδειγματισμὸν τῶν θεατρικῶν καὶ συγγραφεῶν. Ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἀπαραίτητο — γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν προπάντων τῆς θεατρικῆς μας παραγωγῆς — εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, καὶ τὸ φροντισμένον καὶ στοργικὸν παρουσιασμὰ τῶν ἔργων τῆς παραγωγῆς αὐτῆς, ὅταν φυσικὰ τὰ ἔργα αὐτὰ συγκεντρώνουν τὰ ἀναγκαστικὰ βασικὰ στοιχεῖα γιὰ παρουσιασμὰ.

Τὸ ξέρουμε βέβαια ὅτι δὲν ὑπάρχουν — οὔτε καὶ μπορούσαν ἄλλωστε νὰ ὑπάρξουν χωρὶς ἐπαρκῆ θεατρικὴ παράδοση καὶ πείρα — ἐλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα ἄρτια καὶ ἱκανὰ νὰ σταθοῦν δίπλα στὰ ἔργα τοῦ Δισχύλου καὶ τοῦ Σαίξπηρ ἢ ἄλλων κλασσικῶν. Ἀλλὰ εἶναι γεγονός ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἔργα, παλαιότερα καὶ

νεώτερα, πού δικαιοῦνται νὰ δοκιμασθοῦν. Μὲ τὸ παρουσιασμὰ τους στὴ σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἐνῶ ἀπὸ τῆ μιὰ θὰ προβληθοῦν καὶ θὰ ἀναδειχθοῦν τὰ πρόσωπα καὶ οἱ ἀρεταί τους, θὰ φανοῦν ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ θὰ τονισθοῦν οἱ ἐλλείψεις καὶ τὰ μειονεκτήματά τους. Καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἀναμφισβήτητα χρήσιμον καὶ ἀποτελεσματικόν. Διότι μόνον ἔτσι, μὲ τὸ ζωντανεῖν τῶν ἔργων στὴ σκηνή, θὰ μπορέσουν οἱ συγγραφεῖς, ἀποκτώντας σαφῆ συνείδησιν τῶν ἱκανότητων καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τους, ν' ἀξιοποιήσουν περισσότερο τὶς πρώτες καὶ νὰ διορθώσουν τὶς δευτέρας. Καὶ μόνον ἔτσι θὰ δημιουργηθῇ συγχρότως ἡ ἀμύλλα καὶ θὰ ἀποκτηθῇ πείρα, πού θὰ φέρουν μὲ τὸν καιρὸ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀκμὴν.

Ὁ «ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ» ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΚΗΠΟ

Πολὺ εὐστοχῶς ἡ σκέψις τοῦ καλλιτέχνη τοῦ θεάτρου κ. Χατζίσκου (ὁ ὁποῖος θὰ χρησιμοποίησιν καὶ ἐφέτος γιὰ θεατρικὰς παραστάσεις τὸν Ἐθνικὸν Κήπον) νὰ παρουσιάσῃ σὲ θεατρικὴν προσαρμογὴν τὸ ἄθνατον ἔπος τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Τὸ λαμπρὸ αὐτὸ ἔργο τοῦ ἐμπνευσμένου ποιητῆ τῆς Κρήτης ἀποτελεῖ μιάν ἀπὸ τὶς πιὸ ζωογόνες καὶ ἀστείρευτες πηγὰς τῆς νέας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, πού ἀνάβλυσε αὐτόματα καὶ ὀρμητικὰ ἀπὸ τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ τοῦ ἔθνους κατὰ τὴ μαύρην ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς. Καὶ ὅπως τότε, ὅταν ἀκούσθηκε γιὰ πρώτη φορὰ, εἶχε βαθεῖαι καὶ ζωηρὰς ἀπήχησις στὶς καρδίαις τοῦ λαοῦ καὶ ἔγινε τὸ τραγούδι του καὶ ὁ θυλὸς του, ἔτσι καὶ τώρα καὶ πάντοτε μπορεῖ μὲ τὴν γνήσιαν ποιήσιν του, μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐγενικὰ αἰσθήματα πού ἀναδίδει, μὲ τὴν ἐλληνικὴν παλληκαριὰ πού τὴν παρουσιάζει στὶς πιὸ πλατειεῖς καὶ χαρακτηριστικὰς μορφὰς τῆς, μὲ τὸν ὅλον τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρα, ἀκόμα καὶ μὲ τὶς μεγάλας γλωσσοπλαστικὰς του ἀρετάς, νὰ φέρῃν στὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ὠραία καὶ χρήσιμα μνημόματα ἀληθινῆς τέχνης καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Μὲ μιὰ καλὴ ἐξ ἄλλου θεατρικὴν προσαρμογὴν, πού, χωρὶς ν' ἀπιστήσῃ στὸν ποιητικὸν λόγον τοῦ κειμένου, θὰ μπορέσῃ μέσῳ στὸν πλατὺ καὶ ὑποβλητικὸν χώρον τοῦ Κήπου ν' ἀναδείξῃ πιὸ ἐντονα τὰ δραματικὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου, τὸ πνευματικὸν μήνυμα τοῦ ἔπους θὰ γίνῃ πιὸ αἰσθητὸ καὶ πιὸ ζωντανὸν καὶ θὰ χαρίσῃ, μαζὶ μὲ τὴν ἀνώτερη καλλιτεχνικὴν χαρὰ, καὶ ἕνα ὠφέλιμον διδάγμα λογοτεχνίας καὶ θεατρικῆς τέχνης.

Ὁ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΜΗΤΟΒΕΝ

Μέσῳ στοῦ θορυβώδη κατακλυσμὸν τῶν συναυλιῶν καὶ τῶν ποικίλων ἄλλων παραστάσεων, πού διάφοροι ἔξνοιοι καλλιτέχνες καὶ καλλιτεχνικά συγκροτήματα παρουσιάζουν τὸν τελευταῖον καιρὸ

—ὅπως καὶ πάντοτε— στὸ Ἀθηναϊκὸ κοινὸ (ποὺ μαζὶ μετὰ τὴν ἀναμνηστικὴν μουσικὴν τοῦ καλλιέργειαι, διαθέτει καὶ ἀρκετὴ ξενομανία), ἀξίζει πραγματικὰ νὰ σημειώσουμε μὲ ἰδιαίτερη τιμὴ τὴν τελευταία συναυλία μιᾶς ἐξαιρετικῆς ἐλληνοῖδος καλλιτέχνιδος, τῆς κ. Μαρίκας Παπαϊωάννου - Χουρμούζου.

Ἡ συναυλία ἦταν ἐξ ὀλοκλήρου ἀφιερωμένη στὸν Μπετόβεν. Ἀφιερωμένη ὅμως ὄχι κατὰ συνήθειαν, ὄχι μόνον τεχνικὰ, μόνον ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς «ἐρμηνεύσεως», ὅπως συνηθίζεται νὰ λέγεται. Ἡ ἀφιέρωση ἐδῶ ἦταν πραγματικὰ οὐσιαστικὴ, βαθειὰ καὶ ἀληθινὰ πνευματικὴ. Ἦταν μᾶλλον μιὰ ἀφομοίωση τοῦ πνεύματος τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ μετὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἐρμηνευτῆ καλλιτέχνη, μιὰ μετουσίωση τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως τοῦ πρώτου μᾶσα στὸ ζῶμα, τὴν ἔκφραση, τὸν παλμὸ τῆς ἀποδόσεως ἀπὸ τὸν δεύτερο.

Τὸ πρόγραμμα ἐσημείωνε ὀρισμένα ἔργα ἀπὸ τὰ τελευταῖα τοῦ Μπετόβεν. Ἀλλὰ ἡ ἐκτέλεση διέφευσε τὸ πρόγραμμα. Διότι ἡ διακεκριμένη καλλιτεχνίς δὲν ἔδωσε μόνον τὸν τελευταῖο Μπετόβεν. Ἔδωσε τὸν Μπετόβεν. Ἐναν γνήσιο, ἀληθινὸ, αὐτούσιο Μπετόβεν σ' ὅλες τὶς μορφές του, σ' ὅλες τὶς μεγάλες καὶ ἀπότομες πτήσεις του, σ' ὅλα τὰ ὑψηλὰ καὶ δυσπρόσιτα κάποτε ἐπιτεύγματά του.

Αὐτὸν τὸν Μπετόβεν, ποὺ πάντοτε τὸν νοιώθουμε ἢ καὶ ἀπλῶς τὸν διαισθανόμεθα ἀνὰ μᾶς ζωογονητὴ καὶ νὰ μᾶς ζεσταίνῃ, ὅπως ὁ μεσημεριανὸς ἥλιος τοῦ χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ ποὺ πολλὰ φορὲς δυσκολευόμεθα ἢ καὶ ἀδυνατοῦμε — πάλι ὅπως τὸν ἥλιο — νὰ τὸν δοῦμε κατὰμματα, ἢ Μαρίκα Παπαϊωάννου τὸν ἔφερε μὲ τὴν ἐμπνευσμένη τέχνη της κοντὰ μας καὶ μᾶς τὸν ἔκαμε γνωρίμο, δικό μας, σχεδὸν οἰκίον.

Ἐξαιρετικὸ κατόρθωμα, ὅπως κάθε κατόρθωμα τῆς ἀληθινῆς τέχνης καὶ τῆς γνήσιας καλλιτεχνικῆς ψυχῆς.

«ΤΟ ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΝΟΣ ΑΠΛΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ»

Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ κ. Μπάμπης Κλάρας, ἕνας ἀπὸ τοὺς ποὺ καλλιεργημένους καὶ τοὺς ποὺ εὐσυνείδητους νέους κριτικούς, ἐνοιώσε τὴν ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ τὸ πλωρὸν πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἀναταραχῆς καὶ ἀγωνίας, ποὺ βασανίζει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, χαρακτηρίζει τὴν γνήσια πνευματικὴ του ὑπόσταση καὶ τὶς εὐγενεῖς καὶ ὑψηλές του ἀναζητήσεις καὶ ἐπιδιώξεις. Καὶ θεωροῦμε καθήκον μας νὰ κάμουμε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, μὲ τιμὴ καὶ μὲ χαρὰ, τὴν εὐχάριστη αὐτῆ διαπίστωση.

Ἡ μελέτη τού γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνώμαλης σημερινῆς ἐποχῆς εἶναι μιὰ σοβαρὴ καὶ θετικὴ ἐκδήλωση αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν εὐγενικῶν καὶ ὑψηλῶν ἐπιδιώξεων. Καὶ γίνεται μὲ βαθειὰ συνείσθηση πνευματικῆς εὐθύνης, μὲ ἡρεμία καὶ διαύγεια πνεύματος.

Ἐξετάζει τὶς διαφορὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ἀναταραχῆς καὶ ἀνισορροπίας ἀπὸ τρεῖς κυρίως ἀπόψεις: τὴν φιλοσοφικὴν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν. Καὶ ἐνῶ περιγράφει κάθε φορά τὴν κατάστασιν μὲ μάτι καὶ μυαλὸ καθαρὸ, καὶ ξεχωρίζει καὶ ἐπισημαίνει τὰ βλαβερὰ καὶ ἐπικίνδυνα στοιχεῖα τῆς, ἀνασύρει συγχρόνως μέσα ἀπὸ τὰ τοικουμισμένα καὶ ἀναταραχμένα στρώματα, τοὺς χαμένους ἀγαθοὺς σπόρους. Καὶ μαζεύοντάς τοὺς μὲ στοργὴ καὶ μὲ κατανόηση, τοὺς ξεδιαλέγει, τοὺς καθαρίζει ἀπὸ τὰ παράσιτα καὶ τὰ σκουλήκια, καὶ προσπαθεῖ νὰ βρῇ τὸν τρόπο γιὰ νὰ ξαναπάρουν ζωὴ καὶ νὰ μπορέσουν ξανά νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ γονιμοποιηθοῦν.

Διαπιστώνει ἔτσι ὅτι οὔτε μὲ τὸ σημερινὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς, οὔτε μὲ τὶς ὑλιστικὰς θεωρεῖες τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ζωογονηθοῦν καὶ ν' ἀξιοποιηθοῦν οἱ σπόροι αὐτοί. Καὶ προσπαθεῖ νὰ βρῇ τὸ κατάλληλον γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ ἔδαφος μὲ μιὰν ἀνασύνθεσιν καὶ ἀναχώνευσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ γονιμοποιῶν αὐτῶν στοιχείων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ, ὅπως πιστεύει, νὰ δημιουργηθῇ μιὰ νέα κοινωνικὴ σύνθεσις μὲ ἐνότητα, μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ ἐλευθερία.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναζήτησιν ὁ μελετητὴς στρέφεται μὲ σεβασμὸ καὶ μὲ ἀναγνώρισιν μπροστὰ στὸν Χριστιανισμὸ. Παραδέχεται τὴ μεγάλη καὶ σοβαρὴ συμβολὴν τοῦ στῆν ἐπιδιωκόμενῃ ἀναδημιουργίᾳ, καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἐπάνοδος στὸν Χριστιανισμὸ εἶναι ἀπαραίτητη, ἀλλὰ μὲ ὀρισμένες ἀπρούποθέσεις καὶ «ὡς ἓνα σημείον». Καὶ κάνει τὶς ἐπιφυλάξεις αὐτές «γιὰ νὰ μὴ καταστῇ ἀντικείμενον κατηλείας καὶ γιὰ νὰ τελεσφορήσῃ οὐσιαστικᾶς».

Δὲν διαφωνοῦμε σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖον. Ἀλλὰ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν κίνδυνον τὸν προβλέπει καὶ τὸν ἀποτροπεῖ ἡ ἀληθινὴ καὶ γνήσια χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἀποκλείει αὐστηρὰ τὴν κατηλείαν, ἀξιοποιεῖ ἀντιθέτως οὐσιαστικᾶς τὶς μεγάλες καὶ ὑψηλές ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς συγγραφεὺς δὲν εἶναι πλήρως ἐνημερωμένος σχετικᾶς. Καὶ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι, ἂν βελήσῃ νὰ τὸ κάμῃ μὲ τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδια ποὺ διαθέτει, θὰ πεισθῇ καὶ θ' ἀναγνωρίσῃ ἀπόλυτα ὅτι ἡ ἰδανικὴ κοινωνικὴ σύνθεσις ποὺ ἀναζητεῖ βρῆσκειται αὐτούσια καὶ ὀλοκληρωμένῃ στῆν κοσμοθεωρίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι μόνον ἐδῶ ὑπάρχουν, σὲ ὅλη τὴν πληρότητα καὶ τὴν οὐσιαστικὴν τους ἀξία, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὠραία καὶ ὑψηλὰ ἰδεώδη ποὺ μὲ τόσο εὐγενικὸ αἶσθημα καὶ καθαρὴ κρίσιν ἀναζητεῖ καὶ ὁ ἴδιος: κοῖ ἀνθρωπιστικὲς ἀρχές τῆς συμπονοῖας καὶ τῆς φιλαλληλίας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγγνώμης, τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ βοηθείας· ὄχι μόνον ἡ ὕλικὴ ἀπόλαυσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ τελείωσις· ὄχι μόνον ἡ σωματικὴ καὶ ἡ τοπικὰ πνευματικὴ ἱκανοποίηση, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχικὴ ἡμέρωσις».

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Α. Γ. Γαλανοπούλου, Καθηγήτου του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: Μαθήματα Σεισμολογίας (Μακρο καὶ μικροσεισμική σπουδὴ τῶν σεισμῶν), Ἀθήναι 1955.

Ἡ Σεισμολογία εἶναι ἀσφαλῶς μία νέα σχετικῶς ἐπιστήμη. Ὅμως ἔκαμεν ἀρκετὰς προόδους, μολοντί πλείστα ὅσα θέματα θὰ μείνουν, διὰ μικρὸν ἢ μακρὸν διάστημα — ἢ διὰ πάντα ἴσως — ἄλυτα ἢ μυστηριώδη. Τοῦτο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς εἰδικοὺς νὰ παρουσιάζουν ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἐνδιαφέροντα αὐτὸν κλάδον τῆς ἐπιστήμης. Ὅταν μάλιστα ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία στερῆται τοιούτων βιβλίων, τὰ ὅποια νὰ ἐκθέτουν τὰ φαινόμενα τῶν σεισμῶν καὶ τὰ σχετιζόμενα μετὰ αὐτὰ προβλήματα κατὰ τρόπον ἀκριβῆ, σαφῆ, καταληπτόν, συστηματικόν καὶ ὑπεύθυνον, τότε ἡ ἔκδοσις ἔργων οἷον τοῦ κυκλοφορήσαν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Γαλανοπούλου, πρέπει νὰ χαιρετισθῇ μετ' ἰδιαιτεράς χεράς. Ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου τούτου δὲν ἔγκειται μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀναπτυσσόμενον θέμα, τὸ ὅποιον εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον διαπραγματεύσεώς του, ὅστις εἶναι καθ' ὅλα ἐπιτυχῆς καὶ ἀρκετὰ ἐλκυστικός.

Ὁ σ. ἔπειτα ἀπὸ μίαν κάπως ἐκτενῆ εἰσαγωγὴν, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν δύο μεγάλων θεμάτων τῆς Σεισμολογίας: Τῶν μακροσεισμικῶν καὶ τῶν μικροσεισμικῶν φαινομένων. Τὴν μακροσεισμικὴν σπουδὴν τῶν σεισμῶν τὴν κάμνει εἰς τὸ πρῶτον μέρος (σ. 29-289), δηλ. εἰς αὐτὸ ἐκθέτει ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς σειμούς, ὅτινες γίνονται ἀντιληπτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ περιγράφονται ὑπ' αὐτοῦ. Μορφολογικοὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν σεισμῶν, ἐπίδρασις των ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ζώων, κτιρίων, ἐπιφανείας τῆς γῆς, τῆς θαλάσσης, τῆς ἀτμοσφαιρᾶς, ἐκτιμήσεις τῶν ἀποτελεσμάτων, αἰτία γενέσεως τῶν σεισμῶν, χρονικὴ καὶ γεωγραφικὴ διανομὴ αὐτῶν εἶναι μερικὰ κεφάλαια τοῦ μέρους τούτου. Εἰς αὐτό, ὡς εἶναι εὐνόητον, καταχωροῦνται καὶ περιγράφονται οἱ κυριώτεροι σειμοί, ὅτινες ἔγιναν κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν. Τὸ β' μέρος διατίθεται διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν μικροσεισμικῶν ἐρευνῶν, δηλαδὴ τῶν σεισμικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια μᾶς παρουσιάζουν οἱ σειсмоγράφοι, τὰ σεισμοσκόπια καὶ τὰ σεισμόμετρα. Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν χρειάζεται μία εἰδικωτέρα προπαρασκευὴ τοῦ ἀναγνώστου, διότι ὑπεισέρχεται ἡ φυσικομαθηματικὴ διαπραγματεύσις τῶν συναφῶν προβλημάτων.

Τὸ ὅλον ἔργον εἶναι γραμμένον με ἐπιμέλειαν, προσοχὴν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀπευθύνεται κυρίως εἰς τοὺς φοιτητὰς τῶν Φυσικομαθηματικῶν. Ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βιβλίου δύναται νὰ γινῇ καταληπτόν καὶ ἀπὸ τοὺς γενικῆς μορφώσεως ἀναγνώστας, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἔφεσιν πρὸς μάθησιν. Ἰδιαίτερός εἶναι σπουδαῖον βοήθημα εἰς τοὺς Φυσικοὺς, Φυσικογνώστας, Μαθηματικούς, Μηχανικούς καὶ τοὺς Τεχνικούς.

Δ. Κ.

★

Γεωργίου Π. Κανελλάκη: Ἐπιστοροφὴ εἰς τὸ χωριό, Ἀθήναι 1955

Στὸ νέο αὐτὸ βιβλίον τοῦ ὁ κ. Γ. Κανελλάκης ἀσχολεῖται μετὰ τὸ θέμα τῆς ἀνάγκης νὰ προσέξουμε τὸ χωριό, θέμα γιὰ τὸ ὅποιον πολλές φορές στὰ τελευταῖα χρόνια ἀσχολήθηκαν εἰδικοί ἐπιστήμονες καὶ πού ἔγινε ἀντικείμενο ἐρεῦνης καὶ ἀπὸ τίς στήλας τῶν «Ἀκτίνων». Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, στίς 124 σελίδας του, ἀσχολεῖται μετὰ βαθεῖα ἀγάπην μετὰ τὸ ὅλον θέμα, ἐκθέτει μετὰ γνώσι καὶ σύστημα τὰ ἀπασχολοῦντα τὸ χωριὸν προβλήματα καὶ ὑποδεικνύει πρακτικὰς λύσεις γιὰ τὴν ἐπίλυσί των. Ὁ συγγραφεὺς χρησιμοποιοῖ ἐπίσης πλουσιωτάτη βιβλιογραφία.

Μετὰ σύντομον πρόλογον ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μετὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκδιουμχανίσεως τῆς χώρας καὶ τῆς ἐπιδράσεως πού θὰ ἔχη στὸ χωριό, ὑποστηρίζει δὲ ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς μερίμνης γιὰ τὴ γεωργικὴ ἀνάπτυξι καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς ἀστυφιλίας ἐγκυμονοῦν σοβαροὺς ἐθνικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς κινδύνους. Ἀσχολεῖται ὕστερα μετὰ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ χωριοῦ, παραθέτοντας πλούσια στοιχεῖα, μετὰ τὸ θέμα τοῦ ὄρεινοῦ χωριοῦ, πῶς πλατεῖα δὲ μετὰ τίς σημερινὰς συνθηκὰς ζωῆς τοῦ χωριοῦ, πού μαρμαζώνει μετὰ τὴν ἐγκατάλειψί του ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ πού γίνεται ἐτασι ὅμα τῆς ὕλιστικῆς παραγωγῆς.

Στὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἀπασχολεῖται μετὰ τὴ σημερινὴ πνευματικὴ κατάστασι καὶ τὸ ψυχικὸ κλίμα τοῦ χωριοῦ, ἐκθέτοντας τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσι τοῦ ὕλιστικοῦ πνεύματος στὸ χωριό καὶ ἐξαιρουσας τὸ πνευματικὸ ἔργον πού ἐπιτελοῦν στὴν ὑπαίθρου τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα καὶ οἱ χριστιανικὰς ὀργανώσεις. Ὑστερα μελετᾷ τὰ προβλήματα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχαγωγίας ἀκόμη, ὑπογραμμίζοντες τὴν συμβολὴν κυρίως τοῦ δασκάλου στὴν πνευματικὴ τόνωσι τῆς ὑπαίθρου καὶ τὸ ρόλον πού θὰ ἔμπορουσε νὰ παίξῃ ὁ κινηματογράφος καὶ

τὸ ραδιόφωνο στὸν τομέα τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ψυχαγωγίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τονίζει τὴ συμβολὴ πού θὰ ἴσχυροῦσαν νὰ προσφέρουν οἱ «Φάροι» τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτός», μὲ τὴν βαθμιαία ἐπέκτασί τους στὴν ἐπαρχία, στὸν τομέα τῆς μορφωτικῆς, κοινοβιακῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῆς υπαίθρου. Ὑστερα ἀσχολεῖται μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ τοῦ χωριοῦ, υποδεικνύοντας τὸ Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων καὶ τὸ Σῶμα Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν, σὲ συνεργασία μὲ τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ὡς τὰ κατάλληλα ὄργανα γιὰ τὴν ἀνάληψι τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάπτυξι τῆς νεολαίας τοῦ χωριοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς, ἀφοῦ ἀσχολεῖται σὲ ιδιαίτερα κεφάλαια, μὲ τὰ θέματα τῆς υγιεινῆς καὶ ἱατρικῆς ἀντιλήψεως τοῦ χωριοῦ, τῆς ἀγροτικῆς κατοικίας καὶ τῆς προνοίας, στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ ὅρασιό του βιβλίου ὑποστηρίζει τὴν ἀνάγκη ἐνιαίας κατευθύνσεως καὶ συντονισμοῦ ὄλων τῶν ὑπὲρ τοῦ χωριοῦ προσπαθειῶν, ὑποδεικνύοντας τὴ σύστασι ἐνός κεντρικοῦ ὄργανου ἀπὸ ἀρμόδια πρόσωπα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἐνός μελετημένου καὶ πρακτικὰ ἐφαρμοσίμου προγράμματος γιὰ τὴν ἀνόρθωσι τοῦ χωριοῦ.

Δ. Α. ΧΡ.

*

Β. Αἰγινήτου, Ἀκαδημαϊκοῦ, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου: Περὶ τῆς μεγεθύνσεως τῶν δίσκων τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης εἰς τὸν ὀρίζοντα. Πρακτ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1954, τόμ. 29, σελ. 118-126. Ἀνάτυπον.

Ὅλοι θὰ ἔχωμεν παρατηρήσει ὅτι οἱ δίσκοι τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης, ὅταν τὰ οὐράνια σώματα εὐρίσκονται πλησίον τοῦ ὀρίζοντος, φαίνονται αἰσθητῶς μεγαλύτεροι παρ' ὅτι, ὅταν τὰ παρατηρώμεν πολὺ ἀνωθεν αὐτοῦ ἢ εἰς τὸ ζενίθ. Καὶ ὅμως τὰ μεγέθη τῶν δύο τούτων οὐρανίων σωμάτων δὲν μεταβάλλονται. Ποῖα ὅμως εἶναι ἡ αἰτία τῆς φαινομενικῆς μεγεθύνσεως; Τὸ θέμα ἀπασχόλησε πολλοὺς ἐρευνητάς, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων πλείστοις καὶ τοὺς Ἑλληνας καθηγητάς Δ. Αἰγινήτην καὶ Κ. Μαλτέζον, χωρὶς νὰ λυθῇ τοῦτο ὀριστικῶς ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Β. Αἰγινήτης, σθηριζόμενος εἰς μίαν ἐνδιαφέρουσαν παρατήρησιν, γενομένην ὑπὸ τοῦ ἰδίου, καὶ ἐξετάζων ἐξ ὑπαρχῆς τὸ ὅλον ζήτημα — καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ διατυπωθείσας θεωρίας — καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ «κύριον αἷτιον εἶναι ψυχολογικὸν καὶ συγχρόνως φυσιολογικόν». Δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ ἐξωτερικοῦ πραγματικοῦ αἷτιου ἢ ὀπτικῆς ἀπάτης, ἀλλ' ἡ «παρῴσια γήϊνων ἀντικειμένων, αἰ ἀποστάσεις των, τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ θόλου, ἢ ἐσφαλμένη ἐκτίμησις τῆς ἀποστάσεως κλπ.», συντε-

λοῦν ὥστε νὰ δημιουργηθῆ ἡ ἐντύπωσις — ἢ φαινομενικὴ — τῆς μεγεθύνσεως τῶν ἄστρον εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ἡ διδομένη ἐξήγησις πείθει τὸν ἐρευνητὴν ὅτι οὕτως ἔχει τὸ ζήτημα. Ἄν μάλιστα πιστοποιηθῆ καὶ ἐξ ἄλλων παρατηρήσεων — ὅπως ἀναφέρει ὁ σ. ὅτι ἐγίναν ἤδη — τότε θὰ ἰκανοποιηθῆ πλήρως, ὅχι μόνον ἡ περιέργεια, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν. Ἄλλὰ καὶ ὁ μὴ εἰδικὸς πείθεται ἐκ τοῦ ἐρευνηθέντος τοῦτου ζητήματος πόσον δύσκολος εἶναι ἡ εὕρεσις τῆς ἀληθείας καὶ διὰ πόσων κόπων καὶ μόχθων προσκτᾶται αὕτη.

Δ. Κ.

*

Σπυριδῶνος Καλλιάρφα, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς, Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς: «Ἐνδῶν σχάπτε», Ἀθῆναι: 1955.

Στὶς λίγες σελίδες τῆς μικρῆς αὐτῆς μελέτης ὁ κ. Καλλιάρφας μᾶς δείχνει τίς ψυχικῆς ἀνωμαλίαις, πὺ περὶν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας καὶ προτείνει τὰ μέσα θεραπείας.

Μία ὑπερβολικὴ ἐξωστρέφεια, μία τάσις ταυτίσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας μὲ τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα καὶ τὴ δρᾶσι μὲς ὀδηγούν σ' ἐνα βαθύ ψυχικὸ κάματο, τὸν ὁποῖον οὔτε ἡ ἀπογῆ ἀπὸ τὴν ἐργασία μπόρει νὰ θεραπεύσῃ, οὔτε ἡ διασκέδασις, ἀλλὰ μία συστηματικὴ στροφή πρὸς τὴ βαθύτερη ὑπόστασι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ ἐνατένισις τῆς ἐσωτερικῆς μας πραγματικότητος θὰ μᾶς ἐφέρῃ στὴν ψυχικὴ ἰσορροπία πὺ χάσαμε.

Γ. Μ.

*

Σὺ τὸ Χονδροπούλου: «Σποριάδες», (Μυθιστόρημα). Ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός», Ἀθῆναι: 1954.

«Σποριάδες» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ νέου βιβλίου τοῦ κ. Σ. Χονδροπούλου. Τέταρτο βιβλίον τῆς νέας του δημιουργικῆς περιόδου, τέταρτο σκαλοπάτι πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ ἐπάνω πρὸς τὴ δύσκολη αὐτὴ κλίμακα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς Τέχνης. «Σποριάδες». Ὁραῖος ὁ τίτλος. Σποριάδες τοῦ πνεύματος τοῦ νεοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ σημερινὸ βιβλίον τοῦ κ. Χονδροπούλου μὲ τὸν «Ἄγρὸ τοῦ Θεορισμοῦ» καὶ τὸν «Ἀνήφορό» του ἀποτελοῦν ἓνα ὡραῖο τρίπτυχο: Μία μῆτέρα, ἓνας ἱερός, ἓνας δάσκαλος πὺ εἰσάγουσιν τὴν καλὴ σπορά. Ἐδῶ μᾶς παρουσιάζει τὸν δάσκαλον ἓνα δυνατό καὶ αἰσθητικὸ ἄνθρωπον, πὺ μεταφέρει τὴν ψυχικὴ του δύναμη ἀπὸ τὴν ἐρημὴ γῆ τῆς ἀνήψεως — πὺ ξεγελασμένος εἶχε βρεθῆ νὰ δουλεύῃ — στὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγάπης, ὅπου δίδεται ὁλόκληρος γὰρ νὰ διαπλάσῃ ζωντανούς καὶ ὑγιεῖς ἀνθρώπους. Ἐνας ἐπαρχιακὸς δασκαλάκος πὺ ξέρε, καλὰ τὸν προσορισμὸ του. Τί δυσκολίες, τί ἀντιδράσεις, ἐχθρότητες, κινήσεις, πειρασμοί... Μὰ ὁ ευγενικὸς αὐτὸς ἦρως, ὁ Εὐγένης Χριστοδούλου δὲν

κάμπτεται, δὲν σταματᾷ. Μὲ κλονισμένη ὑγεία στέκει ὀρθὸς στὸ χρέος του, ὅπως ὁ μαχητὴς στὶς ἐπάλξεις καὶ ἀγωνίζεται τὸν σκληρὸ, μὰ ὠραῖο ἀγῶνα γιὰ τὴ νίκη. "Ὅχι ὅμως γιὰ νίκη ἀτομική. Μιὰ τέτοια νίκη δὲν τὸν ἐνδιαφέρει. Ἐχει παραμερίσει κάθε παλιά, φτηνὴ φιλοδοξία καὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Γνωρίζει τὸ «ἐκαστος διὰ πάντας». Καὶ τὸ ὄραμά του εἶναι ἕνας καλύτερος κόσμος μιᾶς καλύτερης αἰτίας. Γιὰ τὸν ἥρωα αὐτὸν ἡ ἀποψὶς τῶν πῶ δὲσκόλων πραγμάτων εἶναι πολὺ ἀπλή. Προσωπικὲς σκέψεις δὲν ἔχει: Αὐτὲς τὶς τόσο δεσμευτικὲς, τὶς τόσο τυραννικὲς προσωπικὲς σκέψεις, πού κρατοῦν μὲ τὸ βῆρος τους στὰ χαμηλά. Κατῳφθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν κατώτερο ἑαυτὸ του, νὰ καυτοπατᾷ τὰ πάθη του, τὶς ἀδυναμίες, τὰ ἐλαττώματά του, νὰ ζῆ ὄχι γιὰ τὸν «ἑαυτοῦλη», ἀλλὰ γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Γιὰ τὸν μικροσκοπικὸ, ἀλλὰ μέγα κόσμον τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸν ἀγωνίζεται.

Ὁραῖο τὸ θέμα. "Ὅπως ἀνεθασμένος, πού ἔχει λησμονήσει καθεστὶ τὸ προσωπικόν, τοῦ ἰδιαιτέρου ἑαυτοῦ, καὶ σκέψῃ του μόνη εἶναι ἡ καλὴ σκοπιά.

Καὶ τὰ δευτέρω πρόσωπα τοῦ μύθου, ἀπ' τὸν χαλοκάγαθο ταχυδρόμο μὲ τὴ φυσαρμόνικα, ὡς τὸν ἀγροῖκο, τὸν κακὸ ἄρχοντα τῆς ἀνομίας καὶ τὸν καταχθόνιο ἐκείνον Ἀριστείδη Σαλίχο, τὸν φθονερὸ συνάδελφο τῆς ρουτίνας μὲ τὴν παραγμένη συνείδηση, πού ἀφηνιασμένα ἄλογα, λές, τὰ πάθη του τὸν σέρνουν σὲ ξερότοπους, τὸν κακὸ συνάδελφο, πού δὲν παύει νὰ σκάβῃ τὸ λάκκο τοῦ κηλοῦ Σποριά. Κι ὡς τὴ φωτισμένη ψυχούλα τῆς Πολύμνιας καὶ τὴν κατὰ τύπους χριστιανὴ Θεοδώρα, τὰ πρόσωπα ὅλα ἐδῶ δίδονται μὲ ζωντάνια καὶ φυσικότητα καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας τοῦ συγγραφέως ἔχουν κάτι νὰ πουν, κάτι νὰ διδάξουν, κάποια λεπτὴ χροδὴ τῆς ψυχῆς νὰ δονήσουν. Ὁ κ. Χονδρόπουλος λυτρωμένος ἀρκετὰ ἀπὸ τὶς παλιές του συνήθειες καὶ ἀδυναμίας, τὶς ἐπιτηδεύσεις του ἐκείνες: τὰ σύνθετα ῥήματα καὶ ἐπίθετα, πού τόσο ἀσχημα χτυποῦσαν τότε... μιλεῖ ἐδῶ ἀπλά, φυσικὰ καὶ ζωντανεῦει τὸν μικρὸν αὐτὸν κόσμον τῶν σελίδων του, τὸν γεμάτο δράση, πού τὸν παρακολουθεῖς στὶς διάφορες φάσεις του μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον.

Ἔτσι εἶδαμε τὸ νέο μυθιστόρημα τοῦ κ. Χονδρόπουλου καὶ γιὰ ν' ἀναφέρουμε ὅλες τὶς

παρατηρήσεις μας θὰ ποῦμε καὶ τοῦτο: ὠρισμένες σελίδες του, ὄχι πολλές εὐτυχῶς, παρουσιάζουν κάποια γλιαρότητα, πού τὴν ἀποδίδουμε σὲ βιασύνη. Μὰ στὸ σύνολο, ὅμως, τὸ μυθιστόρημά του αὐτὸ ἀφίνει τὶς καλύτερες ἐντυπώσεις.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

*

Παναγιῆς Τσαλδάρη, 1867—1936.
ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐξεδόθη ἐκτενὴς βιογραφία τοῦ ἀειμνήστου Ἑλληνοσ πολιτικοῦ, γραμμένη ἀπὸ τὸν κ. Γ. Βούρον, μὲ πρόλογον τοῦ νῦν ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Στ. Στεφανοπούλου. Μολονότι πρόκειται περὶ πραγματείας, ἡ ὁποία κατ' ἀνάγκην εἰσέρχεται εἰς θέματα σχετικὰ πρὸς τὴν πολιτικὴν διαμάχην, ἐν τούτοις πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ ὅτι τὸ ἥρεμον τοῦ ὕφους, ἡ πληρότης καὶ ἀνωτερότης, ἀκόμη θὰ ἐλέγαμεν ὁ πολιτισμὸς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, τὸ ἀπαλλάσσουν τοῦ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος μειονεκτήματος.

Γεμάτο ἀπὸ ζωντανὴν ἀφήγησιν, ἀλλὰ καὶ μὲ στοιχεῖα εἰς ἄκρον ἐνδιαφέροντα, τὸ βιβλίον εἶναι ἄξιον προσοχῆς καὶ μελέτης καὶ προσφέρει συμβολὴν ἀξίαν ἀναγνώσεως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Ἡ δὲ καλλιτεχνικὴ ἐμφάνισις συντελεῖ καὶ αὐτὴ εἰς τὸ νὰ ἀποτελῆ ὁ ὀγκώδης τόμος ἔκδοσιν τὴν ὁποῖαν βλέπει τις μὲ ἰδιαιτέρην εὐχαρίστησιν.

*

Ι. Γ. Παναγιωτίδης, Καθηγητοῦ: «Νεανικὸς Φῶς». Ἐκδόσεις τοῦ περιοδικοῦ «Φῶς», Κωνσταντινουπόλις.

Ὁ κ. Παναγιωτίδης μὲ τὴν νέα ἔκδοσι τοῦ βιβλίου του «Νεανικὸς Φῶς», ἀπευθύνεται στοὺς νέους τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ μὲ τρόπο ζωντανὸν προσπαθεῖ νὰ συζητήσῃ μαζί τους τὰ μεγάλα ἐρωτηματικά, προβλήματα καὶ δυσκολίες τῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς, καὶ νὰ τοὺς δώσῃ κατευθύνσεις πρὸς τὴν πίστι καὶ τὴν ἀρετὴ.

Γ. Μ.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδόσεις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023.— Ἡμερησίως: Ἀγ. Σοφίας 38.— Παιραιῶς: Φίλωνος 34α.— Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1).— Ἐτησίως συνδρομὴ δρχ. 25, ἐξωτερ. δολλ. 3.— Προϊστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.— Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 44

Ἐκμειτάλλουσιν Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου